

Małgorzata Gotowska

Współczesne uwarunkowania poziomu i jakości życia ludzi w Polsce

Wydawnictwa Uczelniane
Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego
w Bydgoszczy

OPINIODAWCA
dr hab. Barbara Kryk, prof. US

REDAKTOR DZIAŁOWY
dr Lidia Nowakowska

Opracowanie redakcyjne i techniczne
mgr Dorota Ślachciak, mgr inż. Tomasz Szałajda

Zdjęcia na okładce
mgr inż. Jarosław Senski

© Copyright
Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego
Bydgoszcz 2013

Utwór w całości ani we fragmentach nie może być powielany
ani rozpowszechniany za pomocą urządzeń elektronicznych, mechanicznych,
kopiujących, nagrywających i innych bez pisemnej zgody
posiadacza praw autorskich.

Projekt finansowany z NCN w ramach Grantu badawczego 1708/B/H03/2011/40

ISBN 978-83-64235-08-5

Wydawnictwa Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego
Redaktor Naczelny
prof. dr hab. inż. Józef Flizikowski
ul. Ks. A. Kordeckiego 20, 85-225 Bydgoszcz, tel. 52 3749482, 52 3749426
e-mail: wydawucz@utp.edu.pl <http://www.wu.utp.edu.pl>

Wyd. I. Nakład 90 egz. Ark. aut. 6,00. Ark. druk. 6,25.
Oddano do druku i druk ukończono w grudniu 2013 r.
Zakład Małej Poligrafii UTP Bydgoszcz, ul. Ks. A. Kordeckiego 20

*Dla mamy Krystyny, taty Andrzeja
i mamy Eli*

Spis treści

Wprowadzenie	7
Rozdział 1	
Współczesne problemy definiowania oraz pomiaru poziomu i jakości życia	11
1.1. Poziom i jakość życia – dylematy definicyjne	11
1.2. Poziom i jakość życia a zrównoważony rozwój i ConSR – autorska koncepcja	22
1.3. Przegląd badań dotyczących poziomu i jakości życia	25
1.3.1. Poziom życia – wybrane przykłady badań	25
1.3.2. Jakość życia – wybrane metody badań	29
Rozdział 2	
Obiektywna ocena poziomu życia mieszkańców Polski	34
2.1. Poziom życia mieszkańców Polski – charakterystyka grup wskaźników cząstkowych	34
2.1.1. Uwarunkowania środowiska naturalnego	34
2.1.2. Zjawiska demograficzne	35
2.1.3. Uwarunkowania technologiczno-informacyjno-komunikacyjne	35
2.1.4. Czynniki dochodowe	36
2.1.5. Rynek pracy i przedsiębiorczość	37
2.1.6. Bezpieczeństwo	38
2.1.7. Warunki mieszkaniowe	41
2.1.8. Ochrona zdrowia i opieka społeczna	42
2.1.9. Edukacja i rozwój kapitału ludzkiego	43
2.1.10. Czas wolny	45
2.2. Klasyfikacja województw według poziomu życia ich mieszkańców	46
2.2.1. Określenie zbioru finalnych zmiennych diagnostycznych dla Polski metodą parametryczną Hellwiga	47
2.2.2. Wyznaczenie syntetycznych mierników poziomu życia	52

2.2.3. Ranking województw według syntetycznego miernika poziomu życia	57
2.2.4. Ustalenie grup województw o podobnym poziomie życia	58

Rozdział 3

Subiektywna ocena jakości życia w opinii mieszkańców Polski	61
3.1. Charakterystyka badanej populacji	61
3.2. Ocena jakości życia mieszkańców wybranych regionów Polski	64
3.2.1. Ocena poziomu bezpieczeństwa	64
3.2.2. Ocena funkcjonowania pomocy społecznej	67
3.2.3. Ocena poziomu świadczenia i dostępności usług	69
3.2.4. Ocena poziomu funkcjonowania komunikacji i stanu dróg	71
3.2.5. Ocena poziomu kultury i rozrywki	74
3.2.6. Ocena poziomu edukacji i pracy	77
3.2.7. Ocena miejsca zamieszkania	79
3.2.8. Ocena postaw prospołecznych	82
Podsumowanie	86
Bibliografia	89
Spis rysunków	94
Spis tabel	95
Aneks	96

WPROWADZENIE

Na świecie i w Polsce na przestrzeni lat pojawiły się liczne zagrożenia, związane z narastającym zanieczyszczeniem środowiska i postępującym procesem industrializacji, zwiększającym rozpiętości pomiędzy poziomem rozwoju produkcji a wzrostem poziomu życia i występowaniem dużego bezrobocia we wszystkich krajach kapitalistycznych. Dlatego XXI wiek to okres, w którym z rosnącą siłą zaczęły występować w Polsce i na świecie nowe zjawiska związane ze wzrostem i rozwojem gospodarczym oraz zmiany związane z poziomem życia ludzi, mające wpływ na jakość ich życia i subiektywne postrzeganie rzeczywistości. Wzrost gospodarczy tworzył możliwości lepszego zaspokojenia potrzeb. Jednocześnie pojawiły się nowe zagrożenia związane z zagospodarowaniem czasu wolnego i poczuciem szczęścia. Korzystne zjawiska prowadzące do podwyższenia poziomu życia, to działania związane z powstaniem wolnego rynku i dostateczne zaopatrzenie w towary żywnościowe i nieżywnościowe¹. To wszystko tworzyło warunki do odmiennego postrzegania przez ludzi jakości ich życia i odczuć względem „mieć” a „być”.

Prowadzone do tej pory badania poziomu i jakości życia skupiały się na jednej z wymienionych kategorii, to znaczy dotyczyły albo wskaźników obiektywnych – tym zajmowali się ekonomiści – albo subiektywnych, które analizowali socjologowie i psycholodzy. Te dwa nurty były często rozdzielane i oceniane rozłącznie. Pojawiały się badania wykonywane w tych samych regionach, gdzie wskaźniki obiektywne wskazywały na wysoki poziom życia, natomiast subiektywne opinie ludzi tam zamieszkujących były odmiennie. Pierwsze tego typu badania pojawiły się w postaci „Diagnozy społecznej”, w której autorzy ujmują jedno i drugie wskaźniki pod kategorią jakości życia.

W przygotowanym raporcie prezentowane badania poziomu i jakości życia zostały rozdzielone na dwie kategorie, ale wyniki są ze sobą zestawiane w postaci danych ilościowych rejestrowanych przez Główny Urząd Statystyczny oraz danych jakościowych w postaci opinii mieszkańców wybranych regionów. Badania przedstawiają nową koncepcję postrzegania poziomu i jakości życia jako kategorii łączących się w pojęcie równowagi życiowej (bytu) i związanych z nimi decyzji konsumenckich, dotyczących zakupu różnych dóbr i usług, zgodnych ze społeczną odpowiedzialnością i z regułami zrównoważonego rozwoju.

Celem głównym opracowania było porównanie poziomu życia mieszkańców Polski (obiektywne wskaźniki) z jakością ich życia (subiektywne wskaźniki). Badania to konfrontacja wyników badań poziomu życia pochodzących z ogólnopolskich statystyk z bezpośrednimi opiniami mieszkańców na temat jakości życia w wybranych regionach Polski. Osiągnięcie celu głównego wymagało zrealizowania następujących zadań badawczych:

- 1) usystematyzowania dotychczasowej wiedzy na temat poziomu i jakości życia na podstawie literatury polskiej i zagranicznej,
- 2) propozycji własnej koncepcji definiowania poziomu i jakości życia w powiązaniu ze zrównoważonym rozwojem i społeczną odpowiedzialnością konsumenta,

¹ M. Kwasek, *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, IRiGŻ, Warszawa 2002, s. 5.

- 3) oceny poziomu życia mieszkańców Polski za pomocą syntetycznego miernika poziomu życia,
- 4) oceny jakości życia mieszkańców wybranych regionów Polski za pomocą wywiadu bezpośredniego przy użyciu kwestionariusza ankiety.

Hipoteza badawcza zakłada występowanie istotnych różnic pomiędzy obiektywnymi wskaźnikami charakteryzującymi poziom życia mieszkańców Polski a subiektywnymi odczuciami ludzi na temat jakości ich życia w wybranych regionach kraju. Zależność pomiędzy nimi nie zawsze ma charakter korelacji dodatniej.

Przedmiotem badań była problematyka kształtowania się poziomu i jakości życia ludzi w Polsce. Dokonano próby przestrzennego zróżnicowania poziomu i jakości życia ludności z uwzględnieniem wybranych uwarunkowań społecznych, ekonomicznych i infrastrukturalnych.

Zgodnie z postawionym celem, badania składały się z dwóch części powiązanych ze sobą metodycznie. Badania poziomu życia dotyczyły całej Polski z podziałem na poszczególne województwa w dwóch latach 2002 i 2011, natomiast badania jakości życia przeprowadzono w 3 wybranych województwach Polski w 2012 roku.

Pierwsza część badań dotyczyła poziomu życia ludzi w Polsce. Najpierw utworzono bazę 154 wskaźników poziomu życia, które ujęto w 10 grup tematycznych. Do tego celu wykorzystano dane statystyczne pochodzące z badań warunków życia Polaków GUS z dwóch okresów: 2002 i 2011 roku, będących latami Narodowych Spisów Powszechnych Ludności i Mieszkań. Można więc przypuszczać, że dane są rzeczywiste, a nie szacowane. Dzięki temu można było również określić zmianę poziomu życia na przestrzeni 10 lat w poszczególnych województwach Polski.

Grupy tematyczne obejmowały uwarunkowania środowiska naturalnego, zjawiska demograficzne, uwarunkowania technologiczno-informacyjno-komunikacyjne, czynniki dochodowe, rynek pracy i przedsiębiorczość, bezpieczeństwo, warunki mieszkaniowe, ochronę zdrowia i opiekę społeczną, edukację i rozwój kapitału ludzkiego oraz możliwości spędzania wolnego czasu. Zebrane wskaźniki poziomu życia poddano obróbce merytoryczno-formalnej i statystycznej. Do oceny merytoryczno-formalnej zbioru wskaźników zastosowano metodę ekspercką. Poproszono 5 ekspertów zajmujących się podobnymi badaniami, aby wskazali wskaźniki, ważne dla prowadzonych badań i jeśli to możliwe zaproponowali swoje wskaźniki, które są ważne, ale nie zostały ujęte w bazie danych. Eksperti podczas wyboru cech kierowali się następującymi zasadami: uniwersalnością wskaźników, mierzalnością, dostępnością i jakością danych liczbowych, ekonomicznością (kosztem zebrania informacji), interpretowalnością, czyli wybierali wskaźniki o wysokiej wartości merytorycznej oraz zwracali uwagę na sposób oddziaływania zmiennych, tzn. czy mają charakter stymulant czy destymulant dla badanego zjawiska². Po wyborze ekspertów pozostało 65 wskaźników, które należało poddać obróbce statystycznej. Z tego względu zastosowano metodę współczynnika zmienności i metodę parametryczną Hellwiga. Metoda współczynnika zmienności, określając wysoką zmienność (wartość krytyczna współczynnika zmienności powyżej 10%) cechy w badanej populacji pozwala uzyskać dane, które w prawidłowy sposób będą delimitować wybór cech diagnostycznych. Metoda parametryczna Hell-

² A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 37-38.

wiga pozwala natomiast otrzymać takie zmienne, które nie tylko podlegają interpretacji ekonomicznej i społecznej, ale są ważne w sensie dostarczanych informacji o badanym zjawisku jakościowym. Dzięki tak wybranym zmiennym możliwe było zastosowanie właściwych metod pomiaru poziomu życia ludności. Punktem wyjścia metody parametrycznej Hellwiga była macierz korelacji R, zawierająca współczynniki korelacji liniowej między rozpatrywanymi zmiennymi. Kryterium klasyfikacji była progowa (graniczna) wartość statystyki współczynnika korelacji liniowej r , oznaczona przez r^* . Wartość r^* może być ustalana w różny sposób. Może być z góry zadana przez badacza lub wyznaczona na podstawie kryteriów formalnych. W badaniu przyjęto jedną stałą wartość r^* . Przy stosowaniu parametrycznej metody klasyfikacji grupy zmiennych podobnych (tzw. skupiska zmiennych) tworzone są podzbiory, w których minimalne skorelowanie zmiennych jest nie mniejsze od r^* . Skupiska takie zawierają zmienną centralną oraz pewną liczbę zmiennych satelitarnych. Zmienną satelitarną wyróżnionej zmiennej centralnej nazywa się taką zmienną, której skorelowanie ze zmienną centralną jest mniejsze od r^* . Skupiska zmiennych to zmienna centralna i przynajmniej jedna zmienna satelitarna. Zmienne nie należące do skupiska nazywa się zmiennymi izolowanymi. Stanowią one jednoelementowe grupy zmiennych³. Dzięki zastosowanym metodom wybrano 12 wskaźników diagnostycznych, które charakteryzowały się następującymi cechami:

- nie były skorelowane lub co najwyżej słabo skorelowane ze sobą,
- były silnie skorelowane ze zmiennymi nie wchodzącymi do zespołu diagnostycznego,
- miały zdolność dyskryminacji badanych jednostek, tzn. charakteryzowały się wysoką zmiennością wśród wszystkich jednostek zbioru, a niską wśród jednostek wydzielonych grup,
- nie podlegały wpływom zewnętrznym⁴.

Po wyborze cech diagnostycznych zastosowano metodę syntetycznego miernika poziomu życia, która pozwala na przejście z opisu wielowymiarowego na jednowymiarowy, gdyż analizowane obiekty wielocechowe są opisywane za pomocą jednej zagregowanej wielkości, tzw. zmiennej syntetycznej, co z kolei daje możliwość porównywania i porządkowania analizowanych obiektów (województw). Procedura wyznaczania miernika jest wieloetapowa i została przedstawiona w kolejnych rozdziałach.

Po wyznaczeniu syntetycznych mierników poziomu życia dla poszczególnych województw wybrano 3 regiony o najwyższym, bliskim średniej i najniższym poziomie życia. Były to odpowiednio województwa: mazowieckie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie. Ostatnie województwo nie zajmowało najniższej pozycji. Występowało naprzemiennie z województwem podkarpackim i świętokrzyskim. Wybór tego województwa wynikał ze specyficznych uwarunkowań, np.: położenia geograficznego pozostałych dwóch wymienionych województw. W wybranych województwach Polski przeprowadzono drugą część badań dotyczącą jakości życia.

³ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 41.

⁴ W. Pluta, *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*, PWE, Warszawa 1977, s. 45.

Badanie jakości życia mieszkańców wybranych województw wykonano metodą CATI na przełomie wiosny i lata 2012 roku. Narzędziem badawczym był specjalnie przygotowany kwestionariusz ankiety, który zawierał 69 pytań zamkniętych z 7 obszarów: poziom bezpieczeństwa, funkcjonowanie pomocy społecznej, poziom świadczeń i dostępność usług, funkcjonowanie komunikacji i stan dróg, poziom kultury i rozrywki, poziom edukacji i pracy, miejsce zamieszkania oraz ocena postaw prospołecznych, w tym działania na rzecz zrównoważonego rozwoju w miejscu zamieszkania respondentów. W badaniu wzięło udział 300 respondentów, w tym 60,3% z województwa mazowieckiego, 23,7% z województwa kujawsko-pomorskiego i 16% osób z województwa warmińsko-mazurskiego. Można przypuszczać, że dobór próby miał charakter reprezentatywny, gdyż dokonano go w sposób warstwowy, biorąc pod uwagę liczbę mieszkańców danego województwa z uwzględnieniem płci, wieku, wykształcenia oraz miejsca zamieszkania. Zakres badawczy projektu został przedstawiony w tabeli 1.

Tabela 1. Zakres badawczy projektu „Poziom a jakość życia mieszkańców Polski”

Lp.	Zadania badawcze	Źródła danych	Metoda badań
I Badanie poziomu życia			
1	wyznaczenie grup wskaźników poziomu życia (10 grup tematycznych)	literatura i doświadczenia badaczy	desk research
2	wyznaczenie diagnostycznych wskaźników poziomu życia	Dane GUS 2002 r. 2011 r.	metoda ekspercka metoda parametryczna Hellwiga
3	wyznaczenie syntetycznego miernika poziomu życia	dane GUS 2002 r. 2011 r.	metoda syntetycznego miernika poziomu życia
3a	ranking województw		
3b	wybór 3 województw		
II Badanie jakości życia			
4	badanie jakości życia mieszkańców Polski (8 grup tematycznych)	dane pierwotne	metoda CATI (kwestionariusz ankiety)

Źródło: opracowanie własne.

Realizowanie celów i zadań badawczych przyporządkowano strukturze opracowania, które składa się z 3 rozdziałów. W rozdziale pierwszym przedstawiono problemy w definiowaniu i pomiarze badanych kategorii: poziomu i jakości życia. W drugim rozdziale zaprezentowano wyniki badań dotyczące obiektywnej oceny poziomu życia ludzi w Polsce. Trzeci rozdział zawiera subiektywne oceny mieszkańców Polski na temat ich jakości życia. Wnioski z badań zawarto w podsumowaniu pracy.

ROZDZIAŁ 1

WSPÓŁCZESNE PROBLEMY DEFINIOWANIA ORAZ POMIARU POZIOMU I JAKOŚCI ŻYCIA

1.1. POZIOM I JAKOŚĆ ŻYCIA – PROBLEMY DEFINICYJNE

W ostatnich latach widoczne jest większe zainteresowanie takimi pojęciami, jak: poziom życia, jakość życia, warunki życia, styl życia czy godność życia. Zainteresowanie to wynika z przejścia od okresu intensywnej badań nad rozwojem gospodarczym wynikającym z fascynacji tempem postępu technicznego i ekonomicznego do etapu refleksji nad korzyściami i zagrożeniami, jakie postęp cywilizacyjny niesie dla człowieka. Rozważany jest nie tylko poziom materialny życia, np. wybranych gospodarstw domowych, grup zawodowych czy też mieszkańców wsi, miast, gmin, powiatów, województw, regionów, krajów lub kontynentów, ale również stan emocjonalny, psychiczny, duchowy czy moralny człowieka, korzystającego z różnych dobrodziejstw cywilizacji. W rozważaniach nie pomija się także niekorzystnych zjawisk, jakie wywołuje rozwój cywilizacji⁵, który ma wpływ zasadniczo na obiektywne wskaźniki życia, jak i subiektywne odczucia ludzi.

Do niekorzystnych zjawisk wynikających ze wzrostu gospodarczego i postępu cywilizacyjnego należy zaliczyć:

- przyspieszoną i zagrażającą życiu ludzi oraz zwierząt degradację środowiska przyrodniczego,
- znaczny wzrost zachorowalności i przedwczesne zgony z powodu niektórych chorób, głównie tzw. cywilizacyjnych, jak choroby krążenia, nowotwory, alergie i psychozy,
- wzrost różnorodnych patologii społecznych, np.: frustracje, przestępczość, narkomania, alkoholizm,
- wzrost liczby wypadków komunikacyjnych i wypadków przy pracy, a w efekcie śmiertelność oraz wzrost liczebności ludzi niepełnosprawnych,
- wzrost biurokracji,
- dezorientację w systemach wartości, burzenie starych systemów i nie wytworzenie się w ich miejsce systemów nowych, atrakcyjnych głównie dla ludzi młodych,
- istotne zmiany stylu życia i wzrost rozwarstwienia społecznego w różnych przekrojach i układach społecznych, regionalnych itp., prowadzących do wykluczenia społecznego niektórych grup ludzi,
- coraz groźniejsze widmo globalnej zagłady ludzkości bądź kataklizmu na dużym obszarze, np. w wyniku wojny, awarii elektrowni atomowej, ocieplenia klimatu, dziur ozonowych w atmosferze itp.⁶,

⁵ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2000, s. 21.

⁶ Cz. Bywalec, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 1991, s. 40-41.

- nadmierna konsumpcja dóbr i usług powodująca zniszczenie środowiska naturalnego, a także społecznego, co wynika z braku odpowiedzialności konsumentów za własne czyny,
- życie ludzi niezgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju.

To wszystko powoduje, że wymienione kategorie badawcze nabierają większego znaczenia we współczesnym świecie, w którym kraje dążą do wyrównywania poziomu i jakości życia mieszkańców określonych jednostek terytorialnych. Jest to ważne zwłaszcza teraz, gdy kryzys objął w Europie wiele krajów, a niektóre z nich znajdują się nawet na krawędzi bankructwa. Dlatego tak ważne jest poprawne definiowanie wymienionych kategorii życia ludzi. Nie jest to łatwe, gdyż mają one charakter interdyscyplinarny i często są używane zamiennie lub uznawane za pojęcia tożsame. W opracowaniu skupiono się na dwóch kategoriach: poziomu i jakości życia, które uzupełniają się wzajemnie i pozwalają przedstawić warunki życia w sposób obiektywny i subiektywny. Połączenie tych dwóch aspektów pozwala w sposób wielopłaszczyznowy badać równowagę pomiędzy tym co materialne i niematerialne.

W Polsce i na świecie ścierają się dwie koncepcje definiowania poziomu i jakości życia. Zwolennicy pierwszej uważają, że jakość życia obejmuje zarówno obiektywne, jak i subiektywne wskaźniki ludzkiego życia. W taki też sposób prowadzą badania, czego przykładem jest „Diagnoza Społeczna 2011” przygotowywana przez zespół pod kierunkiem J. Czapińskiego i T. Panka. Tworzą syntetyczne miary, w konstruowaniu których biorą pod uwagę zarówno: kapitał społeczny, dobrostan psychiczny, fizyczny i społeczny, poziom cywilizacyjny, stres życiowy, patologie, jak i dobrobyt materialny⁷. Łączą więc zarówno wskaźniki o charakterze obiektywnym, jak i subiektywnym. Podobne ujęcia reprezentują często psychologowie i socjologowie. Wprowadzając termin merkantylizm psychiczny, usankcjonowali niejako „prawo” do kształtowania własnej jakości życia poprzez uzyskiwanie coraz większej ilości pieniędzy, dóbr, wysokiej pozycji społecznej i dobrego wizerunku. Rodzi to jednak wiele trudności w zakresie pomiaru stanów emocji i zmienia kategorię jakości życia w dobrostan psychiczny i ekonomiczny. Jest jednak zasadnicze pytanie metodologiczne, które stawia T. Słaby, czy posiadanie dóbr jest czynnikiem czy miernikiem jakości życia? W poszukiwaniu determinant stanów duchowych i zadowolenia charakter takiego rozstrzygnięcia jest decydujący⁸.

Problematyka jakości życia nie doczekała się wspólnego ujęcia tego terminu, dlatego na potrzeby niniejszego opracowania niezbędnym było dokonanie pewnej kategoryzacji definicji funkcjonujących w zakresie nauk społecznych (rys. 1).

⁷ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2011*, Rada Monitoringu Społecznego. Warszawa 2011, s. 356.

⁸ T. Słaby, *Jakość życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce*, SGH, Warszawa 2013, s. 43.

Rys. 1. Wzajemne relacje wskaźników poczucia jakości życia

Źródło: www.eprace.edu.pl/447,Jakosc_zycia_i_jej_uwarunkowania.html (dostęp: 10.02.2013 r.)

W literaturze przedmiotu można odnaleźć zróżnicowane definicje jakości życia, co jest związane z szerszymi perspektywami badawczymi oraz sposobami rozumienia determinant jakości życia na poziomie ontologicznym. Próby grupowania definicji jakości życia podjął się, między innymi, J. Trzebiński, który wyróżnił cztery ich kategorie, zróżnicowane ze względu na kontekst użycia. W ramach tego podziału wyróżnione zostały kategorie:

- 1) definicji „egzystencjalnych”,
- 2) definicje odnoszące się do zadań „życiowych”,
- 3) definicje skupiające się na teorii potrzeb,
- 4) definicje ujmujące jakość życia w kategoriach obiektywnych i subiektywnych, uwzględniając przy tym kategorię potrzeb⁹.

Egzystencjalne podejście do kategorii jakości życia jest uwarunkowane odniesieniem do koncepcji E. Fromma, dzielącej postawy jednostek na „mieć” oraz „być”. Do tego podejścia zaliczyć można stanowisko prezentowane przez T. Tomaszewskiego, w którego opinii jakość życia jest zespołem elementów, które z różnym natężeniem występują w ludzkiej egzystencji. Do elementów tych zalicza: bogactwo przeżyć, poziom świadomości, poziom aktywności, twórczość i uczestnictwo w życiu społecznym. Co istotne, Tomaszewski wskazuje, że elementy te mogą stanowić także uniwersalną miarę jakości życia. Z kolei Nordenfelt w swoim rozumieniu jakości życia skupia się na interakcjach i stanach emocjonalnych wywołanych przez nie u aktorów społecznych. Doświadczane stany emocjonalne umiejscowione są na skali pozytywne – negatywne i w sposób niezależny od stopnia zaspokojenia potrzeb decydują o jakości życia danego aktora społecznego.

⁹ J. Trzebiński, *Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych*, „Hygeia Public Health” nr 41, Oficyna Wydawnicza MA, Łódź. 2011.

Druga grupa definicji opiera się na poziomie satysfakcji aktorów społecznych wynikającej z realizacji zadań, które przypisane są do pełnionych ról społecznych. Jakość życia jednostek wynika z ich umiejętności przyjmowania i wypełniania zadań stawianych przez grupy społeczne, których częścią jest dany aktor. Stopień ich realizacji oraz występowanie ewentualnych konfliktów ról prowadzi do odczuwania przez jednostki odmiennych stanów emocjonalnych umiejscowionych na skalach takich jak: satysfakcja – dyssatisfakcja, szczęście – nieszczęście *etc.* Odczucia wynikające z wypełniania ról są, w myśl tej koncepcji, determinantami jakości życia. Jest to zgodne z założeniem, iż jednostka odczuwająca spełnienie wynikające z wypełniania roli społecznej określi jakość swojego życia jako wysoką¹⁰.

Definicje odnoszące się do teorii potrzeb jako podstawy rozważań na temat jakości życia rozpatrują potrzeby jednostki w ujęciu obiektywnym, jak i subiektywnym. Istotnym narzędziem teoretycznym, mającym udział w tym ujęciu, jest hierarchia lub piramida potrzeb opracowana przez Masłowa. Wskazuje ona na różne poziomy potrzeb, poczynając od potrzeb elementarnych, niezbędnych dla biologicznej egzystencji, po potrzeby samorealizacji i transcendencji. Wykorzystanie teorii Masłowa do pomiaru rozwoju jakości życia, poprzez stworzenie agregatów opartych na obiektywnych wskaźnikach, na poziomie narodowym zasugerował M.J. Sirgy¹¹. Piramida potrzeb opracowana przez Masłowa jest najczęściej wykorzystywana w perspektywie jednostkowej, jednak kategoria „potrzeb” stosowana jest także w badaniach społeczeństw. W tym kontekście używa się pojęcia potrzeb społecznych, których zaspokojenie wymaga istnienia funkcjonalnych podmiotów instytucjonalnych. Społeczny kontekst potrzeb nadaje im także zmienny charakter, związany z następującymi w czasie zmianami gospodarczymi oraz perspektywami społecznymi. Zmienność potrzeb w czasie wymusza na naukowcach ciągle dostosowywanie przyjętych kategorii do perspektyw badawczych i obecnie panującej sytuacji społeczno-gospodarczej. Stopień zaspokojenia potrzeb może zostać określony poprzez odniesienie się do czterech kategorii ujętych w Statystyce Publicznej:

- 1) warunki życia – stanowią kategorię odnoszącą się do całości infrastruktury, którą ma do dyspozycji społeczeństwo. Jest to kategoria warunków obiektywnych, związanych najczęściej z kondycją materialną, zabezpieczeniem egzystencjonalnym i kondycją środowiska naturalnego, jednak może się także odnosić do stanu zdrowia, czy sytuacji zawodowej,
- 2) poziom życia – stanowi stopień zaspokojenia potrzeb wynikających z konsumpcji dóbr materialnych i niematerialnych, przy dostępnej infrastrukturze zapewniającej ich zaspokojenie. Do opisu poziomu życia wykorzystywane są mierniki o charakterze obiektywnym,
- 3) jakość życia – cytując T. Słaby – stanowi „wszystkie elementy bytu człowieka, które są związane z faktem jego istnienia, bycia kimś i odczuwanie różnych stanów emocjonalnych wpływających np. z faktu posiadania rodziny, kolegów, przyjaciół czy dóbr materialnych”¹². Subiektywne odczuwanie przez jednostki

¹⁰ A. Bańka, *Pomiar i poczucie jakości życia u aktywnych zawodowo oraz bezrobotnych*, Wyd. UAM i WSP, Poznań – Częstochowa 1995, s.19.

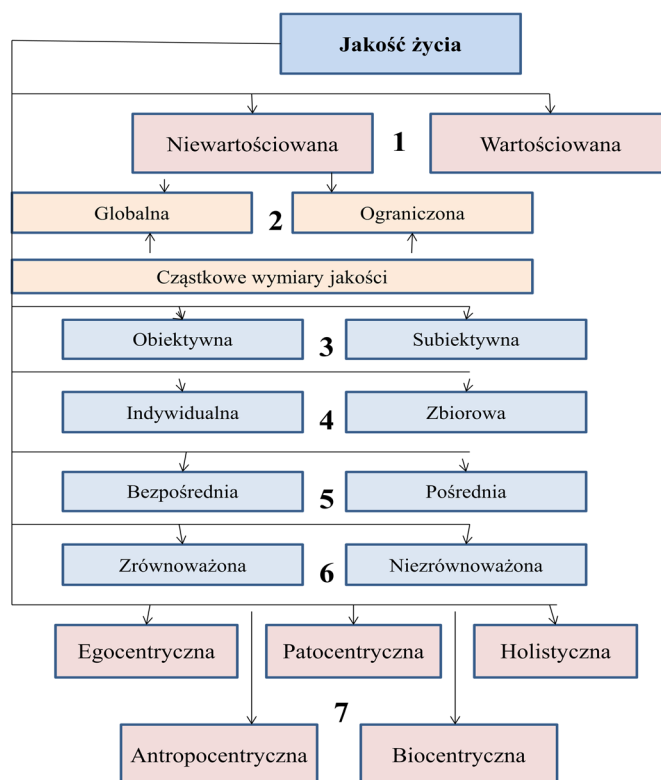
¹¹ N. J. Sirgy, A quality-of-life theory derived from Maslow's development perspective, *American Journal of Economics and Sociology*, 1986/45, s. 329.

¹² T. Słaby, *Poziom i jakość życia*, [w:] *Statystyka społeczna. Wybrane zagadnienia*, pod red. T. Panek, PWE, Warszawa 2007, s. 105-106.

- jakości życia, poza poziomem szczęścia i odczuwanym zadowoleniem z życia, uwarunkowane jest także subiektywną oceną materialnego stanu posiadania,
- 4) godność życia – oznacza nieodczuwanie stanów deprivacji wynikających z negatywnych aspektów życia w zmiennych warunkach ekonomicznych.

Nieco odmienne podejście do zakresu definicji jakości życia prezentuje T. Borys (rys. 2), który wskazuje na siedem klasyfikacji jakości życia, opartych na siedmiu kryteriach definiujących ten termin, a mianowicie:

- „kryterium wartościowania (oceny) jakości życia,
- kryterium zakresu i liczby aspektów jakości życia,
- kryterium obiektywności pomiaru jakości życia,
- kryterium liczby obiektów, których dotyczy jakość życia,
- kryterium bezpośredniości powiązania badań z rzeczywistą jakością życia,
- kryterium zrównoważenia aspektów jakości życia,
- kryterium ujawniania w jakości życia systemu wartości (kryterium aksjologiczne)”¹³.

Rys. 2. Klasyfikacja jakości życia według T. Borysa

Źródło: T. Borys, *Propozycje siedmiu typologii jakości życia*. Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Gospodarka a środowisko 22, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 126.

¹³ T. Borys, *Propozycje siedmiu typologii jakości życia*, „Gospodarka a środowisko” nr 22, Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Wydawnictwo UE we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 125.

Pierwsza klasyfikacja określa stosunek wobec problematyki jakości życia, dzieląc go na dwa: stosunek wartościujący (komparatywny) – pozwalający dokonać pomiaru, którego wynik może zostać oceniony na skali, np. wyższy poziom – niższy poziom jakości życia. Stosunek niewartościujący (opisowy) określa różnice lub podobieństwa pomiędzy odrębnymi jakościami życia, np. w sytuacji A i w sytuacji B.

Druga klasyfikacja określa perspektywę obserwacji lub pomiaru jakości życia poprzez określenie sfer obserwacji (agregatów). Perspektywa ta może dotyczyć globalnej jakości życia – czyli ujmować je całościowo lub fragmentarycznie w postaci wycinków rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Ujęcie globalne odnosi do trzech sfer reprezentujących hierarchię potrzeb Masłowa, przyporządkowanych do sfery: fizycznej, psychicznej oraz duchowej. Fragmentaryzacja perspektywy dotyczy wyboru określonych determinant jakości życia zawierających się w ujęciu holistycznym.

W myśl trzeciej klasyfikacji dokonywane jest rozróżnienie na rodzaje wskaźników odnoszących się do obiektywnych oraz subiektywnych aspektów rzeczywistości społeczno-ekonomicznej. Obiektywna jakość życia jest w tym ujęciu zdefiniowanym wcześniej poziomem życia, dla opisu którego wykorzystywane są wskaźniki obiektywne. Stanowiąc mogą one dane obecne często w statystykach publicznych, lecz także cechy badanej populacji, bez uwzględniania ich wartościowania. Wskaźniki subiektywne opisują natomiast jakość życia, czyli subiektywne odczucia (w tym podejście emocjonalne i normatywne) dotyczące warunków bytowych danej populacji. Wskaźniki te dotyczą subiektywnej oceny poziomu zaspokojenia potrzeb¹⁴.

Podział na indywidualną i zbiorową jakość życia odnosi się do zakresu dokonywanego pomiaru. Indywidualna jakość życia jest przejawem pomiaru (zarówno wskaźników obiektywnych, jak i subiektywnych) aspektów życia jednostki. Zbiorowa jakość życia stanowi natomiast wszelkie uogólnienia, na podstawie jednostkowych pomiarów jakości życia, wobec szerszych zbiorowości społecznych, np. grup zawodowych, społeczności lokalnych etc.

Klasyfikacja jakości życia na pośrednią i bezpośrednią związana jest z charakterem danych wykorzystywanych przy dokonywaniu pomiaru. Pośrednia jakość życia jest obrazem uzyskanym na podstawie analizy danych zastanych, pochodzących często ze statystyki publicznej. Uwzględnia ona mnogość wskaźników zawierających się w założonych agregatach potrzeb. Z kolei obraz bezpośredniej jakości życia pochodzi z analizy danych wywołanych, najczęściej poprzez badania kwestionariuszowe, uwzględniających zarówno obiektywne, jak i subiektywne aspekty jakości życia. Dzięki rozróżnieniu tych dwóch kategorii możliwe staje się dokonanie analizy zbieżności obiektywnych i subiektywnych aspektów jakości życia¹⁵.

Kategorie zrównoważonej oraz niezrównoważonej jakości życia odnoszą się do sfer wymienionych w klasyfikacji drugiej, a mianowicie: sfery fizycznej, psychicznej i duchowej oraz relacji pomiędzy nimi. Wyróżnione są dwa podejścia w tej

¹⁴ J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna. Warunki i jakość życia Polaków 2011*, Vizja Press & IT, Warszawa 2011, s. 15.

¹⁵ Raport z badań „Desk Research”. *Jakość życia w obszarze przygranicznym – wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Techniczny w Dreźnie, Jelenia Góra – Drezno 2012, s. 8.

klasyfikacji dwumodułowej, równoważące jakość typu „mieć” – odnoszącą się do sfery fizycznej oraz jakość typu „być”, zawierającą sfery psychiczną i duchową. W podejściu trzymodułowym sfera duchowa/emocjonalna została wyszczególniona w postaci jakości typu „kochać”. Równowaga pomiędzy wskazanymi elementami jakości dotyczy możliwości zaobserwowania równowagi pomiędzy dobrostanem i dobrobytem, związków pomiędzy jakością obiektywną i subiektywną oraz aksjologicznych aspektów tych relacji. Osłabienie lub zmiana znaku korelacji na ujemną pomiędzy obiektywną a subiektywną jakością życia jest wyrazem jej niezrównoważenia, ma to miejsce najczęściej przy ograniczeniu jej kompleksowości. Niezrównoważenie to, w zależności od przeważającej sfery, prowadzić może do syndromów „bogaty, ale nieszczęśliwy” lub „biedny, ale szczęśliwy”¹⁶.

Aksjologiczne kryterium rozważań nad problematyką jakości życia dotyczy kategorii podmiotów, wobec których stosowany jest termin „jakość życia”. Na rysunku 2 przedstawiono pięć kategorii aksjologicznego podejścia do jakości życia:

- egocentryczna – zakłada podmiotowość etyczną jednostek lub grup społecznych wyróżnionych perspektywą czasową lub przestrzenną (pokolenie, terytorium), z którą się obecnie utożsamiamy,
- antropocentryczna – stanowi rozszerzenie podejścia egocentrycznego na całą populację ludzi, niezależnie od perspektywy czasowej i terytorialnej, podejście to wpisuje się w ideę zrównoważonego rozwoju;
- patocentryczna – zakłada podmiotowość etyczną przedstawicieli gatunków zwierzęcych,
- biocentryczna – rozszerza podmiotowość etyczną na wszystkie istoty żywe,
- holistyczna – zakłada podmiotowość etyczną całej planety¹⁷.

Wskazane definicje oraz perspektywy badawcze pozwalają zobrazować mnogość sposobów interpretowania problematyki jakości życia i jego pomiaru. Pozwalają także na pewne usystematyzowanie i uporządkowanie zarówno terminologii, jak i elementarnych problemów związanych z perspektywą badawczą.

Autorka opracowania jest zwolenniczką drugiej zaprezentowanej koncepcji, w której wyróżnia się dwie kategorie: poziom życia i jakość życia jako kategorie oddzielne, gdzie za poziom życia uznaje się „stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb gospodarstw domowych realizowany poprzez strumienie towarów i usług odpłatnych oraz poprzez strumienie funduszy konsumpcji zbiorowej”¹⁸. Ta definicja przez dłuższy czas była dominująca w badaniach warunków życia ludności¹⁹. Można więc przyjąć, że w tym ujęciu poziom życia ma charakter obiektywny w przeciwieństwie do kategorii jakości życia, która ma charakter subiektywny i związany z odczuciami ludzi o ich stanie życia i poczuciu szczęścia. Można przyjąć, że „jakość życia zawiera te wszystkie elementy życia człowieka, które związane są z faktem istnienia, bycia kimś i odczuwania różnych stanów emocjonalnych, wpływających np.: z faktu posiadania rodziny, kolegów, przyjaciół²⁰”. Wydaje się więc, że rozdzielenie tych dwóch kategorii jest podstawą wszel-

¹⁶ T. Borys. *Propozycje siedmiu typologii jakości życia*, „Gospodarka a Środowisko”, *op. cit.*, s. 131-132.

¹⁷ Tamże, s. 133.

¹⁸ A. Luszniwicz, *Statystyka społeczna. Podstawowe problemy i metody*, PWE, Warszawa 1982.

¹⁹ T. Słaby, *Poziom życia, jakość życia*, „Wiadomości statystyczne” nr 6, Warszawa 1990.

²⁰ *Wieloaspektowe badania warunków życia ludności*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2001.

kich badań nad tymi zagadnieniami, gdyż „takie rozróżnienie wyostreza znaczenie obiektywnych warunków życia dla zaspokojenia potrzeb przede wszystkich egzystencjonalnych (w szerokim znaczeniu) i nie gubi tych elementów życia psychicznego, które mogą prowadzić do odczuwania szczęścia, stającego się naczelnym hasłem w ocenie życia człowieka współczesnego²¹”.

Dlatego należałoby w tym miejscu przedstawić kilka propozycji definiowania poziomu życia ludzi. Według definicji zaproponowanej przez J. Fourastié „poziom życia to ilość dóbr i usług, którą każdy człowiek konsumuje”. Zdaniem autora pojęcie poziomu życia może być ujęte za pomocą jednej tylko cyfry, dającej wartości (w określonej monecie) wszystkich dóbr i usług skonsumowanych w ciągu jednego roku przez wszystkich członków społeczeństwa²².

W szerszym ujęciu poziom życia określa się nie tylko jako ogólne spożycie, ale jako poziom spożycia dóbr i usług oraz warunki pracy i życia w czasie wolnym. Przykładem tak rozumianego poziomu życia mogą być definicje J. Adama [1966], który określił poziom życia jako rzeczywisty stan (konkretna wielkość i jakość) spożycia dóbr materialnych i usług oraz realny stan warunków w pracy i poza pracą²³, A. Kecka [1967], stwierdzającego, że poziom życia to poziom konsumpcji dóbr materialnych i usług, realny stan warunków pracy, rozmiary oraz warunki wykonywania czasu wolnego²⁴ oraz B. Cazes [1972], który uważa, że poziom życia to ilość dóbr i usług konsumowanych przez gospodarstwo domowe odpłatnie, dzięki ich sile nabywczej, a wszystko co jest konsumowane ma cenę, czyli jest możliwe do zmierzenia²⁵.

J.I. Kapustin [1981] podaje, że poziom życia to kategoria społeczno-ekonomiczna odzwierciedlająca dobrobyt ludności tylko od strony spożycia przez człowieka dóbr materialnych i duchowych oraz wyników tego spożycia. Píše on dalej, że system wskaźników charakteryzujących tę kategorię daje mniej lub bardziej pełne wyobrażenie przede wszystkim o dochodach i spożyciu przez ludność dóbr materialnych i usług, zaspokajających różnorodne potrzeby człowieka²⁶.

Można, więc zauważyć, że pojęcie poziomu życia oparte jest głównie na stopniu zaspokajania potrzeb człowieka. Jednak i w tym aspekcie podzielono definicje na dwie podgrupy:

a) definicje związane z zaspokajaniem potrzeb materialnych i kulturalnych (duchowych) człowieka,

²¹ T. Słaby, *Jakość życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce w latach 2011-2012*, [w:] *Badania polskiej klasy wyższej. Problemy, diagnozy, dylematy*. Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2012, s. 59-76.

²² J. Fourastié, *Maschinisme et bien-être*. Les Editions de Minuit, Paris 1962, s. 15 (przytoczono za: M. Kwasek, 2002, *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, IERiGŻ, Warszawa, s. 10).

²³ J. Adam, *Životna uroveň*, w: *Politicka ekonomie socializma*, Nakl. Svoboda, Praha 1966, s. 216 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1986: *Wzrost gospodarczy a przemiany poziomu życia społeczeństwa polskiego w latach 1945-1980*, Monografie nr 70, AE w Krakowie, Kraków, s. 34).

²⁴ A. Keck, *Theoretische Aspekte zur Bestimmung Kategorie Lebensstandard*, [w:] *Beitrage zur Lebensstandardforschung*, Berlin 1967, s. 13 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 24).

²⁵ B. Cazes, *Qualité de la vie et choix collectives*, "Consommation", nr 2, 1972, s. 31 (przytoczono za: M. Kwasek, 2002, *Poziom życia...*, jw., s. 10).

²⁶ J.I. Kapustin, *Socjalistyczny sposób życia. Aspekt ekonomiczny*, Warszawa 1981, s. 18 (przytoczono za: M. Noga, 1986: *Taksonomiczny miernik dobrobytu społecznego i próba jego zastosowania dla Polski (1946-1981)*, „Ekonomista”, nr 3, Warszawa, s. 711).

b) definicje określające poziom życia jako stopień zaspokojenia potrzeb poprzez konsumpcję dóbr i usług.

Do pierwszej podgrupy zalicza się jedną z pierwszych definicji poziomu życia zaproponowaną przez Komisję Ekspertów ONZ i przedstawioną na początku lat 50., która stała się fundamentem dla kolejnych definicji. W tej definicji „poziom życia obejmuje całokształt rzeczywistych warunków życia ludzi oraz stopień ich materialnego i kulturalnego zaspokojenia poprzez strumień dóbr i usług odpłatnych, a także pochodzących z funduszy społecznych”²⁷. Poziom życia wyraża się zarówno przez konsumpcję dóbr materialnych i usług, jak i przez „stan ducha” ludności, tj. przez stan umysłów, sposoby myślenia i udział w niematerialnych aspektach kultury. Z tak sformułowanej definicji wynika, że poziom życia obejmuje zarówno materialne, tj. wymierne aspekty warunków życia, jak i jakościowe, tj. niewymierne aspekty warunków życia, które są trudne do zmierzenia lub w ogóle nie podlegają kwantyfikacji²⁸. Tak pojmowany poziom życia znalazł odzwierciedlenie w kolejnych definicjach, między innymi V. Sova i V. Teichmana [1959]²⁹, P.G. Ołdaka [1963]³⁰, F. Hronský [1967]³¹.

J. Piasny [1971] określa poziom życia jako osiągnięty stopień rozwoju i zaspokojenia fizjologicznych, socjalno-bytowych i duchowych potrzeb człowieka³². Według Z. Żekońskiego [1974] poziom życia „to całokształt warunków, w jakich żyje społeczeństwo, grupa społeczno-zawodowa, gospodarstwo domowe lub jednostka, wyrażających się przede wszystkim w udogodnieniach dotyczących procesu zaspokojenia potrzeb indywidualnych i zbiorowych, a więc:

- w warunkach, w których przebiega zachowanie konsumpcyjne, w wyborach indywidualnych dóbr i usług, jak i stwarzanych przez to zachowań,
- w warunkach ekologicznych, geograficzno-przyrodniczych oraz sztucznie stworzonych przez człowieka, w tym mieszkaniowych,
- w warunkach pracy, w tych aspektach, które wydatnie rzutują na całokształt życia, a przede wszystkim dotyczących uciążliwości, bezpieczeństwa i higieny pracy, rytmu i czasu jej trwania, dojazdów,
- w warunkach czasu wolnego i sposobie jego wykorzystania,
- w niektórych aspektach organizacji życia społecznego, np. bezpieczeństwa osobistego”³³.

Podobnie definiują poziom życia G. Manz [1975]³⁴, W.J. Tołstych [1975]³⁵ i I.B. Bestużew-Łada [1978]³⁶. Rozbudowaną definicję o środowisko naturalne i spo-

²⁷ *Rapport sur la definition et evaluation des niveaux de vie du point de vue international*, New York 1954, Nations Unies, s. 5 (przytoczono za: M. Kwasek, 2002: *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, IERiGŻ, Warszawa, s. 11).

²⁸ M. Kwasek, *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, IERiGŻ, Warszawa 2002, s.11.

²⁹ V. Sova, V. Teichman, *K problému dalšího zvyšování životní urovně*, „Nova Myśl”, nr 4 1959 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

³⁰ P. G. Ołdak, *Ekonomičeskije problemy powysienija urowni żyzni*, Moskwa 1963, s. 3 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

³¹ F. Hronský, *Poňatie výskumu životnej urovně*, „Nova Myśl”, nr 2, 1967 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

³² J. Piasny, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej*, Warszawa 1971, s. 94-95.

³³ Z. Żekoński, *Z problemów metodologicznych sformułowania społeczno-bytowych celów rozwoju*, „Gospodarka Planowa”, nr 6/1974, s. (przytoczono za: A. Zeliaś, 2000: *Taksonomiczna analiza...*, jw., s. 15).

łeczne podaje Z. Kędzior [1997], według której poziom życia to stopień zaspokojenia materialnych i kulturalnych potrzeb społeczeństwa przez konsumpcję dóbr i usług oraz wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i społecznego. Dodaje ona również, że poziom życia w skali gospodarstwa domowego oznacza stopień zaspokojenia potrzeb wynikający z użytkowania przedmiotów konsumpcji. Podstawowe elementy wyodrębniane w pojęciu poziomu życia to zaspokojenie potrzeb w zakresie:

- żywienia, mieszkania i warunków mieszkaniowych,
- zdrowia,
- bezpieczeństwa,
- możliwości komunikacyjnych, mobilności,
- wykształcenia, dostępu do oświaty i uczestnictwa w kulturze masowej³⁷.

Drugą grupę stanowią pojęcia, definiujące poziom życia jako stopień zaspokojenia potrzeb poprzez konsumpcję dóbr i usług. Taką definicję poziomu życia stosuje Instytut Badania Rozwoju Społecznego (UNRISD – United Nations Research Institute of Social Studies) działający w ramach ONZ. Jednym z czołowych badaczy tego instytutu był J. Drewnowski. Wprowadził on do definicji poziomu życia kategorię potrzeb oraz zaproponował metodę, dzięki której można było obliczyć poziom życia ludności przez pomiary stopnia ich zaspokojenia³⁸. Z tego względu J. Drewnowski [1974] zdefiniował poziom życia jako stopień zaspokojenia potrzeb w jednostce czasu, będący rezultatem dóbr, usług i warunków życia, którymi cieszy się ludność w tej jednostce czasu³⁹. Podobnie poziom życia zdefiniował M. Pohorille [1977], według którego jest to stopień zaspokojenia ekonomicznych potrzeb ludności zaspokajanych za pomocą dóbr materialnych i usług⁴⁰. W swojej definicji Pohorille powołuje się na doświadczenia japońskich socjologów i ekonomistów, którzy mierząc poziom życia ludności, posługują się dwoma grupami wskaźników. Pierwsza z nich charakteryzuje spożycie osobiste, druga zaś ogólnospołeczne. Agregacja pierwszej grupy wskaźników pozwala na ocenę tego, co określa się terminem „poziom życia ludności”, natomiast druga grupa wskaźników dotyczy „warunków życia”. Również S. Kalka [1988] uważa, że poziom życia to suma finalnych efektów konsumpcyjnych zaspokajających potrzeby ludności i uzyskanych w jed-

³⁴ G. Manz, *Das materielle und kulturelle Lebensniveau des Volkes und seine volkswirtschaftliche Planung*, Berlin 1975, s. 25 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 24).

³⁵ W. J. Tołstych, *Obraz życia*, w: *Socjalistyczne obszcstwo*, Moskwa 1975, s. 241-242 (przytoczono za: M. Noga, 1986: *Taksonomiczny miernik dobrobytu społecznego i próba jego zastosowania dla Polski (1946-1981)*, „Ekonomista”, nr 3, Warszawa, s. 712).

³⁶ I. B. Bestuzew-Łada, *Prognozowanie sposobu życia*, w: *Polityka społeczna a zdrowie*, pod red. M. Sokołowskiej i J. Hołówki, Warszawa 1978, s. 184 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

³⁷ Z. Kędzior, *Zachowania gospodarstw domowych i przedsiębiorstw (prawidłowości, determinanty)*, AE w Katowicach, Katowice 1997 (przytoczono za: K. Żelazna, I. Kowalczyk, B. Mikuta, 2002: *Ekonomika konsumpcji – elementy teorii*, SGGW, Warszawa, s. 25).

³⁸ M. Kwasek, *Poziom życia...op. cit.*, s. 12.

³⁹ J. Drewnowski, *On Measuring and Planning the Quality of Life*, Institute of Social Studies, Mouton 1974, s. 35.

⁴⁰ M. Pohorille, *Dobrobyt społeczny. Pojęcie, mierzenie, metoda, analiza*, „Ekonomista”, nr 5, Warszawa 1977, s. 1027.

nostce czasu przez bieżący zakup, wytworzenie lub nagromadzenie w gospodarstwie domowym⁴¹.

Jak już wspomniano, według Cz. Bywalca [1991] poziom życia to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług. Zgodnie z takim podejściem, poziom życia nie ma charakteru żadnego konkretnego aktu ani procesu społecznego, a tym bardziej zasobu dóbr. Jest on kategorią abstrakcyjną, a konkretniej, miarą relacji pomiędzy potrzebami człowieka a użytymi do ich zaspokojenia dobrami. Podkreśla, że nie chodzi o zaspokojenie potrzeb ludzkich w ogóle, lecz tylko tych, które są zaspokajane przez konsumpcję dóbr materialnych i usług⁴². Natomiast poziom życia według Cz. Bywalca, S. Wydymusa [1992] oraz Cz. Bywalca i L. Rudnickiego [2002] i Cz. Bywalca [2007] to stopień zaspokojenia potrzeb ludzkości wynikający z konsumpcji wytworzonych przez człowieka dóbr materialnych i usług oraz wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego. Z definicji tej wynika, że poziom życia jest w istocie relacją między potrzebami a faktyczną konsumpcją⁴³. Autorzy definicji uwzględniają nie tylko zaspokojenie potrzeb jak: potrzeby żywieniowych, mieszkaniowych, bezpieczeństwa (publicznego i socjalnego), komunikacyjnych, zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych, ale uwzględniają także potrzeby związane ze środowiskiem przyrodniczym i społecznym⁴⁴, co zaproponowała również Z. Kędzior w 1997 r.

Definicję poziomu życia rozpatrywaną jako warunki egzystencji człowieka podają L.N. Licznoje i I.N. Szutow [1972], według których poziom życia wyraża stopień wyposażenia ludności w dobra materialne i kulturalne^{45,46}. Jednak najbardziej trafną definicję poziomu życia zaliczaną do tej kategorii sformułował J. Piasny [1993], zdaniem którego poziom życia jest pojęciem określającym jakość warunków egzystencji w sensie stopnia zaspokojenia ważniejszych potrzeb urządzenia się, wygody i przyjemności życia. Autor dodaje, że w tym ujęciu jest to synonim najszerzej pojętych warunków życia. W takim znaczeniu poziom życia zależy nie tylko od stopnia zaspokojenia potrzeb, lecz również od ponoszonych w tym celu nakładów, a więc od ilości czasu zużytego na pracę, od uciążliwości tej pracy, jak również od sposobu wykorzystywania wolnego czasu. W tym ujęciu społeczno-ekonomicznym zakres poziomu życia wchodzi w ogół okoliczności charakteryzujących materialne i kulturalne oraz społeczne warunki życia społeczeństwa⁴⁷.

Poziom życia może być również utożsamiany z dobrobytem ekonomicznym. W taki sposób poziom życia przedstawia M. Misar (1959), który definiuje go jako wzajemny stosunek między stopniem rozwoju materialnego i kulturalnego dobrobytu pracujących a społecznymi warunkami pracy, przy których pracujący osiąгают

⁴¹ S. Kalka, *Poziom życia, próba wyceny wartościowej*, ZBSE GUS, z. 27, Warszawa 1988, s. 9.

⁴² Cz. Bywalec, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 1991.

⁴³ Cz. Bywalec, *Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania*, PWN, Warszawa 2007, s. 33.

⁴⁴ Cz. Bywalec, S. Wydymus, *Poziom życia ludności Polski w porównaniu z Krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej*, „*Ekonomista*”, 1992, nr 5-6, s. Cz. Bywalec, L. Rudnicki, *Konsumpcja*, PWE, Warszawa 2002, s. 39.

⁴⁵ L.N. Licznoje, *Potrieblenije pri socjalizmie*, Moskwa 1972, s. 53 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

⁴⁶ I.N. Szutow, *Licznoje potreblenije pri socjalizmie*, Izdat. Mysl, Moskwa 1972, s. 53 (przytoczono za: M. Kwasek, 2002, *Poziom życia...*, jw., s. 12).

⁴⁷ J. Piasny J., *Poziom i jakość życia ludności oraz źródła i mierniki ich określania*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*”, z. 2, 1993, s. 73-74.

ten dobrobyt⁴⁸. J. Popiel [1961] uważa, że poziomem życia określonego gospodarstwa albo określonych grup gospodarstw będzie stosunek płacy nominalnej do całkowitego kosztu bieżącego utrzymania⁴⁹. Socjologowie J. Szczepański, A. Siciński i J. Strzelecki [1970] poziom życia definiują jako mierzone finansowo, tzn. określone budżetem danej jednostki lub gospodarstwa domowego, możliwości ekonomiczne, odniesione do okresu miesiąca (lub roku) wymierną finansowo możliwością uzyskania określonej ilości dóbr i usług⁵⁰.

Ostatnia kategoria definicji poziomu życia utożsamia go z czynnikiem reprodukcji siły roboczej. Znalazło to odzwierciedlenie w definicji zaproponowanej przez H. Brousse [1969], według którego poziom życia to siła nabywcza pomniejszona o zaoszczędzone kapitały produkcyjne i o oszczędności w pieniądzu w skali indywidualnej jednostki⁵¹.

Na podstawie zaprezentowanego przeglądu definicji poziomu życia ludności, można powiedzieć, że początkowo poziom życia traktowany był jako poziom zaможności, a następnie jako relacja między poziomem konsumpcji a potrzebami ludzkimi. Definicja poziomu życia była stopniowo wzbogacana o nowe elementy, obrazujące warunki życia ludności. W ostatnich latach widoczna jest tendencja do ujednolicenia definicji poziomu życia. Definicje poszczególnych autorów są do siebie podobne, a różnice mają raczej charakter semantyczny, a nie merytoryczny⁵².

Z przeprowadzonej analizy pojęciowej wynika, że poziom życia i jakość życia to kategorie różniące się istotnie. Powinno się je rozdzielić w sposób definicyjny, a korelować ze sobą pod względem powiązań i zależności nie zawsze dodatnich, ale wpływających na postrzeganie i odczuwanie przez ludzi ich jakości życia.

1.2. POZIOM I JAKOŚĆ ŻYCIA A ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ I CONSR – AUTORSKA KONCEPCJA

Autorka opracowania prowadząc badania dotyczące poziomu i jakości życia ludzi w Polsce przyjęła koncepcję rozdzielającą obiektywne i subiektywne wskaźniki. Przyjęto, że poziom życia (*standard of living*), to: „stopień zaspokojenia potrzeb ludzkich wynikający z konsumpcji dóbr materialnych i usług oraz wykorzystania walorów środowiska naturalnego i społecznego”⁵³. Definicję poziomu życia uznano za właściwą, określając go jako obiektywne wskaźniki o charakterze ilościowym⁵⁴. Jako drugą kategorię badawczą autorka wyróżniła jakość życia (*quality of life*) i przyjęła, że jest to „subiektywne postrzeganie własnego życia w ramach określonego systemu wartości i w określonych warunkach społecznych, gospodar-

⁴⁸ M. Misar M., *Zivotná uroveň za socializmu*, „Politická Ekonomie”, nr 9, 1959 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 23).

⁴⁹ J. Popiel, *Mierzenie stopy życiowej*, „Folia Oeconomica Cracoviensia”, vol. 3, 1961 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 24).

⁵⁰ J. Szczepański, A. Siciński, J. Strzelecki, *Przeobrażenia stylu życia w Polsce socjalistycznej na tle aktualnych hipotez przemian struktury społecznej*, [w:] *Perspektywiczny model konsumpcji*, Warszawa 1970, s. 82 (przytoczono za: Cz. Bywalec, 1991: *Wzrost gospodarczy...*, jw., s. 24).

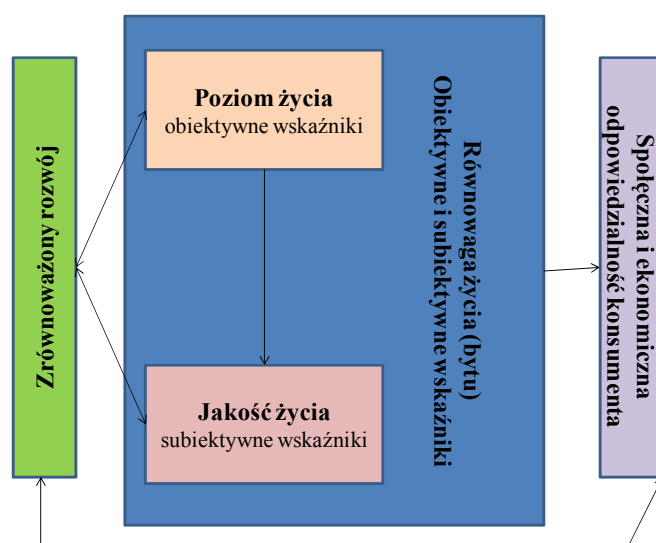
⁵¹ H. Brousse, *Le niveau de vie en France*. Presses Universitaires de France, Paris 1969, s. 1-2 (przytoczono za: M. Kwasek, 2002, *Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku*, IERiGŻ, Warszawa, s. 10).

⁵² M. Kwasek, *Poziom życia...*, jw., s. 15.

⁵³ Cz. Bywalec, L. Rudnicki, *Konsumpcja*. PWE, Warszawa 2002, s. 39.

⁵⁴ J. Berbeka, *Poziom życia ludności a wzrost gospodarczy w krajach Unii Europejskiej*. Wydawnictwo AE Krakowie, Kraków 2006.

czych i politycznych”⁵⁵ oraz „stopień satysfakcji człowieka (społeczeństwa) z całości kształtu swej egzystencji”⁵⁶. Definicje posłużyły do stworzenia własnej koncepcji stosunków pomiędzy poziomem i jakością życia (rys. 3), a także innymi kategoriami, jak zrównoważony rozwój i społeczna (ekologiczna) odpowiedzialność konsumenta. Na początku badań próbowano usystematyzować pojęcia poziomu i jakości życia, łącząc je w jedną kategorię równowagi życia (bytu), określając je jako pewną zależność, ale niekoniecznie zbieżność pomiędzy obiektywnymi i subiektywnymi ocenami życia ludzi. Dlaczego równowagi? Wynika to z faktu, że ludzie muszą mieć zaspokojone potrzeby podstawowe na określonym poziomie. Często odczuwają wówczas zadowolenie z życia, a więc ich jakość życia wzrasta. Pojawia się sytuacja równowagi bytowej pomiędzy tym co materialne a niematerialne.

Rys. 3. Poziom i jakość życia a zrównoważony rozwój i ConSR

Źródło: opracowanie własne.

Odmierna sytuacja występuje wtedy, gdy materializm życia i konsumpcjonizm staje się coraz większy. Można wtedy „sobie pozwolić” na dużo więcej, ale czy to świadczy również o wyższej jakości życia? Niekoniecznie. Z badań wynika, że w grupach o wyższych dochodach odczuwalna jakość życia niekoniecznie jest wyższa. T. Słaby w swoich badaniach jakości życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce stwierdziła, że „podstawą szczęśliwego życia dla ¼ części respondentów polskiej klasy wyższej było życie rodzinne, na drugim miejscu znalazł się udany związek/małżeństwo, a na trzecim wymieniono zdrowie i posiadanie dzieci. Prawie żadnego znaczenia dla odczuwania szczęścia nie miało w opinii badanych posiada-

⁵⁵ P. Rogala, *Zaprojektowanie i przetestowanie systemu mierzenia jakości życia w gminach*, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Jelenia Góra-Poznań 2009, s. 7.

⁵⁶ Cz. Bywalec, *Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 42.

nie dóbr materialnych, silny charakter czy uczciwość”⁵⁷. Autorka badając zróżnicowanie poziomu życia w Polsce na poziomie województw stworzyła ranking, w którym najwyższy poziom życia odnotowano w województwie mazowieckim, a najniższy w warmińsko-mazurskim. Przeprowadzone badanie subiektywnej oceny jakości życia potwierdziło, że w województwie warmińsko-mazurskim ludzie czują się szczęśliwi, bezpieczni i dobrze czują się w swoim otoczeniu pomimo że wspominają o tym, że ich dochody mogłyby być wyższe. Jest to opinia przeciwna do formułowanej przez mieszkańców województwa mazowieckiego, w którym respondenci nie czują się w niektórych dziedzinach życia szczęśliwi, co tłumaczą dużą ilością pracy, brakiem czasu wolnego, brakiem życia rodzinnego czy występowaniem patologii społecznych⁵⁸.

W trakcie badań do koncepcji równowagi bytu autorka dołączyła również koncepcję zrównoważonego rozwoju, gdyż „ściśle powiązania poznawcze, aksjologiczne i pomiarowe kategorii jakości życia...” a także poziomu życia...” z kategorią rozwoju zrównoważonego jest obecnie jednym z największych wyzwań badawczych o charakterze interdyscyplinarnym”⁵⁹. Dlatego przyjęto, że „zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokoiłby potrzeby dnia dzisiejszego w taki sposób, żeby następne pokolenia również mogły zaspokoić swoje”, co związane jest z odpowiedzialną konsumpcją ludzi, czyli społeczną (ekologiczną) odpowiedzialnością konsumenta.

Zauważono relacje występujące pomiędzy wymienionymi kategoriami, gdyż społeczna i ekologiczna odpowiedzialność konsumentów (ConSR) „to zachowania nabywców dokonujących świadomych wyborów usług i produktów wytwarzanych przez te organizacje, które w realizacji działań, zarówno strategicznych, jak i operacyjnych, kierują się zasadami społecznej odpowiedzialności biznesu. Społecznie i ekologicznie odpowiedzialne zachowania konsumentów odnoszą się do procesów nabywania przez nich wszystkich kategorii produktów, począwszy od dóbr zaspokajających podstawowe potrzeby fizjologiczne, a skończywszy na dobrach luksusowych oraz zaspokajających potrzeby wyższego rzędu. Trwałe osiągnięcie takiego stanu rzeczy wymaga zapewnienia wysokiej świadomości społecznej i ekologicznej nabywców, związanej z pełną świadomością konsekwencji podejmowanych wyborów zarówno dla wszystkich uczestników społeczności, w której żyją, jak i dla ekologicznej przyszłości środowiska naturalnego ziemi”⁶⁰. Dlatego ConSR może wyrażać się poprzez:

- zaangażowanie w specyficzne działania, takie jak udzielanie wsparcia finansowego czy wyrażanie gotowości włączenia się w protesty lub akcje bojkotu produktów albo przedsiębiorstw,
- podejmowanie świadomych decyzji odnośnie zakupu lub odmowy zakupu wszystkich produktów,

⁵⁷ T. Staby, *Jakość życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce*, SGH, Warszawa 2013, s. 119.

⁵⁸ Grant badawczy własny MNiSW 1708/B/H03/2011/40, „Poziom a jakość życia mieszkańców Polski”.

⁵⁹ T. Borys, P. Rogala, *Jakość życia...*, s. 67.

⁶⁰ Sz. Cyfert, G. Hoppe, *Społeczna i ekologiczna odpowiedzialność konsumentów jako determinanta skutecznej implementacji CSR i ECSR*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 8/2011, AE Poznań, s. 13-21.

- wyrażanie opinii w badaniach ankietowych lub uczestnictwo w innych formach badań rynkowych dotyczących nabywanych produktów⁶¹.

Wynika z tego, że kolejne badania dotyczące poziomu i jakości życia powinny skupić się na dwóch aspektach: wybranych grupach ludzi i poruszanych zagadnieniach bezpośrednio związanych z wymienionymi kategoriami. Oznacza to, że współczesne badania powinny dotyczyć przyczyn postępowania ludzi i bycia odpowiedzialnymi za otoczenie, w którym żyją i za przyszłe pokolenia. Warto się również zastanowić, jak różne grupy społeczne, np.: wydzielone pod względem dochodów, mogą być społecznie odpowiedzialne i żyć zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Na tej podstawie można stwierdzić, że w rozważaniach dotyczących definiowania poziomu i jakości życia autorka przychyliła się do koncepcji, w której kategorii poziomu i jakości życia nie są określane jako tożsame. Stanowią dwa oddzielne aspekty badawcze dotyczące obiektywnej i subiektywnej strony życia ludzi i wzajemnie się uzupełniają. Dzięki takim założeniom można mówić o równowadze pomiędzy elementami materialnymi życia a niematerialnymi i trudno stwierdzić, które są ważniejsze. Wprowadzone pojęcie równowagi bytu świadczy o tym, że musi być zachowany umiar w konsumpcji dóbr i usług, co w konsekwencji wpłynie pozytywnie na poczucie szczęścia i własnej jakości życia.

1.3. PRZEGLĄD BADAŃ DOTYCZĄCYCH POZIOMU I JAKOŚCI ŻYCIA

1.3.1. Poziom życia – wybrane przykłady badań

W badaniach dotyczących oceny poziomu życia ludności podstawowym zagadnieniem, jest odpowiedź na pytanie, jaki zakres problemów powinny obejmować te badania, a także jakich zbiorowości powinny one dotyczyć. W zasadzie badania poziomu życia skupiają się na dwóch rodzajach jednostek: zbiorowości gospodarstw domowych i zbiorowości mieszkańców (ludności). Jak do tej pory częściej wykonywano badania poziomu życia w skali mikroekonomicznej, zwłaszcza dotyczące gospodarstw domowych z uwzględnieniem społeczno-ekonomicznych grup ludności i wieku itp. Obecnie jednak coraz częściej wykonuje się także badania w skali makroekonomicznej, a więc dotyczące całej zbiorowości mieszkańców danego terytorium (państwa, regionu, województwa czy powiatu itp.). Są to zazwyczaj badania porównawcze poziomu życia pomiędzy wybranymi jednostkami terytorialnymi, przedstawiające poziom życia mieszkańców danego regionu.

Natomiast znacznie trudniej jest określić zakres problemów, które powinno obejmować badanie poziomu życia. Wynika to z tego, że kluczowym pojęciem w tego rodzaju badaniach jest potrzeba, a w szerszym kontekście „potrzeby społeczne”, a diagnoza stopnia ich zaspokojenia nie jest łatwa. Przeprowadza się ją według różnych procedur, w których naczelną rolę jako narzędzie badawcze odgrywają wskaźniki i mierniki społeczne. Wskaźniki społeczne zaczęto wykorzystywać na szerszą skalę w latach 60. XX wieku, po okresie, w którym wzrost ekonomiczny uznawany był za nadrzędny cel gospodarki każdego kraju. Badanie spo-

⁶¹ T. Divenny, P. Auger, G. Eckhard, T. Birtchnell: *The Other CSR: Consumer Social Responsibility*, Stanford Social Innovation Review, 2006, Fall, s. 3.

łącznych efektów zmian gospodarczych za pomocą wskaźników społecznych dotyczyło początkowo warunków bytu, a następnie poziomu i jakości życia. Badania poziomu, jakości i godności życia są trudne w realizacji i jak do tej pory nie wypracowano jednej standardowej metody. Po okresie szybkiego rozwoju badań, w latach 80. nastąpiła ich reorientacja, polegająca na przejściu od obszernych zestawów wskaźników do zawężenia pól badawczych. Oczywista stała się także konieczność interpretacji ich wyników na tle innych wskaźników (demograficznych, ekonomicznych, przestrzennych, politycznych).

W Polsce badania poziomu życia z użyciem wskaźników i mierników społecznych mają bogatą tradycję, sięgającą lat międzywojennych. Miały one wtedy charakter pionierski. Natomiast badania powojenne czerpały swoje wzory również z doświadczeń zagranicznych. Obecnie polskie doświadczenia z tego zakresu są uzupełnione dzięki wynikom uzyskanym z różnych ośrodków naukowych, a także doskonaleniu metodyki oraz prowadzeniu szeregu badań o charakterze ciągłym w Głównym Urzędzie Statystycznym. Można więc stwierdzić, że w badaniach poziomu życia jako pierwszy element określa się zestaw wskaźników, charakteryzujących wybraną grupę potrzeb. Potrzeby te łączone są w grupy (agregaty) w celu łatwiejszego diagnozowania skutków określonej polityki ekonomiczno-społecznej. Zaliczanie określonych potrzeb do danej grupy jest umowne, choć istnieje duże podobieństwo w dotychczas występujących klasyfikacjach (rys. 1). Wynika z niego, że na przestrzeni lat w Polsce proponowane były odmienne grupy wskaźników według rodzajów potrzeb, choć niektóre powtarzają się w kolejnych badaniach, np.: wyżywienie, zdrowie, oświata, mieszkalnictwo itp., niektóre zostały wyeliminowane, a część pojawia się w kolejnych badaniach lub formułowane są zupełnie nowe. Przytoczone klasyfikacje występujące chronologicznie w badaniach stopnia zaspokojenia potrzeb i prezentacja grup potrzeb nie są oczywiście wyczerpujące. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że trafność doboru badanych potrzeb i ich agregacja decyduje o poprawności diagnozy stopnia zaspokojenia potrzeb najbliższej stanom rzeczywistym⁶².

Wybór zmiennych charakteryzujących stopień zaspokojenia w wyróżnionych grupach potrzeb jest istotnym problemem badawczym. Dopiero po takim wyborze wykorzystuje się jedną z metod pomiaru poziomu życia mieszkańców danego terytorium lub gospodarstwa domowego.

Jedną z metod jest syntetyczny miernik poziomu życia, który prowadzi do agregacji mierników cząstkowych (reprezentantów grup) w mierniki grupowe, a te z kolei w jeden miernik syntetyczny służący do porównań przestrzennych (np. międzynarodowych) i czasowych. Przykładem, w którym wykorzystano wskaźnik syntetyczny, jest szczegółowa analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia ludności w Polsce w latach 1990-1997⁶³. Podjęte badania miały na celu zaobserwowanie dysproporcji w poziomie życia ludności w przekroju terytorialnym oraz wyodrębnienie grup województw o podobnym poziomie życia. Przeprowadzenie badań w ujęciu dynamicznym pozwoliło natomiast na zbadanie zmian i tendencji w poziomie życia ludności zarówno w poszczególnych województwach,

⁶² T. Słaby, *Poziom i jakość życia*, [w:] *Statystyka społeczna – wybrane zagadnienia*, red. T. Panek, A. Szulc, SGH, Warszawa 2004, s.59-63.

⁶³ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, AE w Krakowie, Kraków 2000.

jak i wyodrębnionych grupach. Podobne badania obejmujące inne jednostki terytorialne, dotyczyły zmian w zakresie poziomu życia ludności Polski w latach 1990-2000 oraz porównania poziomu życia ludności Polski i krajów Unii Europejskiej w badanym okresie⁶⁴. T. Słaby podkreśliła, że analiza porównawcza poziomu życia ludności była istotna z uwagi na ocenę przemian gospodarczych, jakie miały miejsce w Polsce po 1989 roku oraz określenie dystansu dzielącego kraje pod względem rozwoju społecznego. Z powodu wieloaspektowego charakteru tej kategorii dokonano podziału wskaźników na dwie grupy: dobra materialne, czyli wyżywienie, mieszkalnictwo i wyposażenie gospodarstw domowych oraz usługi – jakościowe aspekty życia, w ramach których wyróżniono: zdrowie, kulturę, edukację i środowisko naturalne. W obu badaniach wykorzystano także metody taksonomii numerycznej (metoda Warda i metoda k-średnich), pozwalające na klasyfikację zbioru obiektów wielocechowych na jednorodne, typologiczne grupy. Podobne badania, ale kilka lat później przeprowadziła J. Berbeka, która porównywała kraje Unii Europejskiej w latach 1980-2002 pod względem poziomu życia, określając wpływ i rolę wzrostu gospodarczego jako determinanty warunków życia ludzi. Nieco inne podejście do oceny poziomu życia oparte było na propozycji kanadyjskich naukowców skupionych w Zespole Badań nad Przyszłością GAMMA w Montrealu. Według nich koncepcja poziomu życia jest częścią szerszej koncepcji społeczeństwa, bazującej na idei poszanowania zasobów. W badaniu wykorzystano 32 wskaźniki diagnostyczne o charakterze ilościowym, a ich wartości poddano odpowiedniej procedurze taksonomicznej, co pozwoliło na podanie syntetycznej miary poziomu życia ludności dla Polski. Wyniki podobnego badania obejmującego lata 1960-1984, opartego na założeniach metody GAMMA⁶⁵, dotyczyły oceny poziomu życia 11 krajów Europy Zachodniej. Oceny dokonano na podstawie 15 obiektywnych wskaźników, przy czym jako współrzędne wzorca poziomu życia przyjęto średnie arytmetyczne⁶⁶.

Duża liczba prac dotyczących badania poziomu życia wykorzystuje tzw. genewską metodę agregatów dystansowych oraz kolejne jej modyfikacje, związane głównie z doбором zmiennych reprezentujących określone grupy potrzeb, ustaleniem wartości progowych czy wyznaczonym systemem wag. Dystansowa metoda pomiaru życia była wielokrotnie stosowana w Polsce, zwłaszcza w latach 80. i 90., przez zespoły badawcze Instytutu Gospodarstwa Społecznego i Instytutu Statystyki i Demografii SGPiS/SGH pod kierunkiem J. Rosnera oraz A. Luszczewicza⁶⁷.

Przykładem może być badanie, którego celem była ocena poziomu życia ludności w latach 1980-1987 oraz prognoza na lata 1988-1990⁶⁸. Oceny takiej dokonano za pomocą tzw. zmodyfikowanej metody agregatów dystansowych. Najpierw wybrano 250 potencjalnych zmiennych, następnie je zredukowano i ostatecznie za pomocą analizy czynnikowej wybrano 99 zmiennych diagnostycznych. Potem dokonano agregacji wskaźników cząstkowych w grupowe, a następnie wskaźniki te

⁶⁴ M. Johann, *Polska – UE. Porównanie poziomu życia ludności*, Difin, Warszawa 2005.

⁶⁵ E. Oktabska, *Pomiar jakości życia*, w: *Rozwój demograficzny Polski – analiza i prognozowanie*, Monografie i Opracowania nr 12 (312), ISiD SGH, Warszawa 1990.

⁶⁶ W. Ostasiewicz, *Metodologia pomiaru jakości życia*, AE we Wrocławiu, Wrocław 2002.

⁶⁷ T. Słaby, *Poziom i jakość życia*, w: *Statystyka społeczna – wybrane zagadnienia*, red. T. Panek, A. Szulc, SGH, Warszawa 2004, s.78.

⁶⁸ T. Słaby, *Poziom życia, jakość życia*, „Wiadomości Statystyczne”, 1990, nr 6.

przekształcono w jeden wskaźnik syntetyczny na podstawie metody głównych składowych.

Metodę agregatową wykorzystano również do przedstawienia przemian poziomu życia społeczeństwa polskiego w okresie powojennym⁶⁹. Zastosowano miernik syntetyczny – naturalny, tj. przeciętne dalsze trwanie życia mieszkańców Polski oraz miernik syntetyczny – sztuczny, skonstruowany według zmodyfikowanych zasad tzw. metody genewskiej, opracowanej w latach 60. w Instytucie Badań Rozwoju Społecznego ONZ w Genewie. Przydatne okazały się również syntetyczne mierniki obliczone metodą wzorca rozwoju. Wszystkie te metody i mierniki traktowane były jako komplementarne, a analizy stały się podstawą wniosków o przemianach poziomu życia społeczeństwa polskiego.

Wśród badań dotyczących poziomu życia ludności ważną pozycję zajmują również badania regionalnego zróżnicowania tej kategorii. Przykładem takich badań empirycznych był opis i ocena poziomu życia ludności w systemie regionalnym Polski w latach 1986-1990 i wykrycie prawidłowości w występowaniu zarówno regionalnych, jak i lokalnych kontrastów⁷⁰. Dokonano między innymi oceny poziomu życia i warunków życia ludności w układzie regionalnym Polski, wykorzystując 3 różne zbiory wskaźników. W pierwszej grupie uwzględniono tylko konsumpcję indywidualną, czyli wielkość spożycia dóbr i usług, zarówno zakupionych z dochodów osobistych, jak i uzyskanych nieodpłatnie z funduszy społecznych. Drugi zbiór zawierał wskaźniki, opisujące zjawiska o charakterze pozytywnym, a więc pożądane w rozwoju społecznym regionu. Natomiast w trzeciej grupie wskaźników uwzględniono wskaźniki występowania zjawisk niepożądanych, odnoszących się do takich elementów poziomu życia, jak: sytuacja mieszkaniowa, śmiertelność i jakość środowiska.

Na podstawie analizy regionalnego wskaźnika konsumpcji stwierdzono, że w systemie regionalnym Polski występuje wyraźna prawidłowość: im wyższy stopień uprzemysłowienia i urbanizacji regionu, tym wyższy poziom spożycia. Z kolei analiza elementów zbioru wskaźników o charakterze pozytywnym pozwoliła na ustalenie realnego poziomu życia w regionie oraz dokonanie klasyfikacji regionów, wyróżniając regiony o bardzo wysokim, wysokim, niskim i bardzo niskim poziomie życia. W podobny sposób podzielono regiony pod względem wskaźników negatywnych⁷¹.

Badania dotyczące zróżnicowania poziomu życia ludności w układzie województw były również przedmiotem prac prowadzonych między innymi w ZBSE GUS i PAN. Ocena poziomu życia ludności w 1992 roku oraz zmiany w tym poziomie w latach 1986 i 1992 zostały oparte na wynikach badań dochodów do dyspozycji i ich składników. Jednym z nich było badanie poziomu i jakości życia gospodarstw domowych w Polsce w 2001 roku przeprowadzone przez GUS. Jego celem była ocena poziomu i jakości życia polskich gospodarstw domowych na podstawie ich sytuacji materialnej oraz subiektywnych opinii o życiu dorosłych Polaków.

⁶⁹ Cz. Bywalec, *Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego*, Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji, Warszawa 1991.

⁷⁰ Z. Chojnicki, T. Czyż, *Struktura poziomu życia w systemie regionalnym Polski*, [w:] *Zróżnicowanie przestrzenne poziomu i warunków życia ludności*, red. Z. Chojnicki, T. Czyż, Biuletyn KPZK PAN, Warszawa 1978.

⁷¹ W. Ostasiewicz, *Metodologia pomiaru jakości życia*, AE we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 30-31.

Uzyskane wyniki porównywano z wynikami z 1997 roku. Oprócz ogólnej charakterystyki społeczno-demograficznej gospodarstw domowych przedmiotem badań były: dochody, oszczędności i zadłużenie gospodarstw domowych, pomoc społeczna, ocena zaspokojenia potrzeb, sytuacja na rynku pracy, zdrowie, życie codzienne, kontakty społeczne i wypoczynek, poczucie zadowolenia i warunki życia osób niepełnosprawnych. Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków: wobec trudnej sytuacji, w jakiej znalazły się polskie rodziny, badania poziomu i jakości życia mają raczej charakter badań „złobytu” niż dobrobytu. Stan materialny (aspekt ekonomiczny), stan infrastruktury i usług społecznych – np. służby zdrowia (aspekt społeczny) oraz subiektywne odczucia i nastroje (aspekt psychiczny) w polskim społeczeństwie na początku XX wieku składają się na niski stan poziomu i jakości życia. Powodują odczuwanie deprywacji, co znacząco pogarsza godność życia⁷².

Z przedstawionych powyżej przykładów wynika, że nie ma jednej uniwersalnej metody pomiaru tej kategorii. Może to wynikać z tego, że poziom życia jest kategorią wieloaspektową, mającą zarówno cechy ekonomiczne, jak i społeczne. Nie ma również jednej najlepszej metody pomiaru, dlatego dalsze badania powinny pójść w kierunku stworzenia metody, która pozwalałaby jasno i precyzyjnie ocenić poziom życia mieszkańców poszczególnych jednostek terytorialnych danego kraju czy regionu.

1.3.2. Jakość życia – wybrane metody badań

Termin „jakość życia” pojawił się jako przedmiot zainteresowania naukowego w latach 60. XX wieku. Wcześniej mówiono tylko o poziomie życia mieszkańców danego kraju, który powiązany był początkowo z Produktem Narodowym Brutto, a następnie z Produktem Krajowym Brutto przypadającym na osobę. Podejście to wiązało się z przekonaniem, że wraz ze wzrostem poziomu PNB i PKB wzrasta poziom życia mieszkańców⁷³. Perspektywa ta związana była z pojęciami zamożności (*welfare*) oraz dobrobytu (*well-being*), jednak z czasem okazało się, że nie ujmuje ono w pełni wszystkich czynników wpływających na jakość życia. Fakt ten wymusił rozbudowanie aparatu pojęciowego oraz zmianę perspektywy badawczej w kierunku wymiarów pozaekonomicznych⁷⁴. Pierwsze próby dokonania wskaźnikowego pomiaru wymiarów społecznych na szeroką skalę, zostały przeprowadzone na potrzeby Narodowej Agencji Aeronautyki i Przestrzeni Kosmicznej Stanów Zjednoczonych i miały za zadanie ocenić wpływ amerykańskiego programu kosmicznego na społeczeństwo. Nie były to badania nakierowane na pomiar jakości życia, lecz przyczyniły się do opracowania metodologii pozwalającej na wskaźnikowe ujęcie wymiarów społecznych. Z kolei za wydarzenie, które zwróciło uwagę na problematykę jakości, uznaje się przemówienie prezydenta Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej, Lyndona Johnsona w roku 1964, w którym podkreślił przewagę jakości życia nad ilościowym wzrostem gospodarczym⁷⁵.

⁷² T. Słaby, *Poziom i jakość życia*, [w:] *Statystyka społeczna – wybrane zagadnienia*, red. T. Panek, A. Szulc, SGH, Warszawa 2004, s. 81-85.

⁷³ M. Rapley: *Quality of life Research: A Critical introduction*, Londyn 2003, s. 4.

⁷⁴ R. E. Lane, *Does money buy happiness*, „Public Interest”, nr 113/1993, s. 56-61.

⁷⁵ E. W. Kerce, *Quality of Life: Meaning, Measurement and Models*, San Diego 1992, s. 1.

Nie oznacza to jednak, że przed tym wydarzeniem brak było rozważań na temat natury życia oraz determinant jego jakości. Podwaliny tych dociekań zostały położone jeszcze w starożytności, gdy na gruncie filozoficznym dokonywały się próby określenia źródła szczęścia zarówno pojedynczych jednostek, jak i systemów społecznych. Warto zauważyć, że rozważania te cechują się także ujmowaniem czynników pozaekonomicznych w określeniu elementów wpływających na rzeczywistość społeczną, uwzględniając przy tym małą stabilność polityczną, system religijny, odczuwanie przyjemności, czy dążenia do Eudajmonii.

Filozoficzne koncepcje postrzegania życia oraz jego wartościowania mają swoje odbicie w koncepcjach myślicieli reprezentujących epoki późniejsze. Przykład może stanowić rozwinięte przez Benthama hedonistyczne ujęcie jakości życia, w myśl którego dobro utożsamiane jest z przyjemnością. Istotą tego podejścia jest przeświadczenie o równorzędności wartości danego aspektu życia z poziomem generowanej przyjemności. Koncepcja ta została w późniejszym czasie rozwinięta przez Milla pod nazwą utylitaryzmu hedonistycznego i stała się podstawą tzw. ekonomii dobrobytu.

Krytykę utylitaryzmu hedonistycznego w odniesieniu do jakości życia prezentuje Sen, którego zdaniem na jakość życia nie składa się samo posiadanie dóbr materialnych, lecz możliwość ich posiadania i wykorzystywania⁷⁶. W następnej kolejności, krytyki utylitaryzmu dokonuje J. Rawls, który w publikacji „Teoria Sprawiedliwości” (1971r.), wskazuje na brak uwzględniania sposobu redystrybucji dóbr, nieuwzględnianie zróżnicowania społecznego w perspektywie dostępności oraz możliwości. Kolejnym elementem utylitaryzmu będącym przedmiotem krytyki było jego założenie, że dobrobyt jest aspektem jednostki, który wymaga uwagi normatywnej⁷⁷.

Rozważania na temat jakości życia uzależnione są od sposobu definiowania tego terminu oraz przyjęcia odpowiedniego aparatu pojęciowego. Niezbędne staje się dookreślenie kategorii jakości wykorzystywanej w rozważaniach. Jakość bywa często rozumiana jako coś przeciwstawnego ilości. Jednakże rozłączność tych kategorii zależna jest od sposobu ich interpretowania. Zdaniem T. Borysa: „wyjaśnienie i zrozumienie postaw tego przeciwstawiania, a jednocześnie względności tych kategorii jest ogromnie ważne przede wszystkim dla:

- „odsłaniania” istoty (strony) jakościowej przedmiotu badań wielu dyscyplin naukowych,
- rozwoju metodyki ujmowania zagadnień jakości przez naukę i praktykę,
- budowy jakościowej terminologii dziedzinowej, opartej na określonej i zaakceptowanej ogólnie definicji jakości; np. definiowanie jakości życia powinno bezpośrednio nawiązywać do określonej kategorii jakości⁷⁸.

W poprzednim podrozdziale podkreślono, że pomiar jakości życia musi zostać osadzony w odpowiednim kontekście pojęciowym. Jednakże ze względu na brak uporządkowania definicji oraz podejścia do pomiaru jakości życia, nie powstała

⁷⁶ W. Ostasiewicz, *Badanie jakości życia z perspektywy historycznej*, [w:] *Ocena i analiza jakości życia*, red. W. Ostasiewicz, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 17.

⁷⁷ G.A. Cohen, *Equality of what? On Welfare, Goods and Capabilities*, [w:] *The Quality of Life*, red. M. Nussbaum, A. Sen, Clarendon Press, 1993, s. 9-10.

⁷⁸ T. Borys, *Jakość, jakość życia oraz pojęcia i relacje pochodne*, [w:] *Ocena i analiza jakości życia*, red. W. Ostasiewicz, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław 2004, s. 48.

także jedna metodologia wskazująca na sposoby jego prowadzenia. Chaos ten powoduje pewną dowolność w podejściu do tematu, pozostawiając wybór determinantów jakości życia, które poddawane zostają pomiarowi, zgodnie z intuicją badacza oraz konkretnego ukierunkowania jego badań. W literaturze przedmiotu można spotkać, wiele rodzajów podejść do pomiaru jakości życia oraz jego wyszczególnionych obszarów. T. Borys wskazuje na następujące perspektywy:

- 1) trzy subagregatywne jakości życia – typu „mieć”, „być” i „kochać” – model helsiński, opierający się na zaspokojeniu potrzeb i teorii Masłowa,
- 2) trzy dziedzinowe jakości życia – społeczną, ekonomiczną i środowiskową, z możliwością wyróżnienia dziedziny czwartej – instytucjonalnej (instytucjonalną jakość życia),
- 3) sześć dziedzinowych jakości życia wg Kolmana – rodzinną, somatyczną, psychiczną, środowiskową, siedliskową i zawodową,
- 4) siedem dziedzinowych jakości życia wg grup potrzeb – wyżywienie, mieszkanie, zdrowie, wykształcenie, rekreacja, zabezpieczenie społeczne i zagospodarowanie materialne,
- 5) dziewięć dziedzinowych jakości życia – dochody i wydatki ludności, zagrożenie ubóstwem i ubóstwo, warunki mieszkaniowa, bezrobocie, zdrowie i jego zagrożenie, edukacja, bezpieczeństwo. środowisko naturalne i styl życia w dokumencie Polska 2025,
- 6) trzynaście dziedzinowych jakości życia według Campbella – zdrowie, małżeństwo i życie rodzinne, sąsiedztwo, przyjaciele i znajomi, życie w USA, miejsce zamieszkania, mieszkanie, praca zawodowa i domowa, czas wolny, wykształcenie i jego przydatność oraz bezpieczeństwo finansowe⁷⁹,
- 7) szesnaście dziedzinowych jakości życia według GUS – dzieci (satisfakcja z własnych dzieci), życie osobiste, zdrowie, samopoczucie psychiczne, sąsiedzi, posiadanie przyjaciół, praca zawodowa, prowadzenie gospodarstwa domowego, miejsce zamieszkania, warunki mieszkaniowa, sposób spędzania wolnego czasu, ilość wolnego czasu, sytuacja materialna i realizacja zasad demokracji w kraju⁸⁰,
- 8) dziewięć dziedzinowych jakości życia wykorzystanych Szwedzkim Modelem Dobrobytu – zdrowie, warunki pracy, zasoby ekonomiczne, edukacja, rodzina, mieszkanie, bezpieczeństwo, kultura, polityka⁸¹.

Wymienione powyżej modele zawierają wiele wspólnych obszarów, które determinują jakość życia, jednak różnią się w zależności od przyjętego modelu teoretycznego.

Na gruncie polskich badań dotyczących jakości życia należy zwrócić uwagę na pomiary realizowane cyklicznie przez CBOS. Pomiary te obejmują szerokie spektrum obszarów wpisujących się w tematykę jakości życia. Opierają się na subiektywnej ocenie poszczególnych aspektów życia, np. zadowolenia z pracy, nastrojów

⁷⁹ Ostasiewicz w swoich rozważaniach na temat pomiaru jakości życia wskazuje na 12 obszarów wykorzystanych przez Cambella, zgodnie z poziomem istotności: „Zdrowie, Małżeństwo, Życie rodzinne, rząd, przyjaźń, mieszkanie, praca miejsce zamieszkania, religia, praca niezarobkowa, sytuacja finansowa, organizacja”, s. 40.

⁸⁰ T. Borys, *Jakość życia a zrównoważony rozwój. Relacje i pomiar*, [w:] *Ekonomia a rozwój zrównoważony. Teoria i kształcenie*, red. F. Piontek, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s. 11,13.

⁸¹ W. Ostasiewicz, *Badanie jakości życia...*, jw., s. 42.

społecznych w perspektywie oceny sceny politycznej oraz sytuacji społeczno-gospodarczej i instytucji publicznych, samopoczucia, (podsumowanie wpływającego roku – pomiarem częstotliwości występowania pozytywnych i negatywnych emocji na przestrzeni roku). CBOS cyklicznie dokonuje także pomiaru zadowolenia życia, w którym respondenci określają stopień swojego zadowolenia:

- 1) „ze swoich dzieci,
- 2) ze swojego małżeństwa,
- 3) ze swoich przyjaciół, najbliższych znajomych,
- 4) ze swojego miejsca zamieszkania,
- 5) ze swojego stanu zdrowia,
- 6) z materialnych warunków bytu – mieszkania, wyposażenia itp.
- 7) ze swojego wykształcenia, kwalifikacji,
- 8) ze swoich perspektyw życiowych,
- 9) ze swoich dochodów i sytuacji finansowej”.

Po ustosunkowaniu się do wyżej wymienionych obszarów respondenci pytani są o globalny poziom zadowolenia z życia „Czy jest Pan(i) zadowolony(a) ogólnie z całego życia?”⁸². Istotną zaletą pomiarów realizowanych przez CBOS jest ich powtarzalność, co pozwala obserwować zmiany w czasie. Pomiary przeprowadzane są na reprezentatywnych dla populacji kraju próbach, co umożliwia ich uogólnienie na mieszkańców kraju. Wyniki pomiarów, począwszy od 1994 r., wskazują na poprawę w odczuwaniu zadowolenia z życia Polaków. Ogólne zadowolenie z życia na koniec 2012 r. zadeklarowało ponad 70% respondentów, co stanowiło najwyższy odsetek w historii pomiaru. Jednocześnie respondenci najwyższy poziom zadowolenia wykazują w stosunku do swoich dzieci (92%), małżeństwa (82%) oraz miejsca zamieszkania (78%) i przyjaciół (77%).

Podobne możliwości daje, przytoczony wcześniej cykl badań pt: *Diagnoza Społeczna*, z tym że podejmowana problematyka jakości życia jest znacznie bardziej kompleksowa. Pomiar realizowany jest w dwuletnich odstępach czasu od 2000 r. Istotnym elementem jest jego częściowo panelowy charakter, co pozwala na uchwycenie zmian w czasie w zakresie jakości życia mieszkańców. W przeciwieństwie do badań prowadzonych przez CBOS, panelowy charakter pozwala na „śledzenie losów” respondentów oraz zmian w ich sposobie postrzegania rzeczywistości i odczuwanej jakości życia.

W mniejszym opracowaniu model pomiaru opiera się na ujęciu obiektywnym – na podstawie danych statystyki publicznej – oraz subiektywnym, gdzie pomiar poziomu odczuwalnego zaspokojenia potrzeb dokonany został na podstawie subiektywnych wskazań badanej populacji w obrębie wyszczególnionych obszarów:

- 1) ocena poziomu bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania respondenta – 11 wskaźników,
- 2) ocena funkcjonowania pomocy społecznej w miejscu zamieszkania respondenta – 5 wskaźników,
- 3) ocena poziomu świadczenia i dostępności usług w miejscu zamieszkania respondenta – 7 wskaźników,
- 4) ocena poziomu funkcjonowania komunikacji, stanu dróg w miejscu zamieszkania respondenta – 10 wskaźników,

⁸² *Zadowolenie z życia*, CBOS, Warszawa, styczeń 2013, pomiar przeprowadzony 06.12.2012, s. 3, 6.

- 5) ocena poziomu kultury i rozrywki w miejscu zamieszkania respondenta – 5 wskaźników,
- 6) ocena poziomu edukacji i pracy w miejscu zamieszkania respondenta – 4 wskaźniki,
- 7) ocena miejsca zamieszkania respondenta dla jego mieszkańców – 9 wskaźników,
- 8) ocena miejsca zamieszkania oraz postaw prospołecznych respondenta – 18 wskaźników w tym jeden odnoszący się do globalnego odczuwania poziomu życia i dochodu.

Przyjęcie wymienionych powyżej obszarów, jako determinantów jakości życia mieszkańców poszczególnych województw zostało podyktowane ich wpisaniem zarówno w kategorii potrzeb, jak i możliwości, które dają mieszkańcom. Jednocześnie można dokonać pomiaru porównawczego względem poziomu życia (obiektywnej jakości życia). Porównanie to w swoim założeniu może ukazać pewną rozbieżność związaną z ujemną korelacją poziomu życia i jakości życia na terenie badanych województw. Ujemna korelacja pomiędzy tymi elementami może być efektem zbyt dużego zaangażowania grup respondentów w podnoszenie poziomu życia i wynikającym z tego powodu brakiem czasu i możliwości odczuwania wysokiej jakości życia. Brak równowagi pomiędzy tymi obszarami stanowić może podstawę do nieodczuwania radości z życia lub postrzegania go w kategoriach negatywnych.

ROZDZIAŁ 2

OBIEKTYWNA OCENA POZIOMU ŻYCIA MIESZKAŃCÓW POLSKI

2.1. POZIOM ŻYCIA MIESZKAŃCÓW POLSKI – CHARAKTERYSTYKA GRUP WSKAŹNIKÓW CZĄSTKOWYCH

W poniższym rozdziale scharakteryzowano grupy wskaźników poziomu życia, które określają stopień zaspokojenia potrzeb ludzi. Są to zarówno potrzeby podstawowe, bez których człowiek nie może żyć, oraz potrzeby wyższego rzędu, odpowiadające w głównej mierze za subiektywne odczucia jakości życia ludzi.

2.1.1. Uwarunkowania środowiska naturalnego

Postęp techniczny, uprzemysłowienie, procesy urbanizacyjne, stosowanie różnych środków chemicznych spowodowały, że w połowie XX wieku wystąpiły znaczne naruszenia równowagi przyrodniczej, stanowiące zagrożenie dla egzystencji człowieka. Taka sytuacja skłoniła wszystkich, czyli decydentów i każdego z nas do zwrócenia uwagi na skalę zagrożeń, które dotyczyły poziomu i warunków życia człowieka⁸³.

Dlatego przy określaniu poziomu życia i ocenie jakości zwraca się uwagę na ochronę środowiska naturalnego i życie zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju. Ma to zasadnicze znaczenie dla jakości życia zarówno obecnie, jak i w przyszłości. Trudność polega na skutecznym połączeniu ochrony środowiska ze stałym wzrostem gospodarczym w perspektywie długoterminowej, co zapewnia odpowiedni poziom życia ludzi. Zmiany klimatu sprawiają, że wyzwanie to staje się jeszcze trudniejsze. Polityka Wspólnoty w dziedzinie ochrony środowiska opiera się na przekonaniu, że ambitne normy środowiskowe pobudzają wprowadzanie innowacji i przedsiębiorczości oraz że polityka gospodarcza, społeczna i środowiskowa muszą być ściśle ze sobą powiązane. W związku z tym jako wskaźniki poziomu życia często przyjmuje się emisję zanieczyszczeń pyłowych i gazowych, ilość produkowanych odpadów przez konsumentów czy korzystanie z oczyszczalni ścieków. Ocenia się także dbałość o ziemię, tzn. ilość gruntów zdewastowanych i zrehabilitowanych, a także występowanie terenów o szczególnych walorach przyrodniczych. Wszystkie bowiem wymienione wskaźniki mają wpływ na poziom i jakość życia ludzi i określają rodzaj podejmowanych decyzji przez konsumentów dóbr i usług. Pozwala to stwierdzić, czy zachowują się w sposób odpowiedzialny względem środowiska i próbują w swoim życiu wprowadzić zasady zrównoważonego rozwoju, co zapewni odpowiednią równowagę bytu naszym dzieciom i przyszłym pokoleniom. Powinniśmy tak postępować, aby pozostawić środowisko przynajmniej na takim poziomie na jakim go zastaliśmy, co świadczy o wysokiej kulturze i wiedzy danego społeczeństwa.

⁸³ K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 145.

2.1.2. Zjawiska demograficzne

Zjawiska demograficzne od dawna przestały być politycznie i gospodarczo obojętne. Można powiedzieć, że demografia jest dziś kluczowym elementem diagnozowania i prognozowania społecznego. Zyskuje na znaczeniu zwłaszcza wtedy gdy występuje asymetria czy nierównowaga procesów ludnościowych. Obecna sytuacja demograficzna współczesnego świata jest bardzo złożona i zróżnicowana. Rośnie szybko globalna liczba ludności, której wzrost nie jest równomiernie rozłożony na poszczególne kontynenty. W krajach biednych wzrasta liczba ludności, a w wysoko rozwiniętych postępuje proces starzenia się całych społeczeństw. Starzejąca się populacja oznacza pojawianie się wielu nowych wyzwań o charakterze ekonomicznym, społecznym i organizacyjnym. Od tego, jak państwa sprorastają tym wyzwaniom, jak społeczeństwa przystosują się do zmieniających się warunków demograficznych, zależy nie tylko poziom i jakość życia osób starszych, ale całych populacji⁸⁴. Istotnym problemem są również ruchy migracyjne z powodów ekonomicznych⁸⁵. W Polsce procesy ludnościowe w coraz bardziej widoczny sposób ujawniają potrzebę analizy dokonujących się przemian i zwrócenia uwagi na ich konsekwencje, które w skali lokalnej są ważne ze względu na odpowiednie przygotowanie pomocy rodzinie, ochronę macierzyństwa, rozwój oświaty i ochronę zdrowia, kształtowanie rynku pracy czy systemu zabezpieczenia społecznego⁸⁶. Demografowie sygnalizują występowanie w Polsce szeregu niepokojących zjawisk i procesów ludnościowych. Jest to spowodowane kumulacją negatywnych cech położenia ekonomicznego ludności, zmniejszającym się przyrostem naturalnym, poszerzającym się zjawiskiem ubóstwa, złym stanem zdrowia i środowiska naturalnego oraz ograniczonym dostępem do usług ochrony zdrowia. Niekorzystne zjawiska demograficzne wynikają z niskiego poziomu życia ludzi zamieszkujących dane terytorium. Są więc pewnego rodzaju indykatorami wskaźników poziomu życia ludzi.

2.1.3. Uwarunkowania technologiczno-informacyjno-komunikacyjne

W XXI wieku nastąpiła zmiana paradygmatu przestrzeni gospodarczej wywołana postępowaniem naukowo-technicznym. Podstawowa bariera kształtowania wszelkich relacji społeczno-gospodarczych, czyli odległość fizyczna wyrażana np. w jednostkach metrycznych, uległa relatywizacji ekonomicznej. Tak zwana „śmierć odległości” przesunęła akcent w zarządzaniu gospodarczym na wymianę informacji⁸⁷. Przekaz informacji możliwy jest za pomocą nowoczesnych technik łączności, np. telefonów komórkowych czy komputera, a przemieszczanie się osób i towarów – za pomocą nowoczesnych technik transportowych.

⁸⁴ E. Kocot, *Przemiany demograficzne – świat. Europa, Polska. Wpływ zmian demograficznych na rynek pracy i sektor ochrony zdrowia*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzania”, t. IX, nr 1, 2011, s. 5-24.

⁸⁵ K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 54.

⁸⁶ L. Frąckiewicz, M. Zrałek, *Przestrzenne rozmieszczenie kwestii społecznych*, AE w Katowicach, 2000, s. 39.

⁸⁷ J. Brdulak, *Zmiana paradygmatu przestrzeni komunikacyjnej a rozwój infrastruktury społeczno-gospodarczej*, [w:] *Rozwój elementów infrastruktury życia społeczno-gospodarczego*, red. J. Brdulak, SGH, Warszawa 2005, s. 9.

Obecnie określenie „nowe technologie” spowszedniało. Dla większości Polaków telefon komórkowy to narzędzie codziennego użytku, podobnie jak komputer i Internet. Ponad 85% polskiego społeczeństwa posiada telefon komórkowy, z Sieci korzysta 60%, a 55% korzysta ze wszystkich tych technologii. To spowodowało, że wzrosło ich znaczenie w różnych sferach życia, także dla przemian społecznych i gospodarczych w Polsce. Związane jest to z faktem, iż technologie te gwarantują pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Brak dostępu prowadzi do wykluczenia społecznego, nazywanego cyfrowym wykluczeniem. Należy jednak pamiętać, że brak dostępu nie zawsze wynika z przesłanek infrastrukturalnych, ale również z braku wiedzy, umiejętności, sprzętu czy ograniczeń finansowych. Konsekwencją tego cywilizacyjnego podziału może być postępujące rozwarstwienie społeczeństwa i społeczne wykluczenie osób, które z tych technologii nie będą potrafiły skorzystać. Dalsze pogłębianie się różnic pomiędzy internautami i osobami niekorzystającymi z Internetu może być źródłem istotnych problemów społecznych w przyszłości⁸⁸. Taka sytuacja może przyczynić się do obniżenia jakości życia na skutek braku komunikacji z otoczeniem pewnej grupy osób. Będzie to wynikało z obniżenia poziomu życia ze względu na brak odpowiedniego wyposażenia gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku.

2.1.4. Czynniki dochodowe

Sytuacja materialna ludzi ma ścisły związek z dochodem. Ocena poziomu życia, dokonywana w sposób obiektywny musi zawierać wskaźniki dochodowe jako czynniki pomiaru dobrobytu społeczeństwa. Dochody ludności są ściśle związane z problematyką mierzenia poziomu życia i są ważnym wskaźnikiem rozwoju społecznego. W gospodarce występują dwa źródła dochodów: z pracy oraz świadczeń społecznych.

W Polsce po roku 1989 działający mechanizm rynkowy doprowadził do wzrostu nierówności dochodów, które związane były ze stopniem rozwoju poszczególnych regionów i uprzywilejowaniem niektórych gałęzi i branż. Rozwarstwienie dochodów jest jednym z kluczowych problemów ekonomii rozwoju. Określa zakres, w jakim poszczególni członkowie społeczeństwa korzystają z dóbr i usług oraz stopień, w jakim wzrost tego zasobu wpływa na społeczny dobrobyt ekonomiczny i oznacza szeroko pojmowany wielowymiarowy poziom i jakość życia. Analizując miesięczne wynagrodzenie, dochód rozporządzalny czy wydatki na osobę w gospodarstwie domowym obserwuje się w Polsce zróżnicowanie regionalne. Wskazuje to, że teren naszego kraju to obszary lepsze i słabsze pod względem dochodów. U podstaw tego zróżnicowania leży kilka przyczyn o charakterze makro- i mikroekonomicznym. Należą do nich poziom rozwoju danego regionu i nowoczesność gospodarki, tworzenie nowych technologii i rozwój przemysłu, a tym samym nowe miejsca pracy. Oprócz tego determinantą poziomu dochodów są również cechy społeczno-ekonomiczne jego członków. Najbardziej jednak wpływającą na poziom dochodów były: transformacja gospodarki i zmiany, które dokonały się na rynku pracy. Pojawiło się zjawisko bezrobocia jako zewnętrzny czynnik warunkujący poziom życia. Jednak najgroźniejsze jest to, które nie jest rejestrowane, czyli tzw. bez-

⁸⁸ D. Batorski, *Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych*, [w:] *Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków – Raport*, „Contemporary Economics”, 5(3), 2011, s. 299, 327.

robocie ukryte, które w ogromnym stopniu wpływa na poziom dochodów poszczególnych grup społeczno-ekonomicznych Polski. Niskie dochody tworzą bowiem tzw. „problem ubóstwa” obniżając poziom życia w gospodarstwach domowych, osłabiając również stymulującą rolę wewnątrzregionalnego popytu, który jest istotnym czynnikiem rozwojowym w skali makroekonomicznej.

2.1.5. Rynek pracy i przedsiębiorczość

Każdy obywatel danego społeczeństwa ma prawo do pracy, co oznacza, że każdemu przysługuje prawo do udziału w podziale dochodu narodowego na podstawie ilości i jakości włożonej pracy. Praca powinna także stwarzać warunki rozwoju osobowości każdego człowieka, umożliwiać poznanie i stosowanie zasady dobrej „roboty”, pozwalać na rozwijanie inicjatyw i wdrażanie nowych pomysłów, a także zaspokajając zmieniające się potrzeby ludzi, co w konsekwencji prowadzi do wzrostu wydajności pracy⁸⁹.

Praca jest największą wartością dla współczesnego człowieka. Zatrudnienie kształtuje warunki życia w danym regionie⁹⁰. Pracę można rozpatrywać z dwóch punktów widzenia: popytowej i podażowej. Podaż pracy stanowią pracownicy chętni podjąć pracę. Popyt kształtuje zapotrzebowanie przedsiębiorstw na pracę. Podstawową funkcją pracy jest dostarczenie dóbr i usług dla społeczeństwa, jednak i dla samego podmiotu pracy ma ona ogromne znaczenie. Znaczenie to można rozpatrywać w różnych wymiarach: psychologicznym, społecznym i ekonomicznym, które przenikają się wzajemnie. Można również stwierdzić, że w wymiarze psychologicznym praca jest ważnym elementem dla higieny zdrowia psychicznego jednostki. Praca, a szczególnie aktywność zawodowa, pozwala na wypełnienie wielu ważnych potrzeb wymienionych w teorii Masłowa, a wpływających na poczucie jakości życia. Zapewnia poczucie bezpieczeństwa, dostarcza satysfakcji, pozwala się samorealizować itd. W wymiarze społecznym praca zapewnia utrzymanie dobrych relacji z bliższym i dalszym otoczeniem człowieka, pozwala spełnić podstawowe role w społeczeństwie przypisane do wieku, płci i innych predyspozycji osobistych. W ten sposób jednocześnie zapewnia samorealizację jednostki i przyczynia się do dobrego i harmonijnego funkcjonowania ogółu.

Bezpośredni wpływ na poziom życia wywiera praca w wymiarze ekonomicznym. Można go przedstawić jako siłę nabywczą, w którą wyposażeni są ludzie świadczący pracę. Z jednej strony otrzymując wynagrodzenie, czują satysfakcję i bezpieczeństwo swoje i rodziny, z drugiej strony mogą podnieść dobrobyt swój, swoich najbliższych i całego społeczeństwa. Fakt posiadania pracy ma tak ogromny wpływ na indywidualny i zbiorowy poziom życia, że jej brak działa na jednostkę, a przez to na społeczeństwo destrukcyjnie. Wskaźniki dotyczące bezrobocia należy uznać za destymulatory poziomu życia⁹¹. Szczególnie długotrwały brak pracy ma na niego negatywny wpływ, gdyż świadczy o skali trudno odwracalnego zjawiska.

⁸⁹ K. Podoski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 87.

⁹⁰ M. Gawrycka, A. Szymczak, *Przestrzenne zróżnicowanie rynków pracy z punktu widzenia popytu na pracę*, „Współczesna Ekonomia”, 2010, nr 1, s. 47.

⁹¹ *Zróżnicowanie regionalne poziomu życia ludności w świetle wybranych wskaźników z badań statystyki publicznej*, Ośrodek Warunków Życia i Badań Ankietowych, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łomża 2010, s. 8.

W społeczeństwie postindustrialnym na znaczeniu zyskują wskaźniki aktywności ekonomicznej. Zaburzone poczucie znaczenia pracy w epoce socjalizmu, globalne kryzysy to niektóre z ważniejszych przyczyn, które utrudniają uzyskanie równowagi na rynku pracy. Nowe pokolenia uczą się zasad gospodarki wolnorynkowej, dlatego forma aktywności „na własny rachunek” oraz wszelka działalność w sektorze prywatnym świadczy o pozytywnym kierunku zmian. Wzrost aktywności ekonomicznej przyczynia się do wzrostu efektywności kapitału, a tym samym do wzrostu dobrobytu jednostek i społeczeństwa⁹².

Drugim ważnym elementem rynku pracy jest przedsiębiorczość w ujęciu ekonomicznym, która oznacza powstawanie nowych i rozwój istniejących przedsiębiorstw. W tym znaczeniu przedsiębiorczość odnosi się przede wszystkim do działalności gospodarczej sektora MSP⁹³. W Polsce rzeczywistość gospodarcza zdominowana jest przez małe i średnie przedsiębiorstwa, a ich udział stanowi 99,8% ogółu przedsiębiorstw według Departamentu Analiz i Prognoz Ministerstwa Gospodarki⁹⁴. Przedsiębiorczość oznacza również formę aktywności człowieka. W tym ujęciu przedsiębiorczość oznacza postawę gotowości do podejmowania ryzyka, samorealizacji, kreatywności, elastyczności, innowacyjności. W tym sensie przedsiębiorczość jest odzwierciedlona w liczbie funkcjonujących podmiotów gospodarczych prowadzonych przez osoby fizyczne, które stanowią główny trzon MSP w Polsce. W szerszym ujęciu, przedsiębiorczość obejmuje cały sektor przedsiębiorstw i uwarunkowania jego rozwoju⁹⁵. Liczba przedsiębiorstw oraz ich kondycja ekonomiczna świadczy o rozwoju przedsiębiorczości danego regionu. Przedsiębiorstwa budując swoją przewagę konkurencyjną wpływają również na pozycję konkurencyjną regionu⁹⁶.

2.1.6. Bezpieczeństwo

Środowisko społeczne i bezpieczeństwo publiczne jako jedna z kategorii poziomu życia nierozzerwalnie związana jest z pojęciem patologii społecznej. Pojęcie to stosuje się w celu określenia zjawisk społecznych, które świadczą o pewnych odchyleniach od obowiązujących w danym społeczeństwie norm. Patologia społeczna bywa również używana zamiennie z takimi pojęciami jak dewiacja, dezorganizacja czy problemy społeczne⁹⁷.

⁹² A. Jakubczak, *Economical Effectiveness of Enterprises by the Sectors of Poland's National Economy*, International Conference: *Contemporary Issues in Economy*, Toruń, Poland, [w:] *Enterprise in Highly Competitive Environment*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010, s. 123-134.

⁹³ J. Strojny, *Przedsiębiorczość w badaniach empirycznych Instytutu Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*, https://www.google.pl/webhp?hl=pl&tab=ww#hl=pl&client=psy-ab&q=mierniki+przedsi%C4%99biorczo%C5%9Bci&oq=mie&gs_l=hp.1.0.35i39j0l3.1403.9857.0.12189.21.12.9.0.0.0.392.3154.0j1j8j3.12.0...0.0...1c.1.t5SbFw3Q9Lk&pbx=1&bav=on.2,or_r_gc.r_pw.r_cp.r_qf.&fp=9bbdc61a3051e82d&bpcl=38093640&biw=1280&bih=641 dostęp 12.11.2012, s. 68.

⁹⁴ Przedsiębiorczość w Polsce, Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Warszawa, lipiec 2009, <http://www.rynekpracy.pl/pliki/pdf/22.pdf> (Strona PARP), s. 4.

⁹⁵ M. Smolska, *Przedsiębiorczość w województwie zachodnio-pomorskim na tle pozostałych województw w Polsce, Studia i Materiały*. „Miscellanea Oeconomicae”, Numer specjalny 14, 2010, s. 246.

⁹⁶ M. Gawrycka, A. Szymczak, *Przestrzenne zróżnicowanie rynków pracy z punktu widzenia popytu na pracę*, „Współczesna Ekonomia”, nr 1, 2010, s. 48.

⁹⁷ Z. Pisz, *Zadania społeczne*, AE we Wrocławiu, Wrocław 2002, s. 467.

Istnieje możliwość klasyfikacji zachowań nie mieszczących się w granicach społecznej tolerancji, a ich liczba świadczy nie tylko o poziomie życia danego społeczeństwa, ale również o sprawności działania służb dbających o bezpieczeństwo publiczne w danym kraju⁹⁸.

Jedną z podstawowych funkcji państwa, jako suwerennej organizacji społeczeństwa, obok polityki zagranicznej, wewnętrznej i polityki monetarnej, jest zapewnienie na odpowiednim poziomie ładu i bezpieczeństwa publicznego. Należy podkreślić, że jest to najstarsze zadanie publiczne, które wiąże się ściśle z podstawową funkcją władzy publicznej⁹⁹. Większość instytucji publicznych pełni rolę służebną wobec obywateli w tym zakresie¹⁰⁰. W powszechnie obowiązujących przepisach prawa administracyjnego ochrona bezpieczeństwa publicznego jest częścią działu administracji rządowej¹⁰¹. Ochrona bezpieczeństwa publicznego zapewnia niezakłócone funkcjonowanie państwa i jego instytucji, a więc bezpośrednio wpływa na poziom życia mieszkańców danego regionu¹⁰².

Pojęcia: „porządek publiczny”, „bezpieczeństwo publiczne” są stosowane w aktach normatywnych, jednak nie podano ich jednoznacznej i obligatoryjnej definicji, tak więc są one rozumiane intuicyjnie. S. Pieprzny podaje, że porządek publiczny jest „pewnym pozytywnym stanem w państwie. Gwarantuje go państwo, jego ustroj oraz służby państwowe, a wartością chronioną jest życie, zdrowie, mienie obywateli oraz środowisko. Bezpieczeństwo publiczne jest kształtowane przez dobre prawo, dobrze działającą administrację publiczną oraz przez społeczeństwo”¹⁰³.

Obecnie zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego przypisuje się rolę nie tylko prawną, ale także polityczną i społeczną. Kryzys wartości i erozja kultury bezpieczeństwa na poziomie społeczności lokalnych oraz całych państw powodują wzrost globalnego popytu na bezpieczeństwo¹⁰⁴. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej pojęcie „bezpieczeństwo” występuje w kilku kontekstach – jako:

- bezpieczeństwo publiczne,
- bezpieczeństwo państwa,

⁹⁸ M. Jarosz, *Dezorganizacja w rodzinie i społeczeństwie*, Warszawa 1987, s. 35-36.

⁹⁹ J. Filaber, 2009: *Pojęcie bezpieczeństwa publicznego w prawie administracyjnym (wybrane uwagi)*, [w:] Wrocławskie Studia Erazmiańskie, Prace prawnicze, administracyjne i historyczne, red. M. Sadowski, P. Szymaniec, Zeszyty Studenckie, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych WPAiE UW, Koło Naukowe Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii & Authors, Wrocław, s. 224-225.

¹⁰⁰ B. Kwiatkowska-Basałaj, *Bezpieczeństwo mieszkańców wybranych powiatów w świetle badań empirycznych*, http://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=0CD8QFjAE&url=http%3A%2F%2Fwww.zn.sgsp.edu.pl%2F33%2F5.pdf&ei=fx-hUlapMlrIswas5oD4AQ&usg=AFQjCNEgWWTR0I3vUsQeK7eEVtzUwh93cA&sig2=MhuM4Y9Us-2MQFjz_aX_8w

¹⁰¹ Dz.U. z 2007 r., nr 65, poz. 437 z późn. zm.

¹⁰² E. Olejniczak-Szałowska, *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jako zadanie powiatu. Zarys problemu*, https://www.google.pl/webhp?hl=pl&tab=ww#hl=pl&client=psy-ab&q=bezpiecze%20publiczne+publiczne+&oq=bezpiecze%20publiczne+publiczne+&gs_l=hp.12...22703.22703.7.24186.1.1.0.0.0.0.0.0...0.0..1c.1.lx9WEU-7-YQ&pbx=1&bav=on.2,or.r_gc.r_pw.r_cp.r_qf.&fp=9bbdc61a3051e82d&bpcl=38093640&biw=1280&bih=641

¹⁰³ S. Pieprzny, *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2008, ISBN 83-73383-82-4, s. 15-21.

¹⁰⁴ M. Grzybowska, *Administrowanie lokalne jako jeden z kluczowych czynników przeciwdziałania zagrożeniom dla porządku i bezpieczeństwa publicznego RP*, [w:] Zeszyt Naukowy „Apeiron”, red. nauk. M. Grzybowska, J. Piwowarski, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie, nr 6, Kraków 2011, s. 13.

- bezpieczeństwo obywateli,
- bezpieczeństwo wewnętrzne,
- bezpieczeństwo zewnętrzne,
- bezpieczeństwo ekologiczne.

Tak szeroko i wielokrotnie wymieniane pojęcie bezpieczeństwa w ustawie zasadniczej wynika z faktu, że jego zapewnienie jest najważniejszym elementem funkcjonowania państwa¹⁰⁵. Za utrzymanie bezpieczeństwa w szerokim znaczeniu odpowiedzialne są organy państwa, szczególnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, który nadzoruje Policję, Państwową Straż Pożarną, Straż Graniczną, Obronę Cywilną, Biuro Ochrony Rządu. Zgodnie z zasadą decentralizacji państwa, również część kompetencji w tym zakresie uzyskał samorząd terytorialny. Tak więc ochrona bezpieczeństwa publicznego to zadanie centralnych, naczelnych, terenowych organów administracji rządowej oraz organów samorządu terytorialnego¹⁰⁶. Do działań zaliczanych do dziedziny porządku publicznego i bezpieczeństwa należą dwa odrębne obszary: kontrola przestępczości oraz umiejętność reagowania na zdarzenia nadzwyczajne, takie jak pożar, katastrofa budowlana czy powódź. Przeciwdziałanie rozwojowi przestępczości oraz zapewnienie wykrywalności przestępstw należy do podstawowych usług publicznych, wyróżnia się cztery obszary:

- zapobieganie przestępczości,
- wykrywalność,
- reakcja Policji na określone zdarzenia np. polegające na zakłócaniu porządku publicznego, przestępstwa i inne nielegalne działania,
- działania Policji dotyczące kontrolowania przestępczości przeciwko moralności publicznej i rozpowszechnianiu narkotyków (tzw. przestępstwa „bez ofiar”)¹⁰⁷.

Oceny w wyżej wymienionych obszarach dokonuje się w sposób obiektywny, na podstawie stopnia zagrożenia danej wspólnoty poprzez zestawienie liczby zgłoszonych policji przestępstw określonego rodzaju z liczbą mieszkańców. Wskaźniki te dają pogląd o sprawności stosowanych działań w celu przeciwdziałania zagrożeniom oraz innym niepożądanym zjawiskom w obszarze porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Oprócz bezpieczeństwa ogólnospołecznego, ważnym elementem jest bezpieczeństwo w pracy. Jest to związane faktem, iż koszty społeczne spowodowane wypadkami przy pracy mają wielowymiarowy charakter. Składają się na nie koszty ponoszone przez pracodawców, poszkodowanych oraz przez całe społeczeństwo¹⁰⁸. Pożądana jest więc jak najniższa wypadkowość podczas wykonywanej pracy ze względu na wyższe poczucie bezpieczeństwa, a tym samym poziomu życia.

¹⁰⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

¹⁰⁶ A. Ostapski, *Zadania gminy w zakresie bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej*, red. A. Chajbowicz, T. Kocowski, Kolonia Limited, Wrocław 2009, ISBN 978-83-606313-9-3, s. 149-181.

¹⁰⁷ Duda J. i in., *Mierzenie ilości i jakości usług publicznych jako element programu rozwoju instytucjonalnego*, Instytut Badań Nad Gospodarką Rynkową, Warszawa 2004, s. 5. 68-75.

¹⁰⁸ *Mierniki efektywności prowadzonych działań z zakresu prewencji wypadkowej w Polsce i w wybranych krajach UE*, Warszawa 2010, Opracowanie wykonane przez BP Consulting Sp. z o.o. z siedzibą w Sieradzu przy ul. Mickiewicza 6 w ramach umowy nr 4882/0/993200/1/2010 z dnia 13.08.2010 r. zawartej z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych, z siedzibą w Warszawie, przy ul. Szamockiej 3, 5, s. 8.

2.1.7. Warunki mieszkaniowe

Potrzeba posiadania schronienia i uniezależnienie od zewnętrznych warunków atmosferycznych towarzyszyła człowiekowi od zarania dziejów. Jednak sposób zaspokajania tej potrzeby zmieniał się wraz z rozwojem społecznym, cywilizacyjnym i ekonomicznym społeczeństw. Dzisiaj mieszkanie zalicza się do dóbr pierwszej potrzeby, a odpowiednie warunki zamieszkiwania sprzyjają trwałości rodziny i pomagają w harmonijnym rozwoju społeczności lokalnej.

Możliwość zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych traktowana jest jako jeden z podstawowych wyznaczników poziomu życia społeczeństwa¹⁰⁹, a mieszkanie i jego wyposażenie jest ważnym elementem materialnego członu gospodarstwa domowego wyobrażanego w układzie systemowym¹¹⁰.

Ważnym miernikiem konsumpcji, a także wyznacznikiem poziomu życia, oprócz poziomu i struktury wydatków, jest wyposażenie gospodarstw domowych w różne przedmioty trwałego użytkowania. Stan ich posiadania stanowi obok wysokości bieżących dochodów dobrą miarę poziomu zamożności społeczeństwa i kondycji materialnej rodziny¹¹¹. Im wyższe nasycenie gospodarstw domowych tymi dobrami, tym wyższa swoboda w dysponowaniu środkami finansowymi oraz wyższa ocena poziomu życia rodziny. Przedmioty trwałego użytkowania, będące w gospodarstwie domowym, służą bezpośrednio lub pośrednio zaspokojeniu różnych potrzeb jego członków lub rodziny jako całości.

Mieszkanie jest jednym z najważniejszych aspektów istnienia i funkcjonowania gospodarstwa domowego, stanowiąc podstawowy element członu przedmiotowego w systemowym sposobie definiowania tej ważnej mikrostruktury ekonomicznej¹¹², natomiast warunki mieszkaniowe w istotny sposób wpływają na poziom życia członków tych gospodarstw domowych.

Czynnikami mającymi szczególny wpływ na komfort życia i umożliwiającymi użytkowanie konkretnego mieszkania są: standard budowlany mieszkania na odpowiednim poziomie, zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych w zakresie jego wielkości, a w szczególności przeciętna liczba osób przypadająca na jedną izbę oraz przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania. Nie mniej istotne jest wyposażenie mieszkań w podstawowe urządzenia wodno-kanalizacyjne, a w szczególności dostęp do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej.

Istotnym uwarunkowaniem poziomu życia, jak wspomniano wcześniej, jest wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytku. Dobra te odgrywają szczególną rolę jako narzędzie zaspokajania potrzeb wyższego rzędu, a także podnoszą standard życiowy rodzin. Dlatego można sądzić, że wskazane jest podczas dokonywania analiz poziomu życia i czynników wpływających na niego uwzględnienie stopnia wyposażenia gospodarstw domowych w takie dobra, jak automat pralniczy, zmywarka czy samochód, które ułatwiają nie tylko wykonywanie domowych czynności, ale również związane są z mobilnością czy możliwością spędzania czasu wolnego.

¹⁰⁹ A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, SGH, IGS, Warszawa 2006, s. 126.

¹¹⁰ K. Gutkowska, I. Ozimek, W. Laskowski, *Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2001, s. 83.

¹¹¹ A. Kusińska, A. Olejniczuk-Merta (red.), *Konsumpcja w Polsce 2000-2007*, IBRKiK, Warszawa 2008, s. 80.

¹¹² K. Gutkowska, I. Ozimek, W. Laskowski, *op. cit.*

2.1.8. Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Zdrowie, zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia, określa się nie tylko jako brak choroby lub niepełnosprawności, ale jako stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego. Takie ujęcie zdrowia jest bardzo szerokie i wykracza poza kategorie ściśle medyczne, obejmuje kategorie socjologiczne i psychologiczne. W ten sposób rozumiane zdrowie to także zdolność i umiejętność pełnienia ról społecznych, adaptacji do zmian środowiska i radzenia sobie z tymi zmianami¹¹³. Dlatego polityka ochrony zdrowia jest głęboko osadzona w problematyce nauk ekonomicznych, społecznych i biologicznych, a kategoria zdrowia powinna być ujmowana dynamicznie. Na stan zdrowia danego społeczeństwa oddziałuje duża liczba czynników: żywność i sposób żywienia, wykształcenie, warunki pracy, sytuacja na rynku pracy, zbiorowe spożycie i oszczędzanie, warunki transportu i komunikacji, warunki mieszkaniowe, odzież, wypoczynek i wazrywka, system zabezpieczenia społecznego i swobody obywatelskie¹¹⁴. Wynika z tego, że na stan zdrowia społeczeństwa wpływają czynniki zależne bezpośrednio od człowieka, ale także od polityki państwa w zakresie ochrony zdrowia¹¹⁵.

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia¹¹⁶, zdrowie jest pełnią fizycznego, psychicznego i społecznego dobrostanu człowieka. Ujęcie to jest szerokie, wykraczające poza kategorie ściśle medyczne, obejmujące kategorie socjologiczne, psychologiczne, a także ekonomiczne. Dlatego też polityka ochrony zdrowia jest ściśle osadzona w problematyce nauk ekonomicznych oraz społecznych.

Ochronę zdrowia można zdefiniować jako zorganizowaną działalność, której celem jest utrzymanie w dobrym stanie zdrowia człowieka w środowisku, w którym rozwija się, żyje i pracuje oraz zapobieganie chorobom ludności i ich leczenie, przedłużanie życia, poprawa stanu zdrowia psychicznego i fizycznego, szerzenie oświaty sanitarnej, organizowanie opieki lekarskiej i pielęgniarstwa¹¹⁷.

Kolejną kategorią wymagającą zdefiniowania jest opieka społeczna. Pomoc z opieki społecznej stanowi jedną z najstarszych form działań obecnie zaliczanych do polityki społecznej. Pomoc społeczna stanowi środek polityki społecznej państwa, której głównym zadaniem jest pomoc osobom i rodzinom w radzeniu sobie w trudnych sytuacjach życiowych, jakich nie mogą one same pokonać przy wykorzystaniu swoich możliwości, uprawnień i własnych środków¹¹⁸.

Efektywnie działająca opieka zdrowotna, korzystająca z osiągnięć nauki, może przyczynić się do poprawy stanu zdrowia ludności. Duże znaczenie ma tu sprawnie działający system podstawowej opieki zdrowotnej, charakteryzujący się powszechną dostępnością, właściwym zakresem działania poradni ogólnych, ciągłości opieki zdrowotnej¹¹⁹. Są to niezmiernie ważne zadania, jednakże na liście czyn-

¹¹³ Porównanie sytuacji zdrowotnej ludności Polski i wybranych krajów europejskich w 1996 r., GUS, Warszawa, 1998, s. 18.

¹¹⁴ K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2003, s. 115-116.

¹¹⁵ M. Johann, Polska – UE. *Porównanie poziomu życia ludności*, Difin, Warszawa 2005, s. 69.

¹¹⁶ Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organisation) powstała w 1948 r., z siedzibą w Genewie.

¹¹⁷ A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, SGH, IGS, Warszawa 2006, s. 201.

¹¹⁸ K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2001, s. 130.

¹¹⁹ A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, SGH, IGS, Warszawa 2006, s. 206.

ników odpowiedzialnych za stan zdrowia społeczeństwa wymienia się również uwarunkowania środowiskowe, genetyczne i styl życia¹²⁰.

Ocena stanu zdrowia społeczeństwa nie jest łatwym zadaniem, gdyż wymaga wzięcia pod uwagę kumulowania się i znoszenia efektów równoczesnego oddziaływania wielu uwarunkowań. Podczas oceny stanu zdrowia, ochrony zdrowia i opieki zdrowotnej stosuje się systemy wskaźników, przede wszystkim o charakterze infrastrukturalnym, które w głównej mierze dają obraz działalności placówek służby zdrowia, a także stanu w zakresie personelu medycznego. Dlatego też wśród najczęściej stosowanych wymienia się i uwzględnia liczbę lekarzy pracujących na 1000 ludności, liczbę łóżek w szpitalach na 10 tys. ludności, liczbę zakładów opieki zdrowotnej na 1000 ludności, natomiast w zakresie pomocy społecznej istotnymi wskaźnikami przedstawiającymi obraz działalności w tym zakresie jest liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności w formie pomocy pieniężnej lub niepieniężnej.

2.1.9. Edukacja i rozwój kapitału ludzkiego

Transformacja systemowa w Polsce spowodowała konieczność przebudowy całego systemu oświaty i dostosowania go do nowej rzeczywistości rynkowej. Jednak w latach 1989-1997 struktura próby reformowania systemu edukacji nie stanowiły spójnego i konsekwentnie realizowanego programu. Dopiero w 1999 r. rozpoczęto reformę ustroju szkolnego, gdyż uważano, że jest to korzystny moment do wprowadzenia nowego systemu oświatowego. Z jednej strony sprzyjającą okolicznością była reforma samorządowa, która oznaczała większą decentralizację w zakresie zarządzania oświatą, stworzenie nowej struktury systemu szkolnego oraz wprowadzenie nowych programów nauczania dostosowanych do wymogów gospodarki rynkowej. Z drugiej strony wprowadzenie reformy systemu edukacji wynikało z zachodzących w Polsce procesów demograficznych, gdyż w kraju coraz bardziej uwidaczniało się zjawisko niżu demograficznego. Wymienione tutaj uwarunkowania spowodowały wprowadzenie reformy systemu szkolnego, który zapewnia uczniom różne ścieżki edukacyjne. Nowa struktura obejmuje także placówki wychowania przedszkolnego, które przeznaczone są dla dzieci w wieku 3-6 lat. Sześcioletki uczęszczają do przedszkoli i oddziałów przedszkolnych organizowanych w szkołach podstawowych, które przygotowują te dzieci do szkoły. Wszystkie dzieci uczą się w szkole podstawowej i gimnazjum. Są to szkoły powszechne i obowiązkowe. Dopiero absolwent gimnazjum ma możliwość wyboru liceum profilowanego lub szkoły zawodowej. Szkoła zawodowa umożliwia szybkie uzyskanie kwalifikacji zawodowych, ale nie stanowi zamkniętej ścieżki, gdyż licea uzupełniające pozwalają absolwentowi szkoły zawodowej uzyskać pełne średnie wykształcenie. Liceum kończy się egzaminem dojrzałości, który otwiera drogę do studiów wyższych. Po ukończeniu studiów można kontynuować naukę na studiach doktoranckich¹²¹.

Wraz z wprowadzonymi zmianami struktury systemu szkolnego wprowadzono również zmiany treści i metod nauczania we wszystkich typach szkół. Obok szkół

¹²⁰ U.S. Centers for Disease Control, za M.R. Levy, M. Dignan, J.H. Shirreffs, *Essentials of Life & Health*, New York 1984.

¹²¹ W. Ratyński, *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*, Difin, Warszawa 2003, t. 2, s. 312.

publicznych zaczęły powstawać szkoły społeczne i prywatne – zakładane i prowadzone przez podmioty niepaństwowe. Znacznym przeobrażeniem uległo szkolnictwo wyższe, które od 1990 r. uzyskało pełną autonomię. Nastąpiło poszerzenie oferty edukacyjnej, związanej m.in. ze zwiększeniem liczby szkół wyższych zawodowych oraz powstaniem szkół wyższych niepaństwowych, wprowadzono dwustopniowy system kształcenia bardziej odpowiadający potrzebom rynku pracy¹²².

Literatura wskazuje na duże znaczenie kapitału ludzkiego w rozwoju gospodarczym. Współczynnik skolaryzacji jest jednym ze wskaźników pozwalających ocenić jakość kapitału ludzkiego i dostępność wysoko wykwalifikowanej kadry dla rynku pracy¹²³. W dobie kryzysu duże znaczenie przypisuje się efektywności systemu edukacji. Wynika to z ograniczonych zasobów, jakie mogą być w tą dziedzinę zainwestowane, oraz dużych oczekiwań co do efektów, jakimi powinien być objęty rozwój kapitału ludzkiego, w taki sposób, aby nabyte umiejętności i wykształcenie umożliwiły wyjście z tego kryzysu. Aktywność edukacyjna społeczeństwa przybiera coraz większy rozmiar, a zatem i zyskuje na znaczeniu. Przejawia się to poprzez postępujące upowszechnianie edukacji na poziomie średnim II stopnia oraz coraz częstsze podejmowanie nauki w instytucjach szkolnictwa wyższego¹²⁴.

Współczynnik skolaryzacji netto jest to relacja liczby osób uczących się (w danej grupie wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji netto np. dla poziomu gimnazjum wylicza się dzieląc liczbę uczniów szkół podstawowych w wieku 13-15 lat (wiek przypisany do tego poziomu) na początku danego roku szkolnego przez liczbę ludności w wieku 13-15 lat według stanu w dniu 31 grudnia tego samego roku. Wynik podaje się w ujęciu procentowym¹²⁵. Współczynniki skolaryzacji są stosowane do przedstawienia skuteczności systemu edukacyjnego państwa. Jednocześnie dają one pogląd na pewien potencjalny stopień wyedukowania społeczeństwa na różnych poziomach systemu kształcenia, także w ujęciu regionalnym.

Dostępność poszczególnych poziomów wyedukowania jest różny, np. dostęp do edukacji przedszkolnej jest na poziomie krajowym problemem, dostęp do edukacji na poziomie podstawowym i gimnazjalnym już nie. Struktura mieszkańców pod względem poziomu wykształcenia wskazuje na wewnętrzny potencjał kapitału ludzkiego w danym regionie. Zmieniające się w układzie dynamicznym wskaźniki skolaryzacji, np. dotyczące wykształcenia zawodowego, dają pogląd o dziejących się zmianach w modelu kształcenia, wynikających z potrzeb współczesnej gospodarki. Występujące dysproporcje w dostępie do edukacji wskazują na problemy o różnym podłożu, najczęściej jednak skorelowane są z niskim stanem infrastruktury, nie tylko związanej z samą edukacją, ale także np. z infrastrukturą transportową. W przypadku szkolnictwa wyższego zmiany w zakresie odsetka uczących się są powiązane także ze zmianami demograficznymi, obserwuje się w ostatnich latach spadek ludności w wieku 20-24 lat.

¹²² M. Johann, *Polska – UE. Porównanie poziomu życia ludności*, Difin, Warszawa 2007, s. 78-79.

¹²³ M. Gawrycka, A. Szymczak, *Przestrzenne zróżnicowanie rynków pracy z punktu widzenia popytu na pracę*, *Współczesna Ekonomia*, 2010, nr 1, s. 50.

¹²⁴ Education at a Glance, OECD Indicators, Summary in Polish, OECD 2009, s. 2.

¹²⁵ *Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012, Informacje i opracowania statystyczne*, GUS, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2012, <http://www.stat.gov.pl>, s. 35.

Liczba uczniów przypadająca na jedną placówkę edukacyjną może świadczyć o jakości nauczania. Z jednej strony pozytywnym jest zjawisko objęcia prawie całej populacji stosownym do wieku rodzajem kształcenia i wysoką wydajnością ekonomiczną tego procesu, z drugiej zaś strony niepokojące jest zjawisko przepiętnych klas i brak możliwości sprostania przez kadrę nauczycieli założeniom indywidualnego podejścia do potrzeb edukacyjnych ucznia.

2.1.10. Czas wolny

We współczesnym świecie czas wolny jest kategorią, która pełni istotną rolę w życiu jednostek i całych społeczeństw. Na obecnym etapie rozwoju cywilizacyjnego staje się on sferą wypełniającą określone, ważne miejsce, stanowiąc przede wszystkim opozycję do czasu pracy. Współczesny człowiek nauczył się kategoryzować czas i traktować pewne jego odcinki jako czas wolny, pewną niezbywalną własność, wyodrębnioną z całości życia. Rytm funkcjonowania człowieka XX i XXI wieku, niezależnie od jego pozycji społecznej, wieku czy wykształcenia, nabrał nowego wymiaru wymagającego zagospodarowania¹²⁶.

W związku z tym czas wolny jako dobro szczególne podlega również zjawiskom rynkowym. Czas z jednej strony jest odsprzedawany na rynku pracy, z drugiej pozyskiwany i zagospodarowany za pomocą oferowanych na rynku dóbr i usług. Dla całokształtu zjawisk rynkowych, związanych z czasem wolnym, istotną kwestią stają się elementy infrastrukturalne, stanowiące dla jednostek i ich gospodarstw domowych bazę wyzwania i spędzania czasu. Koncentrują się one na czterech dziedzinach, tj. kulturze i mediach, turystyce i rekreacji, gastronomii oraz handlu i stanowią swoiste subrynki czasu wolnego, nie tylko zaspokajające potrzeby jednostek, ale także pełniące kreatywną rolę w rozwoju nowych kierunków zagospodarowania czasu. Dane statystyczne pozwalają na uchwycenie pewnych przeobrażeń, jakie zaszły w ostatnich latach w Polsce i wskazują, że bogata oferta rynkowa skłania konsumentów do podejmowania decyzji nabywczych i realizowania pozadomowych form aktywności w czasie wolnym¹²⁷.

Do ważnych czynników określających możliwości konsumpcyjne oraz poziom życia ludności należy czas wolny. Czas wolny jest to łączny zasób czasu w skali dnia, tygodnia, roku lub życia, pomniejszony o czas pracy oraz czas zaspokojenia niezbędnych potrzeb fizjologicznych. Czas wolny jest w przeważającej mierze wypełniany konsumpcją i staje się czasem konsumpcji¹²⁸.

Czas wolny we współczesnym świecie staje się dobrem coraz wyżej cenionym przez społeczeństwo, a jego zwiększanie odbywa się przez skracanie czasu pracy. Zapotrzebowanie na czas wolny jest bardzo zróżnicowane w zależności od grupy ludności. Ludzie starsi i emeryci z reguły dysponują większą ilością czasu wolnego i odczuwają odmienne potrzeby w zakresie jego zagospodarowania niż osoby pracujące. Inaczej też wygląda budżet czasu wolnego kobiet pracujących, a jeszcze inaczej młodzieży pracującej, która jeśli się nie kształci, to dysponuje dużą ilością czasu wolnego. Ilość tego czasu w pewnym stopniu stanowi wskaźnik poziomu ży-

¹²⁶ M. Bombol, *Ekonomiczny wymiar czasu wolnego*, SGH, Warszawa 2005, s. 7.

¹²⁷ Tamże, s. 77.

¹²⁸ Cz. Bywalec, L. Rudnicki, *Konsumpcja*, PWE, Warszawa 2002, s. 71.

cia danej grupy i często obserwuje się wzrost wydatków na zagospodarowanie czasu wolnego w miarę wzrostu zamożności¹²⁹.

W ostatnich latach wobec wzrostu możliwości konsumpcyjnych ludzi, tj. wzrostu zamożności oraz rozwoju środków zaspokojenia potrzeb, czas stał się jedną z zasadniczych barier konsumpcyjnych. Społeczeństwa mogłyby więcej nabywać i konsumować, gdyby dysponowały większym zasobem czasu wolnego. Czas wolny oddziałuje więc na konsumpcję podobnie jak dochód. Im więcej ma go dana jednostka, tym większa może być jej konsumpcja, a tym samym poziom i jakość życia¹³⁰.

Należy dodać, iż istotną rolę podczas generowania czasu wolnego mają warunki mieszkaniowe ludności, a przede wszystkim wyposażenie gospodarstw domowych w dobra trwałego użytkowania. Dzięki nim możliwe jest ułatwienie wykonywania różnych prac i zmniejszenie wydatkowanego przy tym wysiłku. Ponadto dzięki uproszczeniu wykonywania codziennych czynności poszczególne członkowie gospodarstwa domowego zyskują znacznie więcej czasu wolnego¹³¹.

Możliwości i sposoby spędzania czasu wolnego zależą od wystąpienia wielu okoliczności. Dlatego też podstawowy fundament wyzwania i spędzania wolnego czasu dla ludności stanowi nasycenie miejsca zamieszkania w elementy infrastruktury kulturalnej, turystycznej i sportowej. Nie mniej istotny w zagospodarowaniu czasu wolnego jest swobodny dostęp do sieci usługowej, handlowej i gastronomicznej. Wśród uwarunkowań charakteryzujących poziom zaspokojenia potrzeb związanych z czasem wolnym można wymienić liczbę bibliotek, teatrów, instytucji muzycznych, kin, domów i ośrodków kultury czy klubów sportowych, a także udział ludności korzystającej z tych jednostek.

2.2. KLASYFIKACJA WOJEWÓDZTW WEDŁUG POZIOMU ŻYCIA ICH MIESZKAŃCÓW

W badaniach dotyczących zróżnicowania poziomu życia ludności mogą być stosowane różne podejścia metodyczne. W prowadzonych badaniach narzędziem pozwalającym określić i ocenić poziom życia w poszczególnych województwach były odpowiednio dobrane wskaźniki. Do opisu kształtowania się podstawowych wielkości poziomu życia ludności w układzie terytorialnym wykorzystano syntetyczny miernik poziomu życia, który w sposób wiarygodny przedstawia obraz przemian zachodzących na mapie społecznej i ekonomicznej kraju, a także jest pomocny przy szacowaniu zmian zachodzących w poszczególnych regionach, dając możliwość porównań w czasie i w przestrzeni. Przeprowadzone badania w ujęciu dynamicznym pozwoliły na zbadanie zmian i tendencji w poziomie życia ludności w poszczególnych jednostkach terytorialnych Polski, jak i w wyodrębnionych grupach regionów.

¹²⁹ K. Podolski, W. Turnowiecki, *Polityka społeczna*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 2001, s. 107.

¹³⁰ *Ibidem*, s. 72.

¹³¹ A. Olejniczuk-Merta (red.), *Konsumpcja w gospodarstwach domowych jako czynnik społeczno-gospodarczego rozwoju regionów*, IBRKiK, Warszawa 2009, s. 127.

2.2.1. Określenie zbioru finalnych zmiennych diagnostycznych dla Polski metodą parametryczną Hellwiga

W poprzednim rozdziale przedstawiono charakterystykę wyodrębnionych grup czynników – potrzeb charakteryzujących poziom życia w Polsce. W bazie danych wyodrębniono dziesięć grup zmiennych opisujących podstawowe sfery życia ludzi. Analiza tego zbioru pozwoliła na ustalenie finalnego zbioru zmiennych diagnostycznych, spośród których dokonano wyboru tych, które w świetle określonych kryteriów merytoryczno-formalnych i statystycznych były najważniejsze.

Jako kryterium merytoryczne przyjęto zasadę, iż ostateczny zbiór cech zawierać będzie zmienne reprezentujące wszystkie wyodrębnione dziedziny życia. W pierwotnej bazie danych łączna liczba wskaźników charakteryzujących poziom życia ludzi wynosiła 165. Ich wyboru dokonano na podstawie przeglądu literatury, badań i wcześniejszych doświadczeń autorki. Następnie zastosowano metodę ekspercką. Wybrano grupę 5 ekspertów, która w sposób merytoryczny wypowiedziała się na temat ważności poszczególnych wskaźników poziomu życia. Ekspertami były osoby z dużym doświadczeniem w badaniach społecznych, którzy prowadzili od kilkunastu do kilkuset badań o wymiarze regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym w zakresie badań ewaluacyjnych, analiz lokalnych rynków pracy, prognoz i symulacji dla korporacji międzynarodowych, badań satysfakcji pracowników i klientów oraz badań poziomu życia różnych grup społecznych i zawodowych zróżnicowanych terenów kraju. Dzięki tej metodzie wybrano zbiór 65 wskaźników, które uzyskały najwięcej punktów od ekspertów.

Następnie wybrane wskaźniki opracowano statystycznie. Najpierw zostały poddane selekcji ze względu na wartość współczynnika zmienności. Zbyt niski poziom zmienności określony klasycznym wskaźnikiem zmienności cechy, czyli wynoszący w co najmniej jednym z badanych okresów: $\gamma < 10\%$, eliminował cechę z grupy potencjalnych cech diagnostycznych. Taką zmienną należy uznać za *quasi-stałą*, nie wnoszącą znaczących informacji o badanym zjawisku i nie posiadającą zdolności dyskryminacyjnych. Wyjątek stanowiła cecha $X_{102}IV$ – przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł, gdyż pomimo, że w 2002 r. zmienność określono na $\gamma < 10\%$, to ze względów merytorycznych pozostała ona w grupie cech wykorzystanych do dalszych badań. Ostatecznie ze zbioru zmiennych wyeliminowano 19 wskaźników poziomu życia.

Spośród pozostałych zmiennych charakteryzujących wyodrębnione grupy dokonano wyboru reprezentantów tych grup. Jedną z metod pozwalających podzielić zbiór potencjalnych zmiennych na podgrupy jest metoda parametryczna Hellwiga. Punktem wyjścia jest macierz korelacji R , zawierająca współczynniki korelacji liniowej między rozpatrywanymi zmiennymi. Kryterium klasyfikacji jest progowa (graniczna) wartość statystyki współczynnika korelacji liniowej r , oznaczona przez r^* . Wartość r^* jest ustalana w różny sposób. Może być z góry zadana przez badacza lub wyznaczona na podstawie kryteriów formalnych. Przy stosowaniu parametrycznej metody klasyfikacji grupy zmiennych podobnych (tzw. skupiska zmiennych) tworzone są podzbiory, w których minimalne skorelowanie zmiennych jest nie mniejsze od r^* . Skupiska zawierają więc zmienną centralną oraz pewną liczbę zmiennych satelitarnych. Zmienną satelitarną wyróżnionej zmiennej centralnej nazywa się zmienną, której skorelowanie ze zmienną centralną jest

niemniejsze od r^* . Skupiska zmiennych to zmienna centralna i przynajmniej jedna zmienna satelitarna. Zmienne nie należące do skupiska nazywa się zmiennymi izolowanymi, stanowią one jednoelementowe grupy zmiennych¹³².

Procedura wyznaczania cech diagnostycznych była następująca:

- 1) W latach 2002 i 2011 wyznaczono macierze współczynników korelacji pomiędzy poszczególnymi zmiennymi należącymi do dziesięciu analizowanych grup – dziedzin życia. Obliczeń dokonano dla dwóch analizowanych lat.
- 2) Następnie postępowano zgodnie z procedurą tworzenia skupisk zmiennych, przy użyciu wartości progowej współczynnika korelacji r^* , gdzie parametr r^* służy do uznawania zmiennych za skorelowane między sobą istotnie i nieistotnie. Jeśli zachodziła nierówność:

$$|r_{ij}| < r^*$$

to uznano, że zmienne X_i i X_j są między sobą skorelowane nieistotnie. Wartość graniczna r^* jest ustalana w różny sposób. W badaniach zastosowano wzór oparty na istotności współczynnika korelacji:

$$r^* = \left[\frac{t_\alpha^2}{t_\alpha^2 + n - 2} \right]^{\frac{1}{2}}$$

gdzie:

- n – liczba obserwacji,
- α – z góry założony poziom istotności,
- t_α – wartość odczytana z tablic testu t -Studenta dla poziomu istotności α oraz dla $n - 2$ stopni swobody.

Przyjmując powyższe założenia obliczono wartość graniczną na poziomie 0,43.

- 3) W symetrycznej macierzy korelacji R znajdowano sumę elementów każdej kolumny:

$$R = \begin{bmatrix} 1 & r_{12} & \dots & r_{1k} \\ r_{21} & 1 & \dots & r_{2k} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{k1} & r_{k2} & \dots & 1 \end{bmatrix}$$

gdzie:

$r_{ij} = r(X_i, X_j)$ ($i, j = 1, \dots, k; i \neq j$) oznacza współczynnik korelacji liniowej zmiennej X_i ze zmienną X_j ,

zaś

$$R_j = \sum_{i=1}^k |r_{ij}|$$

¹³² A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 41.

- 4) Następnie wyróżniano kolumnę o numerze s , o największej sumie elementów, dla której:

$$R_s = \max_j \{R_j\}$$

- 5) Z kolumny s wybierano elementy r_{is} spełniające nierówność:

$$|r_{is}| \geq r^*$$

oraz odpowiadające tym elementom wiersze. Zmienną odpowiadającą wyróżnionej kolumnie uważano za zmienną centralną, a zmienne odpowiadające wyróżnionym wierszom – za jej zmienne satelitarne.

- 6) Następnie przeprowadzano redukcję macierzy korelacji R przez wykreślenie wyróżnionych kolumn i wierszy.
7) Postępowanie omówione w punktach 1-6 powtarzano, otrzymując dalsze skupiska oraz nową zredukowaną macierz korelacji. Proces ten kontynuowano do momentu wyczerpania analizowanego zbioru zmiennych.

Wyznaczone zmienne centralne i zmienne izolowane pełnią rolę zmiennych reprezentujących wyjściowy zbiór cech diagnostycznych. Wyniki przeprowadzonej analizy zamieszczono w tabeli 2.

Tabela 2. Wyniki wyboru zmiennych za pomocą metody parametrycznej Hellwiga w latach 2002 i 2011

Grupa	Rok	Zmienne centralne	Zmienne izolowane
I	2002	X _{109I}	X _{108I} , X _{112I}
	2011	X _{102I}	X _{108I}
II	2002	X _{102II}	-
	2011	X _{105II}	X _{102II}
III	2002	X _{102III}	-
	2011	X _{102III}	-
IV	2002	X _{102IV} , X _{106IV}	-
	2011	X _{102IV}	-
V	2002	X _{114V} ,	X _{103V} , X _{114aV}
	2011	X _{106V}	X _{103V} , X _{114V}
VI	2002	X _{111VI}	X _{108VI} , X _{115VI}
	2011	X _{108VI}	X _{111VI} , X _{115VI}
VII	2002	X _{110VII}	-
	2011	X _{111VII}	-
VIII	2002	X _{101VIII}	-
	2011	X _{101VIII}	X _{106VIII} ,
IX	2002	X _{121IX}	X _{101IX} , X _{113IX} , X _{115IX} ,
	2011	X _{113IX}	X _{101IX} , X _{115IX}
X	2002	X _{105X}	X _{101X} , X _{102X} , X _{103X} , X _{104X} , X _{107X} , X _{108X}
	2011	X _{101X} , X _{108X}	X _{103X} , X _{104X}

Źródło: opracowanie własne.

8) Ustalenie ostatecznego zbioru zmiennych diagnostycznych zakończono ponowną oceną merytoryczną uzyskanych wyników pod względem istotności i zakresu informacji o badanym zjawisku. Celem było również uzyskanie jednorodnego zbioru zmiennych dla obu okresów badawczych, tak aby można było zastosować metodę porównawczą.

Ostatecznym zbiorem zmiennych diagnostycznych, stanowiących podstawę prowadzenia dalszych badań empirycznych było 12 wskaźników przedstawionych w tabeli 3.

Tabela 3. Wybrane zmienne diagnostyczne

Lp.	Zmienna	Numer zmiennej
1	Emisja zanieczyszczeń pyłowych w tys. t na 100 km ²	X _{109I}
2	Ludność w miastach w % ogółu mieszkańców	X _{102II}
3	Drogi publiczne o twardej nawierzchni w km na 100 km ²	X _{102III}
4	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł	X _{102IV}
5	PKB <i>per capita</i> w tys. zł	X _{106IV}
6	Stopa długotrwałego bezrobocia w %	X _{103V}
7	Liczba bezrobotnych zarejestrowanych na 1 ofertę pracy	X _{106V}
8	Ofiary śmiertelne wypadków drogowych na 100 tys. pojazdów samochodowych zarejestrowanych	X _{115VI}
9	Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogółu ludności	X _{110VII}
10	Liczba lekarzy pracujących na 1000 ludności	X _{101VIII}
11	Liczba uczniów szkoły podstawowej przypadających na 1 szkołę	X _{101IX}
12	Liczba ćwiczących w klubach sportowych na 1000 mieszkańców	X _{107X}

Źródło: opracowanie własne.

Wybrane zmienne diagnostyczne posłużyły do wyznaczenia syntetycznego miernika poziomu życia dla wszystkich województw. Podstawowe charakterystyki opisowe wybranych cech diagnostycznych przedstawia tabela 4.

Prawie wszystkie wybrane cechy diagnostyczne miały współczynnik zmienności $\gamma > 10\%$, co oznacza, że cechy te charakteryzują się zmiennością przestrzenno-czasową.

Tabela 4. Podstawowe charakterystyki opisowe cech diagnostycznych

Symbol zmiennej	Charakterystyki opisowe	2002	2011
X ₁₀₉ I	x	0,052	0,021
	S(x)	0,056	0,023
	V [%]	108,00	107,00
X ₁₀₂ II	x	59,76	59,16
	S(x)	10,43	10,07
	V [%]	17,00	17,00
X ₁₀₂ III	x	15643,18	17525,03
	S(x)	5794,37	7076,52
	V [%]	37,00	40,00
X ₁₀₂ IV	x	647,65	1185,62
	S(x)	63,31	149,20
	V [%]	10,00	13,00
X ₁₀₆ IV	x	19510,81	33644,56
	S(x)	4352,34	8735,15
	V [%]	22,00	26,00
X ₁₀₃ V	x	4,39	1,48
	S(x)	0,94	0,49
	V [%]	21,00	33,00
X ₁₀₆ V	x	600,94	131,44
	S(x)	367,40	72,48
	V [%]	61,00	55,00
X ₁₁₅ VI	x	37,89	17,78
	S(x)	8,03	2,57
	V [%]	21,00	14,00
X ₁₁₀ VII	x	58,91	46,43
	S(x)	11,93	11,21
	V [%]	20,00	24,00
X ₁₀₁ VIII	x	2,19	3,32
	S(x)	0,38	0,72
	V [%]	17,00	22,00
X ₁₀₁ IX	x	193,55	158,39
	S(x)	31,77	27,37
	V [%]	16,00	17,00
X ₁₀₇ X	x	11,79	13,30
	S(x)	4,01	3,10
	V [%]	34,00	23,00

Źródło: opracowanie własne.

Zastosowana w badaniach metoda parametryczna Hellwiga do klasyfikacji i doboru cech diagnostycznych jest wygodna w użyciu, ponieważ jest prosta rachunkowo oraz pozwala na duże rozeźnienie wzajemnych związków pomiędzy zmiennymi, co jest ważne w przypadku konieczności zastępowania jednych zmiennych innymi. Szczególnie cenną jej właściwością jest to, że zmieniając war-

tość parametru r^* , otrzymuje się różne podziały zbioru cech na skupienia. Gdy r^* jest bliskie jedności, wówczas otrzymuje się dużą liczbę skupień o małej liczebności cech i jednocześnie dużą liczbę cech diagnostycznych (finalnych). W miarę zmniejszania parametru r^* liczba skupień cech maleje, wzrasta natomiast ich liczebność¹³³.

Wydaje się więc, że wybrana metoda doboru cech diagnostyczna była właściwa, gdyż oprócz jej wymienionych zalet i możliwości wyselekcjonowane zmienne diagnostyczne wykazują się:

- niskim stopniem podobieństwa do siebie w sensie pojemności informacyjnej o badanym zjawisku,
- niskim stopniem skorelowania zmiennych między sobą, co oznacza, że zmienne te nie powinny powielać informacji zawartych w innych zmiennych,
- wysokim stopniem skorelowania ze zmiennymi nie wchodzącymi do zespołu zmiennych diagnostycznych. Postulat ten oznacza, że zmienne te są wysoce informatywne, a tym samym są dobrymi reprezentantami pozostałych zmiennych, nie wybranych jako diagnostyczne¹³⁴.

2.2.2. Wyznaczenie syntetycznych mierników poziomu życia

Podstawą konstrukcji syntetycznego miernika poziomu życia ludności w poszczególnych województwach Polski były zmienne należące do finalnego zbioru cech diagnostycznych. Procedura wyznaczenia syntetycznego miernika poziomu życia przebiegała w następujący sposób.

Etap pierwszy obejmował określenie charakteru wybranych cech. Wyjściowy zbiór zmiennych diagnostycznych $\{X\}$ został podzielony na dwa podzbiory: stymulanty $\{X_s\}$ i destymulanty $\{X_d\}$. Wskaźniki te wpływają na zmienną syntetyczną w dwóch różnych kierunkach, pierwsze zwiększają ją (dodatnie oddziaływanie), drugie zmniejszają (oddziaływanie ujemne).

Do zbioru stymulant zostały zaliczone następujące zmienne:

$$S: \{ X_{102II}, X_{102III}, X_{102IV}, X_{106IV}, X_{110VII}, X_{101VIII} \},$$

zaś do zbioru destymulant zaliczono zmienne:

$$D: \{ X_{109I}, X_{103V}, X_{106V}, X_{115VI}, X_{101IX}, X_{107X} \}.$$

Podstawą konstrukcji miary syntetycznej był więc zbiór następujących zmiennych:

$$\{X\} = \{S\} \cup \{D\}.$$

W drugim etapie ustalono system wag zmiennych, bowiem każdą cechę można określić jako tak samo ważną lub można ustalić system wag. Jednocześnie wiadomo także, że procedura redukcji potencjalnego zbioru wskaźników do zbioru cech diagnostycznych stanowi już nadanie istotnej wagi (równej 1) zmiennej przy-

¹³³ T. Śmiłowska, *Statystyczna analiza poziomu życia ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, GUS, z. 247, Warszawa 1997, s. 17.

¹³⁴ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 42-43.

jętej do zbioru cech diagnostycznych i nieistotnej wagi (równiej 0) zmiennej odrzuconej z tego zbioru¹³⁵.

Z tego względu korzystając z sugestii zawartych w literaturze, w badaniach poziomu życia ludności wszystkim wskaźnikom diagnostycznym przypisano stałą wagę (równą 1), nadając im w ten sposób jednakowe znaczenie.

Trzeci etap to przekształcenie znajdujących się w zbiorze zmiennych destymulant w stymulanty, gdyż zmienna syntetyczna jest funkcją zmiennych diagnostycznych i przy jej szacowaniu wszystkie zmienne powinny wpływać na badane zjawisko w tym samym kierunku. Dlatego też, jeśli w zbiorze zmiennych diagnostycznych występowały destymulanty, to zostały one przekształcone w stymulanty. Dokonano tego za pomocą następującego wzoru:

$$X_{it} = \frac{1}{X'_{it}}, (i=1,2,\dots,k;t=1,2,\dots,n)$$

gdzie:

X_{it} – stymulanta,
 X'_{it} – destymulanta.

Przekształcone w ten sposób rosnące wartości zmiennych informują o rozwoju badanego zjawiska.

W etapie czwartym przeprowadzono standaryzację zmiennych w celu uwolnienia ich od miana i sprowadzenia zmiennych do porównywalności. Uzyskuje się to w następujący sposób:

$$Z_{it} = \frac{x_{it} - \bar{x}_i}{s_i}$$

gdzie:

$$\bar{x}_i = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n x_{it}$$

$$s_i = \left[\frac{1}{n} \sum_{t=1}^n (x_{it} - \bar{x}_i)^2 \right]^{0,5}$$

Z_{it} – zestandaryzowana wartość zmiennej diagnostycznej X_i w obiekcie (jednostce czasu) o numerze t .

Standaryzacja jest koniecznym przekształceniem wyrównującym wariancje wszystkich zmiennych diagnostycznych i sprowadzającym je do jedności. Powoduje to, że wszystkie zmienne mają jednakowe wagi, bez względu na ich wariancje pierwotne¹³⁶.

¹³⁵ T. Śmiłowska, *Statystyczna analiza poziomu życia ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, Zakład Badań Statystyczno-Ekonomicznych Głównego Urzędu Statystycznego i Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1997, z. 247, s. 21-22.

¹³⁶ E. Nowak, *Problemy doboru zmiennych do modelu ekonometrycznego*, PWN, Warszawa 1984, s. 118.

Etap piąty to wybór wzorca rozwoju. Wzorcem rozwoju dla kolejnych zmiennych była jednostka abstrakcyjna, której współrzędne określone były przez maksymalne, największe wartości.

$$z_{it} = \max_t z_{it}$$

Maksymalne wartości stosuje się dla stymulant, a minimalne dla destymulant. Uprzednio jednak dokonano przekształcenia destymulant w stymulanty, zatem punktem odniesienia była maksymalna wartość j-tej zmiennej diagnostycznej. Cenną własnością tak przekształconych zmiennych X_j ($j = 1, \dots, k$) jest ich unormowanie w przedziale $\langle 0, 1 \rangle$. Oznacza to, że im wartości z_{ij} są bliższe jedności, tym korzystniejsze miejsce zajmuje dany obiekt (województwo) pod względem analizowanej zmiennej. Również wartości zmiennej syntetycznej M_i przy zastosowaniu takiego sposobu normalizacji są unormowane w przedziale $\langle 0, 1 \rangle$ ¹³⁷. Zestandaryzowane wartości wzorca rozwoju dla poszczególnych cech diagnostycznych przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Zestandaryzowane wartości wzorca rozwoju dla poszczególnych cech diagnostycznych

Rok	Cecha											
	X _{109I}	X _{102II}	X _{102III}	X _{102IV}	X _{106IV}	X _{103V}	X _{106V}	X _{115VI}	X _{110VII}	X _{101VIII}	X _{101IX}	X _{107X}
2002	2,8	2,5	2,3	2,3	3,0	2,4	2,4	1,6	1,5	1,6	1,8	2,7
2011	2,3	2,5	2,3	2,3	3,0	1,6	2,2	2,2	1,5	1,6	1,8	2,7

Źródło: opracowanie własne.

W etapie szóstym dla każdego obiektu badania wyznaczano odległość od wzorca rozwoju o postaci:

$$d_t = \left[\sum_{i=1}^k (z_{it} - z_{io})^2 \right]^{0,5}$$

Zbudowana w ten sposób odległość d_t może być wykorzystywana do porównywania rozwoju zjawiska złożonego w wyróżnionych obiektach (jednostkach czasu). Interpretacja jest następująca: im mniejszą wartość przyjmuje wielkość d_t , tym wyższy poziom życia zjawiska złożonego osiągnął badany obiekt (tab. 6).

¹³⁷ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2000, s. 137-138.

Tabela 6. Odległości od wzorca rozwoju według województw w 2002 i 2011 roku

Województwo	Rok	
	2002	2011
	d_t	d_t
Dolnośląskie	8,37	6,98
Kujawsko-pomorskie	9,01	8,35
Lubelskie	9,16	8,98
Lubuskie	9,47	8,20
Łódzkie	8,41	8,00
Małopolskie	7,66	7,50
Mazowieckie	5,52	5,42
Opolskie	9,35	7,81
Podkarpackie	10,71	10,06
Podlaskie	8,14	8,74
Pomorskie	7,30	6,55
Śląskie	7,53	6,44
Świętokrzyskie	9,87	10,33
Warmińsko-mazurskie	9,73	9,58
Wielkopolskie	7,01	6,65
Zachodniopomorskie	9,33	8,32

Źródło: opracowanie własne.

Utworzona w ten sposób zmienna syntetyczna d_t nie jest unormowana. W celu jej unormowania, a także otrzymania takiej miary, której rosnące wartości świadczyłyby o rozwoju badanego zjawiska, skonstruowano tzw. względną zmienną syntetyczną o postaci:

$$M_i = 1 - \frac{d_{pi}}{D}$$

gdzie:

M_i – poziom życia i-tego obiektu,

d_{pi} – odległość i-tego obiektu od wzorca,

D – norma, czyli odległość euklidesowa między biegunem górnym a biegunem dolnym.

Za normę na ogół przyjmuje się następującą wielkość:

$$D = d(W_p, W_n) = \sqrt{\sum_{j=1}^m (z_{pj} - z_{nj})^2}$$

gdzie:

W_p, W_n – wzorzec pozytywny, wzorzec negatywny,

z_{pj}, z_{nj} – znormalizowana wartość j-tej cechy odpowiednio dla wzorca pozytywnego i negatywnego.

Utworzona w powyższy sposób zmienna syntetyczna M_i z prawdopodobieństwem bliskim jedności przyjmuje wartości z przedziału $<0,1>$. Jej interpretacja jest następująca: miernik M_i przyjmuje wysokie wartości dla danego obiektu, gdy wartości uwzględnione w badaniu porównawczym zmiennych są również wysokie, co świadczy o wysokim poziomie życia ludności w tym regionie. Niskie zaś wartości miernika syntetycznego występują w sytuacji przyjęcia przez ten obiekt niskich wartości wskaźników społecznych, co wpływa na niski poziom życia ludności w tych województwach ¹³⁸ (tab. 7 i 8).

Tabela 7. Parametry odległości od wzorca w 2002 i 2011 roku

Parametry	Rok	
	2002	2011
d_{pi}	8,5	8,0
D	12,6	12,3

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8. Wartości syntetycznych mierników poziomu życia ludności dla poszczególnych województw

Województwo	Rok	
	2002	2011
	M_i	M_i
Dolnośląskie	0,33	0,43
Kujawsko-pomorskie	0,28	0,32
Lubelskie	0,27	0,27
Lubuskie	0,25	0,33
Łódzkie	0,33	0,35
Małopolskie	0,39	0,39
Mazowieckie	0,56	0,56
Opolskie	0,26	0,36
Podkarpackie	0,15	0,18
Podlaskie	0,35	0,29
Pomorskie	0,42	0,47
Śląskie	0,40	0,48
Świętokrzyskie	0,22	0,16
Warmińsko-mazurskie	0,23	0,22
Wielkopolskie	0,44	0,46
Zachodniopomorskie	0,26	0,32

Źródło: opracowanie własne.

¹³⁸ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 41.

Tabela 9. Charakterystyki opisowe dla zmiennych syntetycznych opisujących poziom życia ludności województw Polski w 2002 i 2011 roku

Charakterystyki opisowe	Rok	
	2002	2011
Średnia arytmetyczna	0,32	0,35
Odchylenie standardowe	0,10	0,11
Współczynnik zmienności [%]	34,80	32,20
Mediana	0,28	0,34
Kwartyl pierwszy	0,25	0,28
Kwartyl trzeci	0,39	0,44
Minimum	0,15	0,16
Maksimum	0,56	0,56
Rozstęp	0,41	0,40

Źródło: opracowanie własne.

Po wyznaczeniu syntetycznych mierników poziomu życia w poszczególnych województwach Polski obliczono charakterystyki opisowe tych mierników (tab. 9). Wynika z nich, że z roku na roku wzrasta średnia dla syntetycznych mierników poziomu życia, gdyż w 2002 roku wynosiła ona 0,32, a w 2011 roku 0,35, co może wskazywać na wzrost poziomu życia ludności w Polsce. Potwierdzają to również wartości minimalne, które są wyższe w kolejnych latach badań. Należy jednak zauważyć, że wzrost mierników jest niewielki. Średnia arytmetyczna nie oznacza jednak wzrostu syntetycznego miernika poziomu życia w każdym z województw, tylko ogólną tendencję. Dlatego sposób, w jaki mierniki poziomu życia rozkładały się w każdym z województw, zostanie przedstawiony w kolejnym podrozdziale.

2.2.3. Ranking województw według syntetycznego miernika poziomu życia

Obliczone wartości zmiennych syntetycznych opisujących poziom życia ludności pozwalają na uporządkowanie województw pod względem analizowanego zjawiska. Uporządkowanie województw według osiągniętego poziomu życia przedstawiono w tabeli 1. Województwa, które uzyskały wartości miernika najbliższe 1, charakteryzują się najwyższym poziomem życia ludności, natomiast województwa o niskich wartościach miernika zajmują odpowiednio dalsze pozycje pod względem poziomu życia ludności (tab. 10).

Województwem o najwyższym poziomie życia w badanych latach okazało się województwo mazowieckie, dla którego średnia syntetycznego miernika poziomu życia w tych latach wynosiła 0,56 i była najbliższa jedności. Wysokie mierniki poziomu życia w ciągu 5 lat badań odnotowano również w województwie pomorskim, wielkopolskim i śląskim. Były to województwa, które w 2 latach badań zawsze plasowały się w pierwszej czwórce rankingu. Najniższy syntetyczny miernik poziomu życia odnotowano w województwach: podkarpackim, świętokrzyskim i warmińsko-mazurskim, które plasowały się na ostatnich miejscach rankingu, a najbliższy średniej w województwie kujawsko-pomorskie.

2.2.4. Ustalenie grup województw o podobnym poziomie życia

Tabela 10. Uporządkowanie województw według syntetycznego miernika poziomu życia ludności w Polsce w 2002 i 2011 roku

Lp.	2002		2011	
	województwo	M _i	województwo	M _i
1	mazowieckie	0,56	mazowieckie	0,56
2	wielkopolskie	0,44	śląskie	0,48
3	pomorskie	0,42	pomorskie	0,47
4	śląskie	0,40	wielkopolskie	0,46
5	małopolskie	0,39	dolnośląskie	0,43
6	podlaskie	0,35	małopolskie	0,39
7	dolnośląskie	0,33	opolskie	0,36
8	łódzkie	0,33	łódzkie	0,35
9	kujawsko-pomorskie	0,28	lubuskie	0,33
10	lubelskie	0,27	zachodniopomorskie	0,32
11	zachodniopomorskie	0,26	kujawsko-pomorskie	0,32
12	opolskie	0,26	podlaskie	0,29
13	lubuskie	0,25	lubelskie	0,27
14	warmińsko-mazurskie	0,23	warmińsko-mazurskie	0,22
15	świętokrzyskie	0,22	podkarpackie	0,18
16	podkarpackie	0,15	świętokrzyskie	0,16

Źródło: opracowanie własne.

Obliczone wartości zmiennych syntetycznych stanowiły podstawę uporządkowania województw według osiągniętego poziomu życia ludności. Mierniki syntetyczne pozwoliły ponadto dokonać podziału zbioru analizowanych jednostek (województw) na grupy zawierające obiekty o podobnym poziomie życia ludności, a także pozwoliły wyznaczyć przedziały syntetycznego miernika poziomu życia, które umożliwiły dokonanie podziału obiektów na grupy o wysokim i niskim poziomie życia. Przy podziale obiektów możliwe jest stosowanie różnych kryteriów podziału. W opracowaniu zastosowano kryterium oparte na podstawowych parametrach (charakterystykach opisowych) miernika syntetycznego, tj. średniej arytmetycznej (\bar{z}_i) oraz odchylenia standardowego (S_z). Zbiór badanych obiektów podzielony został na cztery grupy, obejmujące województwa o wartościach miernika syntetycznego z następujących przedziałów¹³⁹ (tab. 11):

$$G1: z_i \in < \bar{z} + S_z; \max\{z_i\} > (i = 1, \dots, m) - \text{wysoki}$$

$$G2: z_i \in < \bar{z}; \bar{z} + S_z > - \text{średni}$$

$$G3: z_i \in < \bar{z} - S_z; \bar{z} > - \text{niski}$$

$$G4: z_i \in < \min\{z_i\}; \bar{z} - S_z > - \text{bardzo niski}$$

¹³⁹ A. Zeliaś, *Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym*, Wydawnictwo AE w Krakowie, Kraków 2000, s. 151.

Tabela 11. Przedziały do klasyfikacji województw według syntetycznego miernika poziomu życia w 2002 i 2011 roku

Grupa	Przedziały klasyfikacyjne	
	2002	2011
G1	<0,425; 0,561>	<0,460; 0,558>
G2	<0,321; 0,425)	<0,348; 0,460)
G3	<0,217; 0,321)	<0,236; 0,348)
G4	<0,148; 0,217)	<0,158; 0,236)

Źródło: opracowanie własne.

Wydzielone przedziały klasyfikacyjne pozwoliły podzielić województwa na 4 grupy wyznaczone na podstawie syntetycznych mierników poziomu życia. Do dalszej analizy wybrano przedziały klasyfikacyjne z 2011 roku i przyjęto ten okres za bazowy do klasyfikacji województw Polski pod względem poziomu życia.

Pierwsza wydzielona grupa województw to regiony o wysokim poziomie życia, a stopień zaspokojenia potrzeb związanych z poziomem życia wahał się w przedziale od ponad 46% do ponad 50%. W grupie tej znalazły się 3 województwa: mazowieckie, dolnośląskie i śląskie. Druga grupa województw to obiekty o średnim poziomie życia, w których stopień zaspokojenia potrzeb wahał się od 34,8% do ponad 40%. W grupie tej znalazło się 5 województw: wielkopolskie, pomorskie, małopolskie, łódzkie i zachodniopomorskie. W trzeciej grupie znalazło się również 5 województw. Były to województwa kujawsko-pomorskie, lubuskie, opolskie, lubelskie i podlaskie. Wydzielone obiekty to województwa o niskim poziomie życia, w których stopień zaspokojenia potrzeb wahał się w przedziale od 23,6% do 34,8%. Ostatnia grupa województw to: warmińsko-mazurskie, podkarpackie i świętokrzyskie, czyli obiekty o bardzo niskim poziomie życia, w których stopień zaspokojenia potrzeb był niższy od 23,6%. Oczywiście stopień zaspokojenia potrzeb, o którym mowa dotyczy wyłącznie wyznaczonych kategorii i cech diagnostycznych, które utworzyły syntetyczne mierniki poziomu życia. Dla sprawdzenia poprawności podziału na grupy według wyznaczonego kryterium obliczono współczynniki zmienności dla całej zbiorowości i dla poszczególnych grup w kolejnych latach badań. Poprawny podział ma miejsce wówczas, gdy współczynnik zmienności dla każdej grupy jest mniejszy od współczynnika zmienności dla całej zbiorowości. Obliczenia te przedstawiono w tabeli 12, z której wynika, że przyjęte podziały według wyznaczonego kryterium w kolejnych latach analizy były poprawne, bo współczynniki zmienności dla wyznaczonych grup są mniejsze od współczynników zmienności dla całej zbiorowości.

Tabela 12. Współczynniki zmienności dla całej zbiorowości i dla poszczególnych grup województw wydzielonych na podstawie syntetycznego miernika poziomu życia w 2011 roku

2011					
grupa	województwo	Z _t	średnia	odchylenie standardowe	współczynnik zmienności [%]
G1	mazowieckie	0,55	0,53	0,01	12
	dolnośląskie	0,53			
	śląskie	0,52			
G2	wielkopolskie	0,47	0,40	0,04	11
	małopolskie	0,41			
	pomorskie	0,40			
	łódzkie	0,36			
	zachodniopomorskie	0,36			
G3	opolskie	0,34	0,30	0,03	12
	lubuskie	0,31			
	kujawsko-pomorskie	0,30			
	lubelskie	0,28			
	podlaskie	0,25			
G4	warmińsko-mazurskie	0,23	0,19	0,05	24
	podkarpackie	0,22			
	świętokrzyskie	0,14			
Zbiorowość			0,35	0,11	32

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzona analiza poziomu życia mieszkańców poszczególnych województw Polski pozwoliła na wybór trzech z nich, w których prowadzone były badania dotyczące jakości życia. Były to województwa: mazowieckie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie.

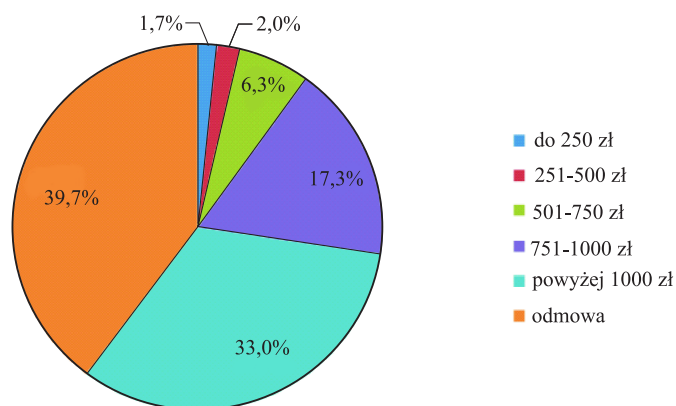
ROZDZIAŁ 3

SUBIEKTYWNA OCENA JAKOŚCI ŻYCIA W OPINII MIESZKAŃCÓW POLSKI

3.1. CHARAKTERYSTYKA BADANEJ POPULACJI

Badana populacja mieszkańców Polski (300) to respondenci trzech wybranych województw: mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego. Zostały one wybrane na podstawie syntetycznego miernika poziomu życia jako regiony o najwyższym, średnim i najniższym poziomie życia. Wybór respondentów miał charakter celowy i można przypuszczać, że próba badawcza ma charakter reprezentatywny, gdyż przy wyborze uwzględniono płeć, wiek, wykształcenie oraz miejsce zamieszkania jako cechy populacyjne. W badaniu wzięło udział więcej kobiet niż mężczyzn. Najwięcej było osób w wieku powyżej 60 lat (25,3%), a najmniej w wieku 40-49 lat (15,7%). Wynika to z ogólnych tendencji demograficznych w Polsce. Najliczniejsza była grupa osób legitymująca się wykształceniem średnim (31,1%) oraz zamieszkująca tereny wiejskie (36,7%) oraz miasta powyżej 100 tys. mieszkańców (33,7%). Jeśli chodzi o dochody przypadające na 1 członka w gospodarstwie domowym, to prawie 40% respondentów odmówiło udzielenia odpowiedzi, zwłaszcza w województwie warmińsko-mazurskim. Sytuację dochodową ponad połowy osób biorących udział w badaniu można określić jako lepszą od przeciętnej w grupie, gdyż 17,1% otrzymuje dochód w wysokości od 751 do 1000 zł w przeliczeniu na członka rodziny, a dla co trzeciego badanego jest to kwota powyżej 1000 zł. Należy jednak zwrócić uwagę, że 1,7% respondentów zadeklarowało swoje dochody na poziomie do 250 zł; byli to mieszkańcy województwa mazowieckiego i kujawsko-pomorskiego (rys. 4). Jest to bardzo ważna informacja, a z drugiej strony porażająca, gdyż przy takich dochodach nie mogą być zaspokojone podstawowe potrzeby warunkujące zdrowie i życie ludzi. Ta grupa osób żyje więc poniżej linii ubóstwa i aby przeżyć wykonuje pracę w tzw. „szarej strefie” bez ubezpieczenia i często w nieodpowiednich warunkach pracy, uwłaczających godności życia człowieka. Wynika to również z faktu zróżnicowania jakości życia mieszkańców Polski, ale nie tylko na poziomie województw, ale na poziomie niższych jednostek terytorialnych, takich jak gmina czy powiat, gdzie różnice są znaczące. Różnice powinny być więc rozpatrywane w gminach czy powiatach, ponieważ zdarza się, że w województwie o wysokim poziomie życia znajdują się gminy najbiedniejsze. Przykładem jest województwo mazowieckie, dla którego Główny Urząd Statystyczny odnotowuje najwyższe wskaźniki obiektywne dla poziomu życia. Wniosek jest taki, że jest to najbogatsze województwo Polski, a z drugiej strony badania wskazują, że w obrębie tego województwa znajdują się gminy, w których odnotowuje się najniższy poziom życia w Polsce¹⁴⁰.

¹⁴⁰ Praca doktorska: M. Gotowska, *Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania poziomu życia mieszkańców Polski*, SGGW, 2008 r.

Rys. 4. Podział respondentów ze względu na dochody przypadające na członka gospodarstwa domowego

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Wybrane województwa różnią się pomiędzy sobą poziomem życia mierzonym syntetycznym miernikiem poziomu życia. Najwyższy poziom życia reprezentuje województwo mazowieckie, a najniższy warmińsko-mazurskie, natomiast województwo kujawsko-pomorskie jest bliskie średniej dla całej populacji. Ze względu na różną liczebność populacji badanych w poszczególnych województwach, grupy respondentów w poszczególnych regionach miały różną liczebność (tab. 13).

Tabela 13. Liczebność badanej populacji według płci

Województwo	Płeć		
	kobieta	mężczyzna	ogółem
	%		
Mazowieckie	50,8	49,2	100,0
Kujawsko-pomorskie	52,1	47,9	100,0
Warmińsko-mazurskie	52,1	47,9	100,0
Ogółem	51,3	48,7	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Proporcje pomiędzy kobietami a mężczyznami w poszczególnych województwach były podobne jak w populacji generalnej. Struktura wieku respondentów była zbliżona w wyróżnionych terytorialnie grupach, a różnice wewnątrz kategorii nie przekroczyły 2% (tab. 14). W badaniu zachowana jest ogólna tendencja wiekowa, czyli największą grupę wiekową stanowiły osoby powyżej 60 lat.

Tabela 14. Liczebność badanej populacji według wieku

Województwo	Wiek					
	18-29	30-39	40-49	50-59	powyżej 60	ogółem
	%					
Mazowieckie	19,3	20,4	15,5	18,8	26,0	100,0
Kujawsko-pomorskie	21,1	19,7	15,5	19,7	24,0	100,0
Warmińsko-mazurskie	21,0	19,0	16,0	19,0	25,0	100,0
Ogółem	20,0	20,0	15,7	19,0	25,3	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Respondenci z poszczególnych województw byli najmniej zróżnicowani pod względem średniego wykształcenia. Osoby z wykształceniem podstawowym najliczniej były reprezentowane w województwie warmińsko-mazurskim. W województwie mazowieckim i kujawsko-pomorskim dominowali respondenci z wykształceniem średnim (tab. 15). Natomiast najwięcej osób z wykształceniem wyższym zamieszkuje województwo kujawsko-pomorskie.

Tabela 15. Liczebność badanej populacji według wykształcenia

Województwa	Wykształcenie				
	podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe	ogółem
	%				
Mazowieckie	28,7	27,1	30,4	13,8	100,0
Kujawsko-pomorskie	25,3	18,4	32,4	23,9	100,0
Warmińsko-mazurskie	35,4	18,6	33,3	12,5	100,0
Ogółem	29,0	23,7	31,3	16,0	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Respondenci pochodzili w równym stopniu z terenów wiejskich bez względu na województwo. W województwie warmińsko-mazurskim przebadano najwięcej osób z miast do 100 tys. mieszkańców. Województwo mazowieckie było najsilniej reprezentowane przez osoby z miast powyżej 100 tys. mieszkańców (tab. 16), natomiast w województwie kujawsko-pomorskim w badaniu w równym stopniu wzięli udział mieszkańcy małych i dużych miast.

Najlepszą sytuację pod względem dochodu w przeliczeniu na jedną osobę w gospodarstwie domowym mieli respondenci z województwa mazowieckiego i najchętniej przyznawali się do poziomu swoich dochodów. Blisko 60% badanych w województwie warmińsko-mazurskim nie chciało podać przybliżonego dochodu w przeliczeniu na członka gospodarstwa domowego; w województwie tym dochód był najniższy.

Tabela.16. Liczebność badanej populacji według miejsca zamieszkania

Województwo	Miejsce zamieszkania			
	wieś	miasto do 100 tys. mieszkańców	miasto powyżej 100 tys. mieszkańców	ogółem
	%			
Mazowieckie	35,9	24,3	39,8	100,0
Kujawsko-pomorskie	38,0	31,0	31,0	100,0
Warmińsko-mazurskie	37,5	47,9	14,6	100,0
Ogółem	36,7	29,7	33,6	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

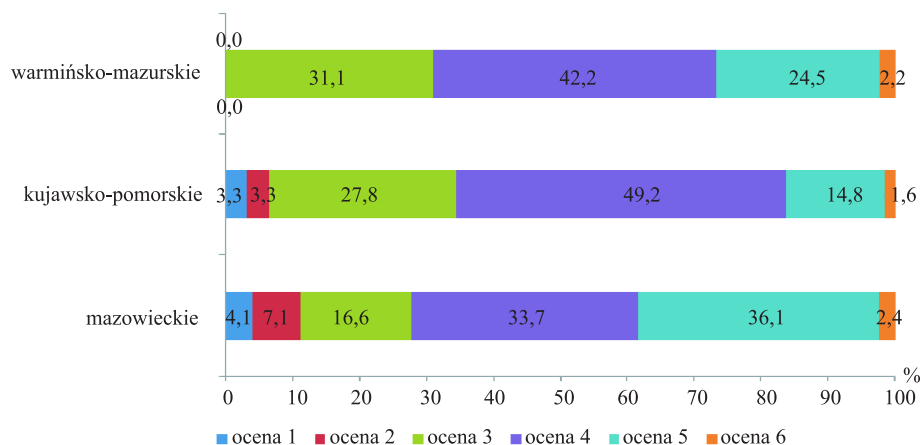
Podsumowując, badana grupa respondentów z wybranych województw miała charakter reprezentatywny ze względu na cechy demograficzne i społeczno-ekonomiczne występujące zarówno w całej w Polsce, jak i w poszczególnych regionach.

3.2. OCENA JAKOŚCI ŻYCIA MIESZKAŃCÓW WYBRANYCH REGIONÓW POLSKI

3.2.1. Ocena poziomu bezpieczeństwa

Pierwsza grupa pytań dotyczyła oceny poczucia bezpieczeństwa wśród mieszkańców Polski. 49,0% ankietowanych czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania. Natomiast 13,6% (2,3% + 3,3% + 8,0%) badanych nie ma tego komfortu i nie czuje bezpieczeństwa w swoim miejscu zamieszkania. Na odczucia respondentów największy wpływ mają dochody, gdyż wartość p dla udzielonych odpowiedzi w teście chi-kwadrat wynosiła 0,019. Dotyczy to głównie grupy respondentów o dochodach z przedziału od 251 do 500 zł, gdzie dwóch na trzech deklaroowało, że zdecydowanie czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania. W pozostałych grupach respondenci najczęściej wskazywali, że raczej czują się bezpiecznie.

Ważnym elementem w odczuciach bezpieczeństwa badanych jest skuteczność odpowiednich służb, takich jak policja w ściganiu przestępców. Większość badanych z dużą dozą niepewności zauważa pracę funkcjonariuszy policji, 26,0% ma zastrzeżenia do spełnianych przez nich funkcji, natomiast 6,5% (2,7% + 3,8%) w ogóle nie dostrzega ich pracy. Dobrą wiadomością jest to, że wszystkie osoby wiedzą, gdzie znajduje się najbliższy komisariat. Jednak 9,7% z nich miałaby trudności z bezbłędnym dotarciem do komisariatu, gdyby zaistniała taka potrzeba. Zapytano więc respondentów, czy znają swojego dzielnicowego; 4,0% bardzo dobrze zna policjanta patrolującego ich dzielnicę, natomiast pozostałe 96% deklaruje mniejszą znajomość lub jej całkowity brak.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 5. Czy Straż Miejska (wiejska) dobrze wypełnia swoje obowiązki?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

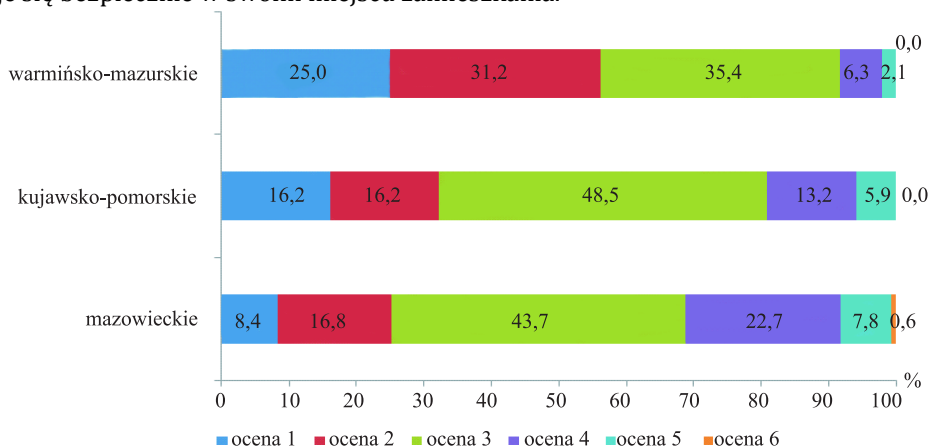
Służbą mającą zwiększyć bezpieczeństwo w dzielnicach jest także Straż Miejska. 38,4% ankietowanych uważa, że raczej dobrze spełnia ona swoje obowiązki. Trochę gorzej jej pracę ocenia 21,5% badanych. O rzetelności tej służby całkowicie przekonanych jest tylko 2,2% respondentów. Praca strażników budzi ogólne zadowolenie u 67,9% (29,5% + 38,4%) badanych. W województwie warmińsko-mazurskim 42,5% mieszkańców dobrze ocenia pracę straży miejskiej (wiejskiej). Jeszcze wyżej ceni ich 24,4% badanych. Są również osoby, które mają co do tego wątpliwości (31,1%). W województwie kujawsko-pomorskim zadowolonych jest 49,2% obywateli, zaś mających pewne wątpliwości jest 27,8%. Zawiedzionymi mazowieckimi strażnikami jest 4,1% ankietowanych, trochę łagodniej ocenia ich 16,6%. Natomiast dla 33,7% respondentów dobrze wykonują swoje zadania. Bardzo dobrą ocenę wystawiło 36,1% Mazowszian (rys. 5).

Mieszkańców badanych regionów zapytano również, czy potrafiliby wezwać pomoc (policję, straż miejską i straż pożarną) w sytuacji zagrożenia. Prawie połowa (49,7%) deklaruje, że poprawnie wezwie pomoc, ale niestety 3,0% z nich nie wie, jak się zachować w takiej sytuacji. Próbowano również zdiagnozować, czy ankietowani wiedzą, gdzie szukać wsparcia dla ofiar przemocy; 39,3% raczej nie wie, a tylko 28,6% z nich nie powinno mieć problemu, ze znalezieniem takiego punktu. Wskazywane odpowiedzi mają związek z posiadaniem wykształceniem. Zależność tę potwierdzono za pomocą testu chi-kwadrat, dla którego uzyskano wartość p równą 0,0000002. Osoby posiadające tytuł inżyniera nie wiedzą, gdzie szukać wsparcia w takiej sytuacji w przeciwieństwie do osób z wykształceniem wyższym.

O bezpieczeństwie mieszkańców decyduje również dobry stan oświetlenia i odpowiednio przygotowane przejścia dla pieszych. Zdecydowana większość respondentów w mniejszym lub większym stopniu jest zadowolona z oświetlenia ulic w swoim mieście; 71,3% (45,0% + 16,3%) nie ma żadnych zastrzeżeń, jednak

zdaniem 5,3% oświetlenie jest niedostateczne. Podobna ocena dotyczy oznaczeń przejść dla pieszych. Najwięcej badanych – 40,5% – podtrzymuje, że przejścia są dobrze oznakowane. Najwyraźniej nie wszędzie panuje taka sama sytuacja, gdyż 9,4% osób ma odmienne zdanie, a 5% nawet ocenia ją negatywnie.

Znaczna część badanych (43,5%) sądzi, że w ościennych województwach jest bardziej niebezpiecznie. Jednak 17,7% respondentów wychodzi z założenia, że żyją w mniej spokojnych warunkach. Ogółem wśród badanych województw najbezpieczniej czują się mieszkańcy warmińsko-mazurskiego. Zdecydowany sprzeciw wobec tej tezy deklaruje 25,0% ankietowanych tego województwa, 31,2% jest podobnego zdania, zaś 35,4% ma nieco większe podejrzenia, jednak nadal twierdzi, że przestępczość w ościennych województwach jest większa. W kujawsko-pomorskim sytuacja jest już trochę inna. Najwięcej osób (48,5%) stwierdziło, że w ich województwie jest raczej mniejsza przestępczość, ale ta opinia nie świadczy o ich całkowitym przekonaniu. Bez obaw chodzi po ulicach 16,2% mieszkańców. W mazowieckim zagrożenia nie odczuwa 22,7% osób, ale 43,7% obywateli nie czuje się bezpiecznie w swoim miejscu zamieszkania.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 6. Czy przestępczość w Państwa województwie jest większa niż w innych, ościennych regionach?

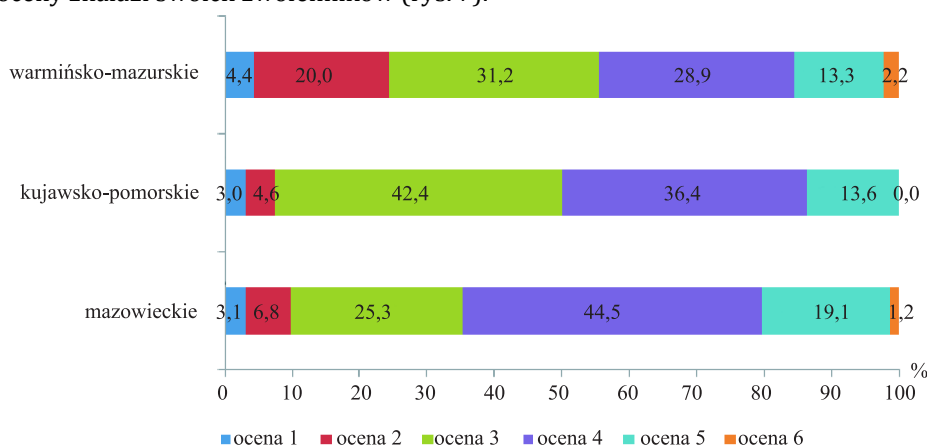
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Z uzyskanych odpowiedzi wynika, że odczuwane bezpieczeństwo w miejscu zamieszkania badanych jest na poziomie zadowalającym. Dobrze oceniają pracę Policji, a nawet Straży Miejskiej, pomimo ogólnie niepocholebnej opinii. Ciekawy jest fakt, że wszyscy ankietowani uważają, że w ościennych regionach bezpieczeństwo jest zdecydowanie mniejsze (rys. 6). Wynika to z faktu, że w swoim miejscu zamieszkania czujemy się bardziej bezpiecznie, a niebezpieczeństwo zawsze diagnozujemy u sąsiadów. Zastanawiający i budzący wątpliwości jest fakt, że część badanych deklaruje, że nie potrafiłaby wezwać pomocy i zachować się w trudnej sytuacji np. podczas wypadku. Wynika z tego, że pomimo wielu kampanii informa-

cyjnych nadal w społeczeństwie są osoby, które nie potrafiłyby wezwać, a co dopiero udzielić pierwszej pomocy. Taka informacja może również obniżyć nasze poczucie bezpieczeństwa, gdyż nie można w 100% liczyć na pomoc innych ludzi w sytuacji kryzysowej, również w przypadku przemocy w rodzinie.

3.2.2. Ocena funkcjonowania pomocy społecznej

Opinia badanych mieszkańców wybranych regionów na temat placówek pomocy społecznej jest bardzo zróżnicowana. Prawie 40% respondentów uważa, że dobrze funkcjonują, a 17,0% nawet – że bardzo dobrze. Dla 30% osób pomoc społeczna w Polsce nie funkcjonuje dobrze lub w zasadzie nie ma jej wcale. Najbardziej zadowoleni w tej kwestii są mieszkańcy województwa mazowieckiego (44,5%). Dla 19,1% uczestników badania tego regionu placówki pomocy społecznej prosperują na wysokim poziomie. Ocena dostateczną wystawiło 25,3% badanych. W województwie kujawsko-pomorskim 42,4% mieszkańców wystawiło pozytywną ocenę i tyle samo ocenę negatywną. Dla 36,4% respondentów praca ośrodków jest na odpowiednim poziomie. Najbardziej słabiej sytuacja przedstawia się w województwie warmińsko-mazurskim, bo prawie 25% respondentów nie jest usatysfakcjonowana z ich pracy. Pozytywnie tego typu placówki ocenia 28,9% ludności. Odpowiedzi w przypadku tego pytania były zależne od miejsca zamieszkania badanych. Dla respondentów pochodzących z miast do 100 tys. mieszkańców nikt nie udzielił odpowiedzi negatywnej. W pozostałych grupach każdy z wariantów oceny znalazł swoich zwolenników (rys. 7).

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 7. Czy w Pana/i okolicy dobrze działają placówki pomocy społecznej?

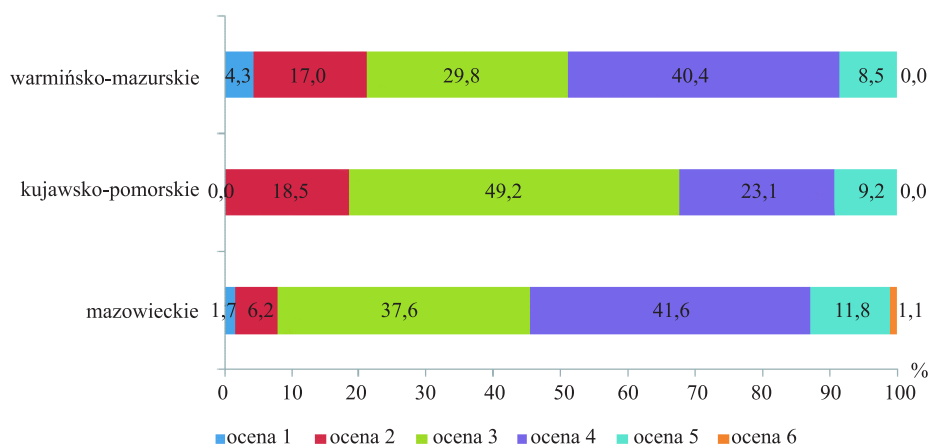
Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Prawie połowa ankietowanych deklaruje, że Powiatowy Urząd Pracy nie jest w stanie pomóc w znalezieniu pracy osobom bezrobotnym (45,7%). 13,5% uważa, że instytucje te powinny być zlikwidowane, bo nie spełniają swojej funkcji. Jednak-

że 29,6% respondentów potwierdziło, że PUP może okazać się pomocny w znalezieniu pracy. Na takie odpowiedzi w głównej mierze miały wpływ uzyskiwane dochody badanych. Im niższe wynagrodzenia, tym badani nie zauważali roli PUP w znalezieniu pracy. Zależność tę potwierdza test chi-kwadrat, dla którego wartość p wynosiła 0,006. W grupie osób zamieszkującej miasta powyżej 100 tys. mieszkańców 15% respondentów zgodziło się z twierdzeniem o pomocności PUP, z kolei dla grupy ludzi zamieszkującej wieś odpowiedź tę wskazywało 1% badanych. Mieszkańców poszczególnych regionów zapytano również o to, czy mogą liczyć na pomoc w trudnych sytuacjach życiowych, np. utraty pracy wśród psychologów, doradców zawodowych czy opiekunów społecznych. Najwięcej osób – 47,6% właściwie nie zauważyło dostępności pomocy. Jednak są i takie osoby (30,3%), które pomoc dostrzegają lub potrafią ją wykorzystać.

Natomiast na pytanie dotyczące liczby organizacji i punktów pomocy charytatywnej, w których można ubiegać się o pomoc materialną, odpowiedzi plasowały się symetrycznie. Ogólna różnica między osobami „na tak” i „na nie” wyniosła 1,4% na korzyść tych drugich (rys. 8). Generalnie najgorzej sytuacja wygląda w województwie kujawsko-pomorskim, gdyż 18,5% twierdzi, że w ich okolicy nie ma organizacji czy punktów charytatywnych, udzielających pomocy finansowej lub rzeczowej. 49,2% twierdzi również, że ma utrudniony dostęp. Zadowolonych jest 9,2% badanych. W województwie mazowieckim 41,6% osób sądzi, że się nie zawiedzie w razie trudnej sytuacji życiowej. Dobrej myśli jest również 11,8% respondentów. Jednakże 37,6% obawia się, że na ich terenie nie ma zbyt dużo takich instytucji. W województwie warmińsko-mazurskim 17,0% ankietowanych ma problem, aby odnaleźć taką organizację, a dla 4,3% jest to praktycznie niemożliwe. Mimo wszystko 40,4% badanych deklaruje, że wie, gdzie udać się w razie problemów i kłopotów. We wszystkich województwach mieszkańcy oświadczają, że jest problem, jeśli chodzi o pomoc uzależnionym np. od alkoholu czy narkotyków. W warmińsko-mazurskim 23,9% osób nie dostrzega takiej pomocy, 37,0% twierdzi, że jest trudno dostępna. Postęp odnotowało 21,7% mieszkańców tego regionu. W kujawsko-pomorskim 9,1% respondentów uważa, że pomoc w tym zakresie jest wystarczająca. Natomiast trudności z lokalizacją takiego wsparcia ma 36,3% poddanych badaniu w tym województwie. Najlicniejsza grupa Mazowszan (41,0%) w dostatecznym stopniu ocenia rozwój pomocy chorym, a 36,8% potwierdza dobre działanie tego rodzaju placówek.

Pomoc społeczna w Polsce nie jest najlepiej rozwinięta, co potwierdzają ankietowani. Nie odczuwają bezpośredniej pomocy ze strony państwa i to nie tylko w sferze opieki nad seniorami, ale również w znalezieniu pracy, która zapewnia odpowiedni poziom życia. Wielu ankietowanych nie może zaspokoić swoich podstawowych potrzeb (co wynika z syntetycznego miernika poziomu życia), dlatego większość z nich deklaruje, że potrafi skorzystać z pomocy organizacji charytatywnych.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 8. Czy w Pana/i okolicy jest wiele organizacji i punktów pomocy charytatywnej, gdzie można zwrócić się o pomoc finansową i rzeczową?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

3.2.3. Ocena poziomu świadczenia i dostępności usług

O jakości życia ludzi w danym regionie świadczy dostępność do podstawowych usług, takich jak: opieka medyczna, opieka nad małymi dziećmi, czyli dostęp do przedszkoli i żłobków i innych ważnych usług z punktu widzenia codziennego funkcjonowania ludzi. Dlatego też zapytano respondentów o opiekę medyczną w ich miejscu zamieszkania, czy jest ona na wysokim poziomie. Znacząca część osób uczestniczących w badaniu (43,5%) potwierdza, iż opieka medyczna w ich regionie jest na wysokim poziomie. Jednak 24,4% badanych ma w tej kwestii wątpliwości. Dlatego też zapytano o występowanie problemów z zarejestrowaniem się do lekarza pierwszego kontaktu i lekarza specjalisty. 27,0% respondentów nie ma żadnego problemu, aby skonsultować się z lekarzem pierwszego kontaktu, ale 20,0% (16,7% + 3,3%) potwierdza, że ma z tym poważny kłopot. Z badań wynika, że odpowiedzi były zależne od poziomu wykształcenia badanych (test chi-kwadrat $p = 0,022$), im bardziej wykształcone osoby, tym miały mniejszy problem z wizytą u lekarza pierwszego kontaktu. Sytuacja jest trudniejsza w przypadku konsultacji u lekarzy specjalistów. Ogólnie na dostęp do specjalistycznej opieki medycznej nie narzeka jedynie 37,8% (12,4% + 15,7% + 9,7%) badanych. Jednak rozpatrując odpowiedzi z podziałem na poszczególne województwa, widoczna jest tendencja im niższy poziom życia, tym odczucia ludzi do dostępu do lekarza specjalisty są bardziej negatywne. W województwie mazowieckim prawie 60% respondentów ma problemy z wizytą u specjalisty, w kujawsko-pomorskim prawie 66%, a w warmińsko-mazurskim 75%. Jest to sytuacja bardzo niepokojąca, gdyż świadczy o zbyt małej liczbie specjalistów przypadających na 1 mieszkańca danego regionu lub zbyt małych funduszach na tego typu usługi ze strony państwa (tab. 17).

Tabela 17. Czy mają Państwo problemy z dostaniem się do lekarza specjalisty (NFZ)?

Odpowiedzi	Województwo		
	mazowieckie	kujawsko- -pomorskie	warmińsko- -mazurskie
	%		
Zdecydowanie się nie zgadzam	13,3	10,0	12,5
Nie zgadzam się	18,8	15,7	4,2
Raczej się nie zgadzam	10,5	8,6	8,3
Raczej się zgadzam	13,3	24,3	20,8
Zgadzam się	26,5	30,0	35,4
Zdecydowanie się zgadzam	17,7	11,4	18,8

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Ważnym elementem, zwłaszcza dla kobiet-matek, jest dostęp do żłobków i przedszkoli w miejscu zamieszkania. Obecnie kobiety chcą realizować się zawodowo i równocześnie zapewnić swoim dzieciom najlepszą opieką w miejscu niezbyt oddalonym od domu czy pracy. Jeśli chodzi o uzyskanie miejsca w żłobku, 40,5% osób stwierdziło, że nie ma z tym większych problemów. Natomiast jest grupa ludzi (25,4%), których opinia jest odmienna; jest ona związana z miejscem zamieszkania i uzyskiwanymi dochodami. Najwięcej osób, które mają problemy ze znalezieniem żłobka, zamieszkuje województwo warmińsko-mazurskie, czyli region o najniższych dochodach. Wśród osób, których dochód mieścił się w granicach od 501 zł do 750 zł, około 86% wskazało, że nie ma większych problemów ze znalezieniem żłobka dla dziecka, a tylko 14% odczuwa większe problemy. Wśród respondentów z grupy dochodów od 251 zł do 500 zł, co druga osoba ma poważne problemy w znalezieniu żłobka dla dziecka. Podobna sytuacja dotyczy dostępu do przedszkoli. Najwięcej respondentów, bo 41,4%, raczej nie zgadza się z opinią, że trudno jest o miejsce w przedszkolu dla swoich pociech. Z drugiej strony 27,5% pytanym osób twierdzi, że stanowi to problem. Bez wahania twierdząco na pytanie odpowiedziało także 16,1% ankietowanych. Takich odpowiedzi udzielali respondenci bez względu na zamieszkiwany region, ale w zależności od wysokości dochodów.

Jeśli chodzi o możliwość zrobienia zakupów blisko miejsca zamieszkania, znacząca większość badanych z mniejszym bądź większym entuzjazmem stwierdza, że nie muszą opuszczać swojego miasta, aby zrobić większe zakupy. W sumie tak opowiedziało się 70,7% (16,5% + 29,0% + 25,2%) ankietowanych. Jednakże 15,5% osób uczestniczących w badaniu musi wyjechać poza miejsce zamieszkania, aby zrobić zakupy zaspokajające ich potrzeby. Jest to oczywiście związane z zamieszkiwaniem w większym lub mniejszym mieście. Spośród osób mieszkających w mieście powyżej 100 tys. mieszkańców blisko 40% udzieliło odpowiedzi, że nie musi jechać do większych miast, gdyż w jego miejscu zamieszkania oferta jest atrakcyjna. Bardzo zdecydowanych było około 27% badanych, a zdecydowanych około 25% osób z tej grupy. Wśród osób zamieszkujących wieś tylko 16% badanych jest zadowolonych z oferty handlowej w ich miejscu zamieszkania, dlatego pozostali najczęściej odpowiadali, że aby zrobić większe zakupy muszą pojechać do większego miasta, gdyż w ich regionie oferta jest mało atrakcyjna (tab. 18).

Tabela 18. Czy, aby zrobić większe zakupy muszą Państwo jechać do innych miast, bo w miejscu Państwa zamieszkania oferta handlowa jest mało atrakcyjna?

Odpowiedzi	Miejsce zamieszkania			
	wieś	miasto do 100 tys. mieszkańców	miasto pow. 100 tys. mieszkańców	ogółem
Zdecydowanie się nie zgadzam	9,2	13,5	27,3	16,5
Nie zgadzam się	15,6	32,6	40,4	29,0
Raczej się nie zgadzam	22,9	28,1	25,3	25,3
Raczej się zgadzam	18,3	12,4	2,0	11,1
Zgadzam się	28,4	12,4	4,0	15,5
Zdecydowanie się zgadzam	5,5	1,1	1,0	2,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

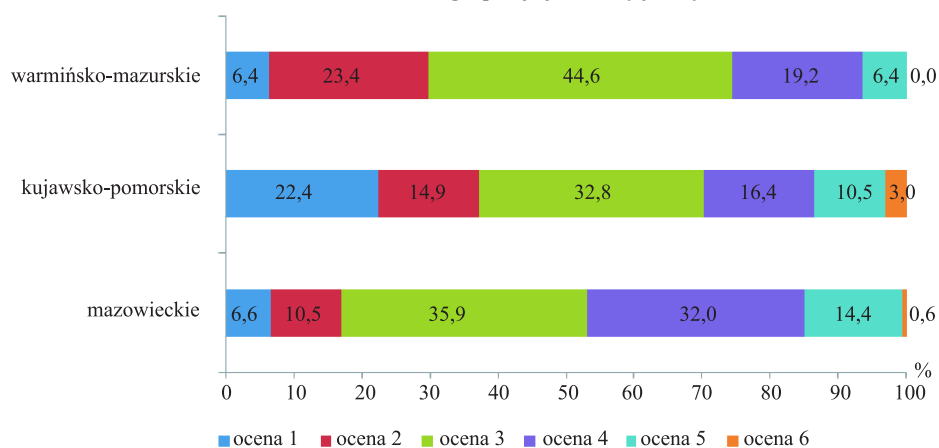
Badanych respondentów zapytano również o dobry dostęp do usług dla ludności, czyli taki, że nie trzeba jechać do innych miast. Dostępność usług została oceniona przez 36,7% ankietowanych. Inni też nie mieli co do tego wątpliwości (24,8%). Jednak dla 16,0% badanych dostęp do usług w ich rejonie jest ograniczony. Tak odpowiadali głównie mieszkańcy wsi i małych miast do 100 tys. mieszkańców i częściej mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego niż kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego.

Z badań wynika, że respondenci nie mają problemów z dostępem do większości usług społecznych. To pozwala odczuwać wyższą jakość, ale i mierzalny poziom życia, gdyż ilość placówek usługowych przypadających na 1 mieszkańca jest wystarczająca. Znacznie gorzej wygląda sytuacja z koleracją z dochodami. Często niskie dochody uniemożliwiają skorzystanie z określonych usług. Najtrudniejsza sytuacja dotyczy usług medycznych. W każdym badanym regionie ponad 60% badanych nie może skorzystać z usług specjalisty w państwowych zakładach opieki medycznej. Przy niskich dochodach wiele osób nie może sobie pozwolić na prywatne usługi medyczne, co uniemożliwia skorzystanie z podstawowych usług i zagwarantowanie każdemu obywatelowi równego dostępu do usług medycznych.

3.2.4. Ocena poziomu funkcjonowania komunikacji i stanu dróg

Ważnym elementem oceny jakości życia ludzi jest sprawna i dobrze funkcjonująca komunikacja zapewniająca możliwość przemieszczania się w celach edukacyjnych, zdrowotnych czy zatrudnieniowych. Dlatego ocenie respondentów poddano stan lokalnych dróg oraz komunikację miejską, zwłaszcza PKS. Najpierw zapytano badanych, czy zauważyli, że w ich regionie buduje się nowe drogi, które ułatwiają poruszanie się po mieście (rys. 9). 36,6% respondentów nie zauważyło znaczących zmian w infrastrukturze drogowej. Jedynie 26,4% uważa, że sytuacja się poprawiła. Oczywiście odpowiedzi te były zależne od miejsca zamieszkania respondentów z podziałem na miasto i wieś oraz region. Zależność tę stwierdzono za pomocą testu chi-kwadrat, którego wartość p wynosiła 0,005. Wśród mieszkańców wsi nikt nie udzielił odpowiedzi zdecydowanie twierdzącej o budowie nowych

dróg. Drugą najrzadziej wybieraną odpowiedzią w tej grupie była odpowiedź twierdząca – 8,3% badanych. Najczęściej natomiast wskazywano odpowiedź, że raczej nie zgadzają się z twierdzeniem o poprawie stanu dróg w ich miejscowości – 43,1%. W pozostałych dwóch grupach respondentów wybierano wszystkie warianty odpowiedzi. Osoby, które mieszkają w mieście do 100 tys. mieszkańców, najczęściej wybierały odpowiedź, że raczej się nie zgadzają z tą tezą. Tak odpowiadała jedna trzecia osób. Z kolei respondenci zamieszkujący miasto powyżej 100 tys. najczęściej odpowiadali, że w ich miejscowości buduje się drogi, które wpływają na poprawę komunikacji w ich regionie – 37%. Z udzielonych odpowiedzi z podziałem na poszczególne województwa wynika, że najwięcej dróg budowanych jest w województwie mazowieckim, ponieważ pozytywną opinię w mniejszym bądź większym stopniu wydało 32,0%, 14,4% oraz 0,6% respondentów. Jednak dla 35,9% to wciąż za mało. Najwięcej trudności w poruszaniu się po mieście mają mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego, gdyż 23,4% bardzo nisko oceniło rozwój infrastruktury drogowej. Mało optymistycznie wypowiada się też 44,6% osób. W kujawsko-pomorskim 22,4% badanych nie zauważa w ogóle nowych dróg. Z poruszaniem się po mieście starymi trasami ma problem 32,8% mieszkańców. Natomiast 16,4% ocenia go pozytywnie (rys. 9).

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 9. Czy w Państwa miejscu zamieszkania budowane są nowe drogi, które ułatwiają poruszanie po mieście?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

W związku z tym zapytano badanych, czy w ich okolicy drogi są sprawnie remontowane i jest dobra informacja o objazdach i utrudnieniach na drodze. Na pytanie o sprawność remontów, najwięcej osób (35,8%) udzieliło odpowiedzi raczej negatywnej. Choć znalazła się liczna grupa (28,8%), która ma odmienne spostrzeżenia. Większość respondentów we wszystkich badanych regionach twierdzi, że drogi raczej nie są sprawnie remontowane. W województwie kujawsko-pomorskim przez 18,3% oraz 12,7% osób naprawy drogowe oceniane są bardzo

nisko. Choć w niektórych miastach musi być inaczej, gdyż 14,1% oraz 19,7% jest ogólnie zadowolona z rozwoju prac. Ponad 1/3 (33,8%) ma bardzo przeciętną ocenę w tej kwestii. W województwie warmińsko-mazurskim aż 27,1% respondentów jest niepokieszona na myśl o kolejnym remoncie drogi, 37,5% ma nie do końca dobre zdanie, a 27,1% nie ma szczególnych zastrzeżeń. Opinie w województwie mazowieckim podnoszą średnią ocen. Dla 32,7% drogi są w miarę możliwości remontowane płynnie, 10,0% obywateli szczerze docenia starania robotników drogowych, natomiast 36,1% sądzi, że chyba sami zrobiliby to szybciej. Nie ma też odsetek ludzi, którzy są tą sytuacją sfrustrowani (ponad 20% badanych).

Duża grupa (37,1%) potwierdza, iż są dobrze informowani o objazdach i utrudnieniach w ruchu. Bardzo dobrze zaznajomionych jest 14,7% osób. Po gorzej oznakowanych drogach porusza się 31,06% ankietowanych, jednak znaczący problem stanowi to dla 7,2%. Z odpowiedzi ankietowanych (40,8% oraz 17,3%) wynika, że najlepiej poinformowani o objazdach i utrudnieniach w ruchu są mieszkańcy województwa mazowieckiego. Dla 29,6% oznaczenia mogłyby być znacznie lepiej podane do wiadomości. W kujawsko-pomorskim narzeka na brak informacji 16,4% ludności. Podobnie niezadowolenie panuje wśród 10,5% respondentów. Całkiem odmienne, bardzo dobre zdanie ma 6,0% badanych, 35,8% również nie skarży się na utrudnienia w ruchu. W województwie warmińsko-mazurskim najliczniej padały oceny dostateczne (36,2%). Bardzo dobrze przekazywanie komunikatów oceniło 17,0% osób tego województwa, najgorzej natomiast 8,5% respondentów.

Dla mieszkańców poszczególnych regionów istotna jest również sprawna komunikacja miejska. 41% badanych respondentów raczej nie ma obiekcji co do funkcjonowania komunikacji miejskiej, 24% udzielających odpowiedzi w pełni zgadza się z tezą, że komunikacja miejska działa bez zarzutu. Najliczniejsza grupa badanych (44%) uważa środki komunikacji miejskiej za czyste i schludne. Jest również grupa osób, stanowiąca 21,1%, która dopatrzyła się drobnych zanieczyszczeń w środkach komunikacji miejskiej. Większość badanych osób uważa, że środki komunikacji miejskiej nie są zatłoczone – 40,5%, aczkolwiek duże grono – 34,8% zauważa problem z przestrzenią w środkach komunikacji miejskiej. Taki problem bardziej odczuwają mieszkańcy województwa mazowieckiego niż warmińsko-mazurskiego. Bardzo ważne jest również umożliwienie łatwego przemieszczania się osobom niepełnosprawnym. Zdania ankietowanych były podzielone, chociaż 35,2% z nich ma wątpliwości, czy osoby niepełnosprawne mają zapewnioną łatwość i bezpieczeństwo w poruszaniu się (tab. 19). Odpowiedzi były zależne od uzyskiwanego dochodu. Wszystkie osoby z grupy o wynagrodzeniach od 251 zł do 500 zł nie zgadzają się ze stwierdzeniem, że sytuacja osób niepełnosprawnych jest komfortowa. Z kolei wśród respondentów, zarabiających poniżej 250 zł taką odpowiedź deklarowało 60% badanych, natomiast wśród osób, których dochód przekraczał 1000 zł – 35,4%.

Komunikacja jest ważnym elementem odpowiedniej jakości życia ludzi, umożliwiającym korzystanie z usług i innych elementów codziennego życia każdej rodziny. Dlatego ważna jest odpowiednia jakość dróg, gwarantująca bezpieczeństwo użytkownikom. Duży procent osób korzysta z komunikacji miejskiej, która dla większości z nich jest podstawowym sposobem przemieszczania się do pracy, szkoły czy rodziny.

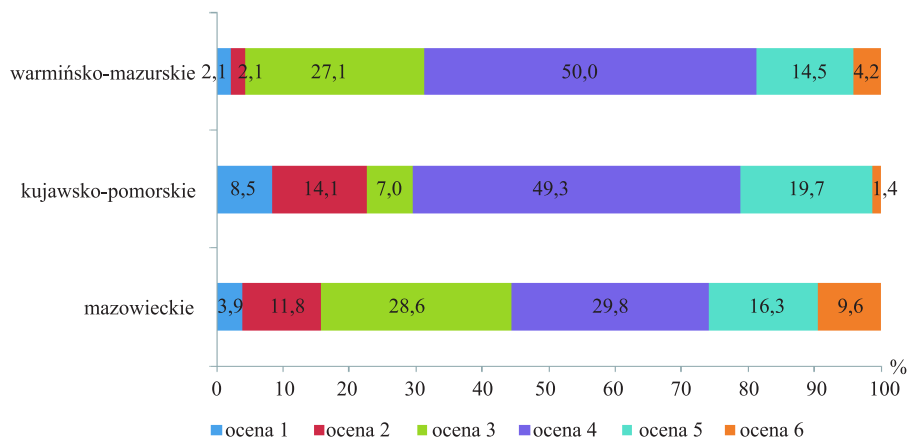
Tabela 19. Czy osoby niepełnosprawne mogą bezpiecznie i łatwo się poruszać w swoim miejscu zamieszkania?

Odpowiedzi	Dochody						ogółem
	do 250 zł	251-500 zł	501-750 zł	751-1000 zł	powyżej 1000 zł	odmowa	
Zdecydowanie się nie zgadzam	20,0	0,0	0,0	0,0	4,2	11,0	6,1
Nie zgadzam się	0,0	0,0	10,5	0,0	9,4	11,9	8,5
Raczej się nie zgadzam	60,0	100,0	52,7	30,0	35,4	30,6	35,3
Raczej się zgadzam	20,0	0,0	36,8	54,0	36,4	23,7	33,4
Zgadzam się	0,0	0,0	0,0	16,0	14,6	22,0	16,4
Zdecydowanie się zgadzam	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

3.2.5. Ocena poziomu kultury i rozrywki

Oprócz podstawowych potrzeb, każdy z nas pragnie zaspokajać potrzeby wyższego rzędu, które często związane są z zagospodarowaniem czasu wolnego. Dlatego badaną grupę osób zapytano, czy w ich miejscu zamieszkania można ciekawie spędzić wolny czas (rys. 10).

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 10. Czy w Państwa miejscu zamieszkania można ciekawie spędzić czas wolny?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Ankietowani (37,7%) najczęściej odpowiadali, że można ciekawie spędzić czas w miejscu zamieszkania i z tym stwierdzeniem zgadza się większość bada-

nych. Taką opinię reprezentuje połowa respondentów z województwa warmińsko-mazurskiego. Dla 14,5% okolica jest jeszcze bardziej atrakcyjna, a 4,2% mieszkańców tego regionu nigdy się nie nudzi. Możliwości spędzania wolnego czasu nie docenia 27,1% badanych. W kujawsko-pomorskim 8,5% oraz 14,1% ankietowanych nie ma sposobności, by zrealizować swoje pomysły. Jednakże 49,3% respondentów dostrzega propozycje, z których mogłoby skorzystać i w ten sposób ciekawie spędzić wolny czas, a 19,7% zawsze znajdzie jakąś alternatywę. W województwie mazowieckim najliczniejsze grono badanych (29,8%) nie widzi przeszkód w realizowaniu planów na wolne popołudnia, a 16,3% korzysta z wszelkich możliwości, aby nie marnować cennego czasu. Niestety 28,6% z nich ma problemy, aby z istniejących propozycji wybrać coś ciekawego. Negatywnie okolicę pod kątem atrakcji ocenia 11,8% mieszkańców.

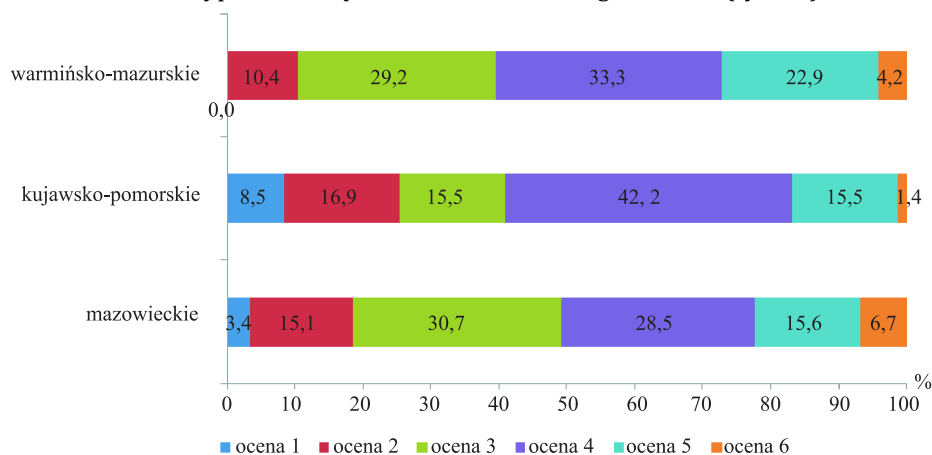
Odpowiedzi dotyczące oferty kulturalnej były bardzo różne, jednak większość deklaruje, że (31,0%) nie ma zbyt dużego dostępu do kultury wysokiej. Oczywiście jest to związane z miejscem zamieszkania respondentów. 1/3 badanych w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców nie widzi problemu z dostępem do oferty kulturalnej. To oczywiste, że w większych miastach dostęp ten jest większy. Również w poszczególnych regionach ocena dostępności do oferty kulturalnej jest zróżnicowana. W warmińsko-mazurskim równo po 29,8% respondentów dało ocenę dobrą i dostateczną. 27,6% badanych jeszcze niżej wartościuje ofertę „wysokiej kultury” w swoim regionie. W kujawsko-pomorskim 17,4% oraz 21,7% ankietowanych uznało, że praktycznie brak takich miejsc do odwiedzenia jak opera, galeria czy muzeum, a 23,2% nie uważa dostępnej kultury za wysoką. Na brak utrudnień w dotarciu do tego rodzaju działalności artystycznej wskazuje zaledwie 10,1%. Mimo wszystko 27,6% ankietowanych tego regionu dobrze ocenia istniejący repertuar. W mazowieckim mierną ocenę wystawia 18,0% badanych, a dla 34,3% jakość oferty jest dostateczna, 20,8% respondentów jest raczej zadowolona z poziomu imprez kulturalnych, które oferuje miasto.

34,9% badanych chętnie uczestniczy w organizowanych imprezach rozrywkowych, ale patrząc ogólnie ponad połowa nie jest zainteresowana takimi wydarzeniami. Ocena chęci uczestnictwa respondentów w organizowanych imprezach rozrywkowych była związana z ich wykształceniem. Uzyskana za pomocą testu chi-kwadrat wartość p wynosiła 0,015. Osoby z wykształceniem wyższym (38,3%) lub średnim (48,4%) częściej deklarują uczestnictwo w organizowanych imprezach rozrywkowych niż osoby mniej wykształcone. Wśród osób z wykształceniem zawodowym jeden na trzech badanych odpowiadał, że nie ma ochoty uczestniczyć w tego typu imprezach.

Wśród ankietowanych przeważa opinia (29,3% oraz 21,2%), że w większości badanych regionów znajdują się obiekty sportowo-rekreacyjne dające możliwość aktywnego spędzania wolnego czasu. Zdaniem 23,2% oraz 14,8% osób ich miejsce zamieszkania nie daje takich możliwości. Na mocy testu chi-kwadrat oceny odpowiedzi były zależne od miejsca zamieszkania respondentów (wartość p poniżej 0,0000001). Mieszkańcy wsi odpowiadali, że brak jest tego typu obiektów w ich miejscu zamieszkania. Jedna trzecia respondentów pochodzących z miasta do 100 tys. mieszkańców raczej zauważa obiekty sportowo-rekreacyjne w swoim regionie, podobnie jak respondenci pochodzący z miast powyżej 100 tys., którzy dawali

jeszcze bardziej zdecydowaną odpowiedź, co do możliwości aktywnego spędzania wolnego czasu (32%).

Bardzo ważne jest również, aby mieszkańcy postrzegali swoją okolicę jako atrakcyjną dla młodzieży. Tę opinię podziela najwięcej badanych (32,6%). Jednak znaczna ilość odpowiedzi (26,8%) świadczy o tym, że młodzi ludzie nie mają możliwości, aby pożytecznie spędzać czas. Obszar warmińsko-mazurski w większości oceniany jest jako atrakcyjny dla młodzieży (33,3% oraz 22,9%). Uroku nie dostrzega 29,2% mieszkańców, nic pozytywnego nie zauważa także 10,4% badanych. W kujawsko-pomorskim znaczna część (42,2%) respondentów dobrze ocenia atrakcyjność okolic dla młodych ludzi. Jeszcze wyższe noty daje 15,5% obywateli tego regionu. Mimo wszystko 8,5% oraz 16,9% ankietowanych nie dostrzega potencjału otoczenia. Dla 15,5% mieszkańców region ten jest ciągle niedostatecznie urozmaicony. W województwie mazowieckim najliczniejsza grupa (30,7%) także nie jest przekonana co do atrakcyjności okolicy dla młodzieży. Zainteresowania młodzi mogą rozwijać według 28,5% badanych. Pozytywnie ocenia sytuację 15,6% respondentów, a bardzo dobrze wypowiada się 6,7% mieszkańców tego obszaru (rys. 11).

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 11. Czy Państwa miejsce zamieszkania jest atrakcyjne dla młodzieży?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Spędzanie wolnego czasu to obecnie bardzo ważne zagadnienie. Z powodu ciągłego braku czasu, chcemy go wykorzystywać bardzo efektywnie. Szukamy nowych możliwości dla siebie i swoich dzieci. Oczywiście mieszkańcy miast mają większe możliwości wyboru niż mieszkańcy wsi. Jednak respondenci nadal zauważają, że zbyt mało jest miejsc dla dzieci i młodzieży do ciekawego spędzania wolnego czasu. To gwarantuje bowiem, że będą lepiej się rozwijać i kształtować swoje umiejętności i zdolności. Zapewnia to odpowiednie odczuwanie jakości życia zarówno wśród osób młodych, jak i ich rodziców.

3.2.6. Ocena poziomu edukacji i pracy

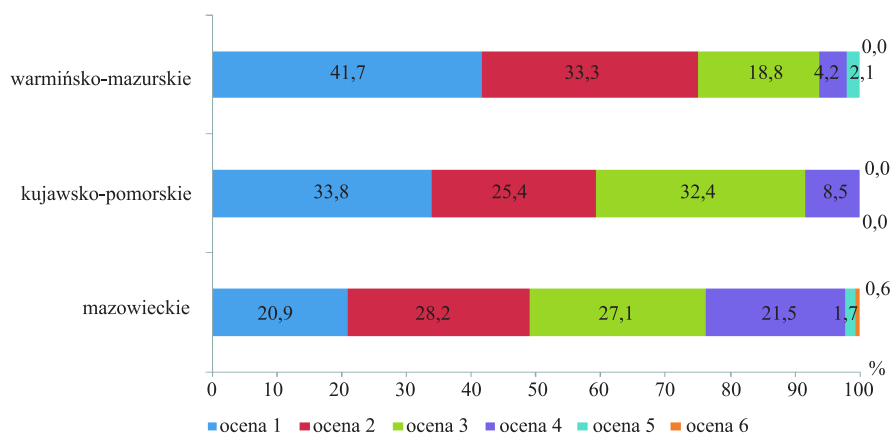
Ważnym elementem oceny jakości życia jest dostęp do edukacji i możliwość podjęcia pracy w miejscu zamieszkania. 36,3% badanych uważa, że młodzi ludzie mają raczej szeroki wybór kształcenia na etapie szkoły ponadgimnazjalnej, łącznie 20,5% z nich jest do tego jeszcze bardziej przekonanych. Natomiast 24,2% respondentów uważa, że młodzież powinna mieć większy wybór. Zaobserwowano jednak różnice w ocenie dostępu do edukacji ponadgimnazjalnej w badanych województwach. Najniżej dostęp oceniono w województwie mazowieckim, 60,5% osób z tego terenu wskazało w różnym stopniu ocenę negatywną. Najwyższą ocenę dla kształcenia ponadgimnazjalnego wystawiono łącznie w województwie kujawsko-pomorskim, ponad 45% respondentów z tego terenu w różnym stopniu pozytywnie wypowiada się na ten temat.

Dostęp do interesujących kierunków studiów badani oceniają na sposób zróżnicowany, ale 29,2% respondentów nie podziela opinii, że w ich mieście można studiować na ciekawych kierunkach. Mieszkańcy różnych województw odmiennie ocenili ten element edukacji w ich regionie. Zdecydowanie wyróżniające zdanie zaprezentowali mieszkańcy Warmii i Mazur i ocenili najniżej dostępność do wyższej edukacji na ciekawych kierunkach. Tylko co trzeci respondent z tej grupy miał pozytywne zdanie w tej kwestii wobec np. ponad 45% respondentów z województwa kujawsko-pomorskiego.

Ważnym aspektem jest również możliwość dostępu do pracy dla ludzi młodych. To twierdzenie neguje zdecydowana większość badanych, bo w sumie aż 82,8% (27,4% + 28,4% + 27,0%) respondentów. Dostępność stanowisk pracy dla młodych mieszkańców analizowanych regionów została oceniona najwyżej przez osoby z województwa mazowieckiego, a co piąty mieszkaniec raczej zgadza się z tym, że jest dostęp do pracy w ich regionie. W pozostałych dwóch województwach opinie respondentów na ten temat są negatywne i zbliżone do siebie. Najgorzej sytuacja wygląda w województwie warmińsko-mazurskim. Aż 41,7% twierdzi, że nie ma stałej pracy dla młodych ludzi, 33,3% osób jest praktycznie tego samego zdania. Łagodniej sprawę ocenia 18,8% respondentów. W kujawsko-pomorskim 33,8% badanych uważa sytuację za tragiczną, prawie tak samo ocenia to 25,4% osób. Tak negatywnie nie zapatrują się na temat 32,4% mieszkańców, mimo że też nie mają dobrych spostrzeżeń, co do sytuacji zatrudnienia osób młodych w swoim regionie (rys. 12).

Badanych mieszkańców wybranych regionów zapytano również o opinię na temat poziomu bezrobocia w ich miejscu zamieszkania (rys. 13). Większość, aż 81,3% respondentów, uważa, że w ich regionie poziom bezrobocia jest wysoki. Mieszkańcy wybranych województw o różnym poziomie życia mają odmienne poglądy na kwestię poziomu bezrobocia w swoich regionach. Najtrudniejsza sytuacja występuje w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie 39,6% oraz 31,3% deklaruje, że wskaźnik bezrobocia jest wysoki. Z trochę lepszego założenia wychodzi 20,8% respondentów, natomiast 8,3% uważa, że można dać sobie radę. W województwie kujawsko-pomorskim 37,2% badanych uważa, że sytuacja jest trudna i niebezpieczna dla jej mieszkańców. Bezrobocie jako wysokie ocenia również 20,0% mieszkańców. Trochę lepiej poziom tego zjawiska ocenia 31,4% osób, natomiast 10,0% sądzi, że można znaleźć zajęcie. W regionie mazowieckim najlicz-

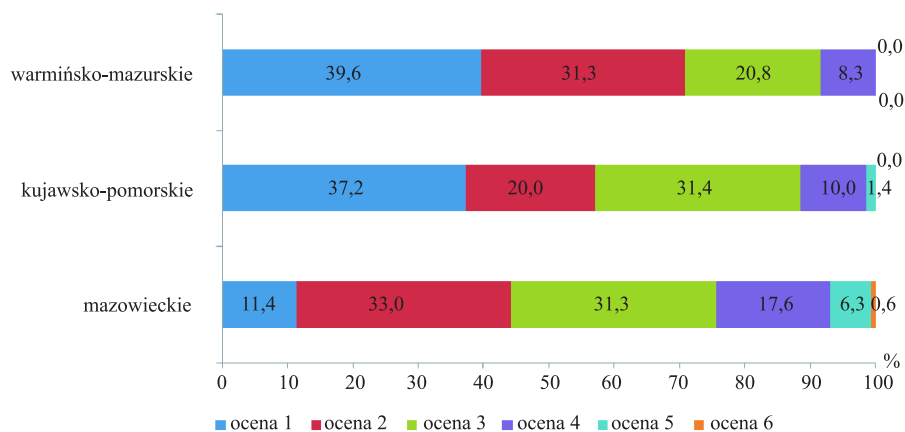
niejsze odpowiedzi – 33,0% i 31,3% – zakładają także wysoki współczynnik bezrobocia. Znacznego problemu nie dostrzega 17,6% oraz 6,3% ankietowanych tego regionu.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 12. Czy w Państwa miejscu zamieszkania jest praca dla ludzi młodych?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

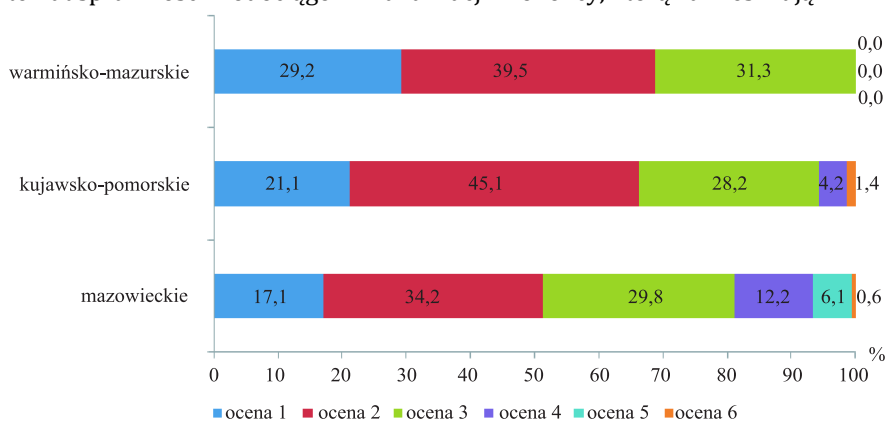
Rys. 13. Czy w Państwa regionie bezrobocie jest niskie?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Problem braku edukacji dla młodych praktycznie nie występuje. Respondenci bardzo dobrze ocenili sytuację, zwłaszcza dostępu do szkolnictwa wyższego. Pojawił się jednak inny problem. Wiele młodych osób z wyższym wykształceniem nie może znaleźć pracy, nie wspominając o pracy zgodnej z ukończonym kierunkiem szkoły lub studiów. Wysoki jest odsetek młodych osób bez pracy, stopa bezrobocia wzrasta, a tym samym poziom życia spada. Takie same opinie reprezentują badani, na temat jakości życia z powodu braku pracy i niskich wynagrodzeń. Nie jest to korzystna sytuacja, gdyż może ona doprowadzić do rosnącego ubóstwa i patologii społecznych.

3.2.7. Ocena miejsca zamieszkania

Podstawową potrzebą, którą każdy człowiek musi mieć zaspokojoną, jest mieszkanie. Warunki mieszkaniowe wpływają na odczucia ludzi dotyczące ich życia i samopoczucia, a także otoczenia, w którym zamieszkują. Poproszono więc o ocenę warunków mieszkaniowych w okolicy, w której mieszkają ankietowani. Większość osób (54,9%) biorących udział w badaniu dobrze oceniło warunki mieszkaniowe w swojej okolicy, 17,7% oceniło je bardzo dobrze, ale 21,4% ankietowanych nie ma takiego poczucia. Jeśli chodzi o zróżnicowanie regionalne, to najwyżej warunki mieszkaniowe oceniają mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego, a najniżej województwa mazowieckiego. Jednak różnice pomiędzy regionami nie są zbyt duże, wynoszą kilka procent. Zapytano więc mieszkańców, jak oceniają miasto jako zarządcę zasobów mieszkaniowych. Większość, bo 55,7%, uważa, że miasto raczej dobrze zarządza mieszkaniami komunalnymi, jeszcze bardziej entuzjastycznie odpowiedziało 11,9% badanych. Natomiast dla 24,9% respondentów teza ta nie jest prawdziwa. Podobnie badani mieszkańcy poszczególnych regionów wypowiadają się na temat sprawności wodociągów i kanalizacji w okolicy, którą zamieszkują.

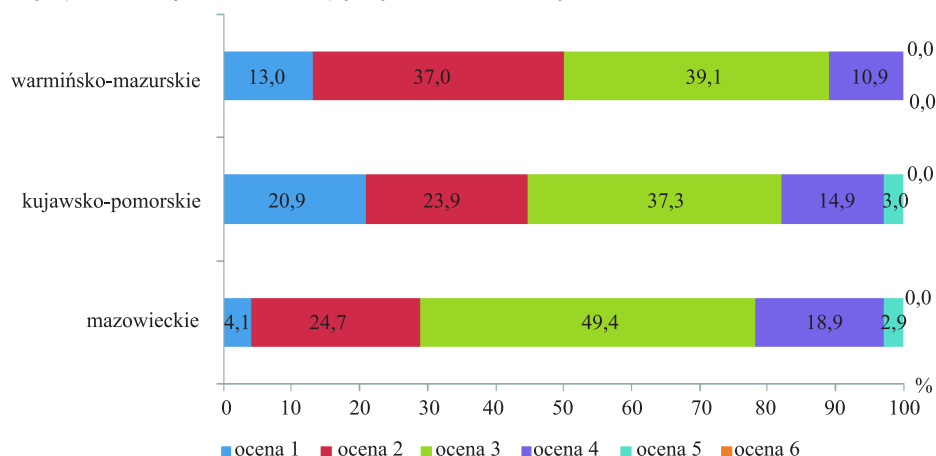

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 14. Czy okolica, w której Państwo mieszkacie, jest brudna, służby komunalne nie dbają o czystość?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Ważnym elementem infrastruktury otoczenia jest czystość i dbałość o zieleni miejską, co należy do władz miasta. Znaczna większość badanych 87,3% (20,0%+37,6%+29,7%) uważa, że okolica jest czysta, a służby komunalne starannie wykonują swoje obowiązki (rys. 14). Najlepiej czystość w swoim regionie oceniają mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego, ponieważ nie znalazła się ani jedna osoba, która odpowiedziała twierdząco na tezę, że w ich okolicy jest brudno. Wszyscy w mniejszym bądź większym stopniu zaprzeczyli, zdecydowany sprzeciw zadeklarowało 29,2% badanych. W kujawsko-pomorskim sytuacja była podobna: 45,1% respondentów dostrzega dbałość służb komunalnych o czystość miasta, podobnie uważa 21,1% badanych. Odmienne zdanie ma tylko 4,2% mieszkańców, a według 1,4% obywateli miasto jest brudne. Z ocen ogólnie wynika, że najbardziej zaniedbane pod względem porządków jest Mazowsze, gdyż 12,2% oraz 6,1% ankietowanych nie zauważa wykonywanych czynności przez służby komunalne. Pomimo tego większość osób (17,1%; 34,2%; 29,8%) deklaruje, iż na bieżąco region jest sprzątnięty. Również większość badanych zauważa dbałość władz o zieleni, trawniki i skwery. Jest to ważne z punktu widzenia jakości życia ludzi. Im więcej zieleni, tym ludzie czują się zdrowsi i szczęśliwsi.

Legenda: ocena 1 – zdecydowanie się nie zgadzam, ocena 2 – nie zgadzam się, ocena 3 – raczej się nie zgadzam, ocena 4 – raczej się zgadzam, ocena 5 – zgadzam się, ocena 6 – zdecydowanie się zgadzam

Rys. 15. Czy władze dbają o młodych i wykształconych ludzi?

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Mieszkańcy danego regionu muszą również odczuwać, że władze dbają o młodych i wykształconych ludzi, co pozwala zatrzymać ich w miejscu zamieszkania (rys. 15). Ponad 70% badanych deklaruje, że władze raczej nie wspierają młodych wykształconych ludzi, aby zachęcić ich do pozostania w dotychczasowym miejscu zamieszkania. Jest to sytuacja bardzo niepokojąca, zagrażająca rozwojowi regionów. Podobnie, bo ponad 50% badanych uważa, że władze również nie tworzą dobrych warunków dla inwestorów, którzy zapewniają mieszkańcom nowe miejsca pracy i życie na odpowiednim poziomie. Rozpatrując odpowiedzi miesz-

kańców w poszczególnych województwach sytuacja przedstawia się bardzo podobnie. Mieszkańcy Warmii i Mazur (39,1%) są zdania, że władze w bardzo niewielkim stopniu starają się zatrzymać w miejscu zamieszkania wykształconych i młodych ludzi. Odpowiednio 37,0% oraz 13,0% praktycznie nie dostrzega takich starań. Tylko 10,9% z nich ma pozytywne zdanie na ten temat. W województwie kujawsko-pomorskim sprawa wygląda bardzo podobnie, 37,3% osób uważa, że pomoc jest zupełnie niewidoczna. Jeszcze gorzej ocenia ją ponad 43% ankietowanych. W tym regionie w porównaniu z innymi trochę więcej badanych ma przeciwnie spostrzeżenia (14,9%). Usatysfakcjonowanych z tej dziedziny pracy władz jest 3,0% ankietowanych. Na Mazowszu prawie połowa (49,4%) respondentów dostatecznie ocenia pomoc władz miasta, miernie – 24,7%. Całkiem zadowolonych jest natomiast 18,9% badanych mieszkańców miasta.

Tabela 20. Czy sprawy w Twoim Urzędzie są załatwiane szybko i bez zbędnej zwłoki?

Odpowiedzi	Wykształcenie				
	podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe	ogółem
	%				
Zdecydowanie się nie zgadzam	3,6	1,4	5,6	6,4	4,1
Nie zgadzam się	4,8	7,0	6,7	10,6	6,9
Raczej się nie zgadzam	26,5	32,3	36,7	23,4	30,6
Raczej się zgadzam	49,4	51,0	34,4	55,3	46,0
Zgadzam się	15,6	8,3	14,4	4,3	11,7
Zdecydowanie się zgadzam	0,0	0,0	2,2	0,0	0,7
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie na podstawie badań własnych.

Kompetencje i szybkość działania urzędów administracji publicznej pozytywnie ocenia wielu mieszkańców. Większość osób stwierdza, że w urzędzie można szybko załatwić sprawę oraz bez zbędnej zwłoki, 46,0% respondentów pozytywnie oceniło pracę urzędu. Jednak aż 30,6% badanych miało w tej kwestii wątpliwości. Odpowiedzi badanych mieszkańców Polski były zależne od poziomu wykształcenia, co potwierdza wartość p uzyskaną za pomocą testu chi-kwadrat, która wynosiła 0,199. Prawie połowa osób z wykształceniem podstawowym deklaruje, że w ich Urzędzie sprawy załatwiane są szybko i bez zbędnej zwłoki. Podobną opinię wyrażali ankietowani z wykształceniem zawodowym, którzy również w 50% wskazywali na tę odpowiedź. Respondenci z wykształceniem średnim najczęściej niezbyt dobrze oceniali pracę urzędów (odpowiednio 36,7% i 34,4% badanych). Odnośnie kompetencji polskich urzędników – 44,2% i 20,2% badanych uważa, że osoby te zasługują na stanowisko, które zajmują w urzędzie. Jednak aż 30,1% respondentów nie jest o tym przekonanych w stu procentach. Wynika z tego, że

większość ankietowanych nie ocenia źle pracy polskich urzędników, zwłaszcza w swoim regionie. Jednak ta grupa, która wykazuje niezadowolenie z funkcjonowania urzędów, powinna być wskazówką i informacją dla władz lokalnych na temat poprawy jakości usług.

3.2.8. Ocena postaw prospołecznych

Obecnie jednym z ważniejszych elementów oceny jakości życia są działania prospołeczne i identyfikacja mieszkańców z miejscem zamieszkania. Im ludzie są bardziej zadowoleni z otoczenia, w którym mieszkają, tym bardziej ich działania zmierzają do dbałości o środowisko życia zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Pierwsze pytanie, które zadano respondentom, dotyczyło znajomości pojęcia „zrównoważony rozwój”. Okazuje się, że ponad 54% badanych nie zna tego pojęcia, a 7,7% nie ma na ten temat zdania, co oczywiście można utożsamiać z brakiem wiedzy. Tylko 37% ankietowanych zna pojęcie zrównoważonego rozwoju. Jest to stosunkowo niewiele, zwłaszcza że obecnie ta problematyka jest często poruszana nie tylko na gruncie naukowym, ale również w mediach i na wielu spotkaniach. Analizując odpowiedzi według wieku respondentów można zauważyć następującą zależność – osoby młode (18-29 lat) oraz powyżej 40. roku życia w większości nie znają pojęcia zrównoważonego rozwoju. Jedynie wśród osób w wieku 30-39 lat więcej jest osób, którzy znają (10%) to pojęcie niż tych dla których jest ono obce (8%) (tab. 21).

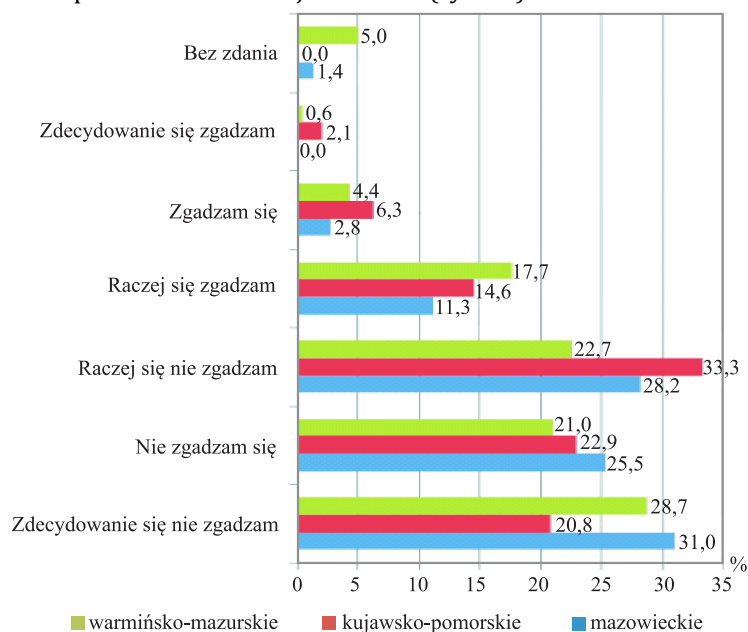
Tabela 21. Znajomość pojęcia „zrównoważony rozwój” wśród respondentów według wieku

Wiek	Zna pojęcie „zrównoważony rozwój” [%]	Nie zna pojęcia „zrównoważony rozwój” [%]	Bez zdania [%]
18-29	7,7	11,3	1,0
30-39	10,0	8,0	2,0
40-49	6,0	8,3	1,3
50-59	7,0	11,7	0,3
>60	6,7	15,7	3,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Brak znajomości pojęcia zrównoważonego rozwoju może wynikać z braku wiedzy teoretycznej, dlatego zapytano o działania, które być może podejmują badani respondenci, ale nie wiążą tego ze zrównoważonym rozwojem. Jedno z pytań dotyczyło aktywnego uczestnictwa respondentów w inicjatywach na rzecz społeczności lokalnej (rys. 16). 76% badanych odpowiedziało, że nie jest uczestnikiem takich inicjatyw, co oznacza, że tylko 20,7% z nich wykonuje prace na rzecz lokalnej społeczności. Rozpatrując natomiast odpowiedzi udzielone w 3 wybranych województwach zauważalna jest zależność, z której wynika, że przy najniższym i najwyższym poziomie życia (warmińsko-mazurskie – 23%; mazowiecki – 22,7%) ludzie chętniej uczestniczą w inicjatywach na rzecz swoich społeczności. W badaniach zaobserwowano także brak korelacji pomiędzy płcią a aktywnością społeczną.

ną oraz miejscem zamieszkania. W miastach jedynie o 5% więcej respondentów działa wśród społeczności lokalnej niż na wsi (rys. 16).

Rys. 16. Aktywne uczestnictwo respondentów w inicjatywach na rzecz społeczności lokalnej według wybranych województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Mieszkańcy Polski w niewielkim stopniu uczestniczą w inicjatywach na rzecz społeczności lokalnej, dlatego zapytano respondentów czy są wolontariuszami i wspierają osoby starsze lub chore dzieci. Takie działania deklaruje 25,4% badanych i częściej są to kobiety niż mężczyźni. Badani mieszkańcy Polski odpowiedzieli również na pytanie dotyczące rezygnacji z jazdy samochodem na rzecz roweru lub spaceru. Tutaj sytuacja jest trochę lepsza, gdyż 45% respondentów zadeklarowało chęć rezygnacji z samochodu na rzecz roweru lub spaceru. Takiej odpowiedzi najczęściej udzielali mieszkańcy Warmii i Mazur (52,2%), czyli województwa o najniższym poziomie życia. Odpowiedzi te mogą wynikać nie tylko z dbałości o środowisko naturalne, ale również z poziomu dochodów mieszkańców tego województwa. W przypadku województwa: kujawsko-pomorskiego i mazowieckiego odpowiednio 45% i 42% respondentów zadeklarowało rezygnację z samochodu na rzecz roweru czy spaceru.

Druga grupa pytań dotyczyła własnego gospodarstwa domowego i przestrzegania w nim zasad zrównoważonego rozwoju. Dlatego na początku zapytano o deklarację promocji zdrowego trybu życia. Ponad 70% badanych mieszkańców Polski stwierdziło, że promują zdrowy tryb życia. Występuje jednak zależność pomiędzy deklaracją zdrowego trybu życia a poziomem ich życia. Wraz ze wzrostem dochodów coraz więcej osób deklaruowało zdrowy tryb życia, zwłaszcza przy poziomie dochodów powyżej 751 zł na 1 członka rodziny na miesiąc. Wielu respon-

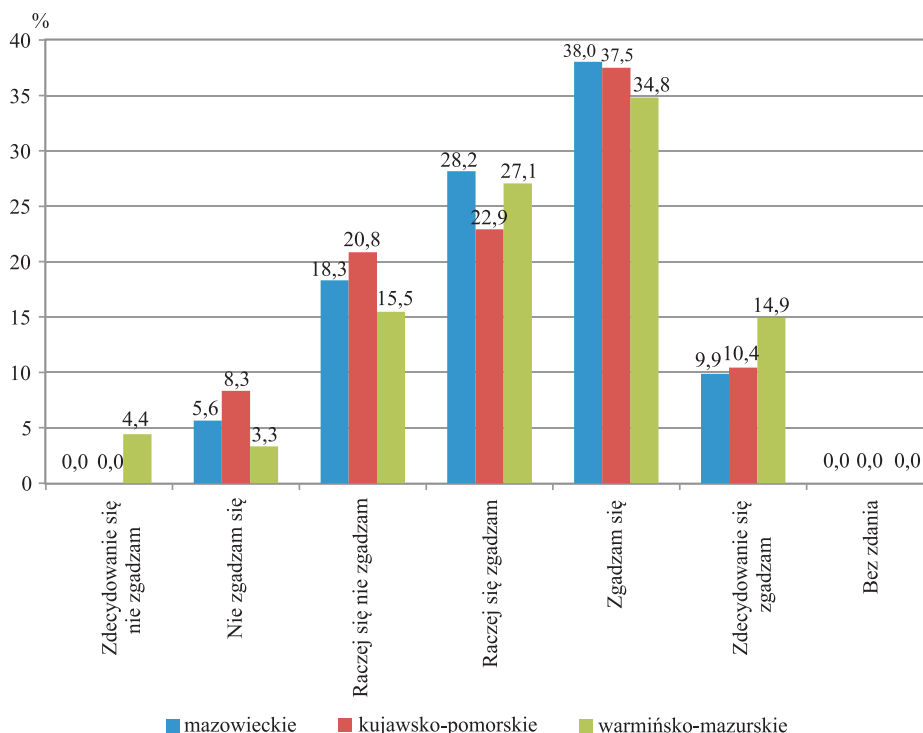
dentów (33%) nie miało zdania na ten temat, a prawie 30% nie udzieliło odpowiedzi na temat wysokości dochodów. Podobnie odpowiadali również mieszkańcy poszczególnych województw (tab. 22). Zdrowy tryb życia częściej deklarowali mieszkańcy województwa kujawsko-pomorskiego (78,8%) i mazowieckiego (73,3%) niż warmińsko mazurskiego (68,8%) i częściej były to kobiety niż mężczyźni.

Tab. 22. Promocja zdrowego stylu życia wśród respondentów według poziomu dochodów

Odpowiedzi	Dochody					
	do 250 zł	251-500 zł	501-750 zł	751-1000 zł	>1000 zł	brak odpowiedzi
Zdecydowanie się nie zgadzam	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Nie zgadzam się	0,3	0,0	1,3	0,7	0,7	1,7
Raczej się nie zgadzam	0,3	0,3	1,0	5,0	5,0	8,0
Raczej się zgadzam	1,0	1,3	3,0	7,7	7,7	11,0
Zgadzam się	0,0	0,3	1,0	3,0	3,0	10,3
Zdecydowanie się zgadzam	0,0	0,0	0,0	0,7	0,7	1,7
Bez zdania	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3	0,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Badanych mieszkańców Polski poproszono również o określenie preferencji zakupowych towarów, tzn. czy częściej wybierają produkty regionalne czy zagraniczne. Ponad 66% respondentów odpowiedziało, że wybiera produkty regionalne bez względu na płeć, wiek, wykształcenie i miejsce zamieszkania. Różnice w odpowiedziach widoczne są w korelacji z dochodami. Im wyższe dochody, tym częściej respondenci kupują produkty regionalne. Należy jednak pamiętać, że wielu mieszkańcom produkty regionalne kojarzą się często z produktami ekologicznymi, które są droższe niż tradycyjne. A przecież produkty regionalne to nie tylko produkty ekologiczne. Mieszkańców Polski zapytano również o segregację odpadów w ich gospodarstwie domowym. W tym przypadku sytuacja jest zadowalająca, gdyż prawie 76% respondentów deklaruje segregację odpadów, co oznacza iż, prowadzone do tej pory kampanie przyniosły określony rezultat i to bez względu na poziom życia ludzi w danym regionie (rys. 17). W każdym z badanych województw ponad 70% respondentów deklaruje segregację odpadów. Oczywiście jest to deklaracja, a w rzeczywistości może być inaczej, ale od deklaracji jest niewielki krok do czynów, które mają zwiększyć świadomość konsumenta, mieszkańca i człowieka.

Rys. 17. Segregacja odpadów w gospodarstwie domowym w opinii respondentów wybranych województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań własnych.

Podsumowując można stwierdzić, że pomimo dużej ilości informacji na temat zrównoważonego rozwoju i działań proekologicznych, świadomość badanych nie jest duża. Niewielu z nich zna i potrafi zdefiniować pojęcie zrównoważonego rozwoju. Ma to również odzwierciedlenie w działaniach. Większość z respondentów nie uczestniczy w działaniach na rzecz swojej społeczności lokalnej. Wydaje się, że wynika to z braku odpowiedzialności za sprawy ogółu, bardziej zwracamy uwagę na siebie i swoich najbliższych. Problemy społeczności są nam dalekie, natomiast w sprawach własnego gospodarstwa domowego sytuacja przedstawia się lepiej. Respondenci deklarują segregowanie śmieci i zdrowy tryb życia. Jednak w przypadku zakupu produktów regionalnych sytuacja jest gorsza i wynika to z niższych dochodów, bo respondenci kojarzą je z droższymi produktami ekologicznymi. Wielu badanych uważa, że nie jest ich po prostu stać na działania na rzecz zrównoważonego rozwoju.

PODSUMOWANIE

Podsumowując dotychczasowe rozważania, można stwierdzić, że badania poziomu i jakości życia to cały czas bardzo ciekawy i jeszcze nie do końca rozpoznany obszar badawczy. To interesujący temat wynikający z wieloaspektowości i wielodziedzinowości obu kategorii. W naukach ekonomicznych, socjologicznych i psychologicznych sformułowano już wiele definicji poziomu i jakości życia ludzi, ale nie ma jednoznacznej i obligatoryjnej definicji. Istnieje jednak zgodność, że należy rozpatrywać je w ujęciu obiektywnym (ilościowym) i subiektywnym (jakościowym). Pełny obraz równowagi życia uzyskujemy tylko dzięki pomiarowi i analizie wskaźników poziomu życia oraz opinii mieszkańców na temat odczuć co do ich jakości życia. Do tej pory zakładano z góry, że jeśli odnotowuje się wzrost gospodarczy, wszelkie wskaźniki wskazują na wzrost poziomu życia, to i ludzie są bardziej zadowoleni i szczęśliwi.

Przeprowadzone badania nie potwierdzają tego stwierdzenia. Postawiona hipoteza zakładająca równoczesny wzrost poziomu i jakości życia nie została pozytywnie zweryfikowana. Widoczna jest zależność, że im wyższy poziom życia, tym zadowolenie z życia jest niższe, zwłaszcza po przekroczeniu pewnego poziomu dochodów. Trudno jest określić ten punkt, ale może to być przyczynek do dalszych badań. W badaniach do określenia zbieżności poziomu i jakości życia zastosowano podobne grupy wskaźników, najpierw do stworzenia syntetycznego miernika poziomu życia, a potem pytań do kwestionariusza ankiety, który był podstawą do zbadania opinii respondentów na temat jakości ich życia.

Na podstawie badań można sformułować następujące wnioski:

- 1) Syntetyczny miernik poziomu życia pozwolił na stworzenie rankingu województw w dwóch latach – 2002 i 2011. Pierwsze miejsce zajęło województwo mazowieckie, a ostatnie województwa podkarpackie i warmińsko-mazurskie. W ujęciu dynamicznym, dużych zmian nie odnotowano. Mierniki w 2011 roku były wyższe niż w 2002, ale nie były wysoce istotne.
- 2) Do zbadania jakości życia wybrano 3 województwa Polski: mazowieckie, kujawsko-pomorskie i warmińsko-mazurskie. Wyboru dokonano na podstawie SMPŻ, który w mazowieckim był najwyższy, w kujawsko-pomorskim bliski średniej, a w warmińsko-mazurskim najniższy. Nie wybrano województwa podkarpackiego ze względu na specyficzne warunki geograficzne.
- 3) Próba badawcza do badania jakości życia wynosiła 300 osób. Przy wyborze kierowano się bardziej reprezentatywnością wyboru, a nie ilością. Dlatego uwzględniono: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania i dochody.
- 4) Badania jakości życia obejmowały 69 pytań zamkniętych, w których respondenci wypowiadali swoje opinie dotyczące kilku dziedzin życia. Wynika z nich, że nie zawsze wysokie dochody są dodatnio skorelowane z odczuwaniem wysokiej jakości życia. Respondenci zwracają uwagę na problemy, z którymi Polska jako państwo europejskie boryka się, jak np.: służba zdrowia, pomoc społeczna czy brak pracy. To powoduje problemy społeczne oraz narastające problemy ubóstwa i patologii.

Ze sformułowanych wniosków wynika, że prowadzimy konsumpcyjny styl życia, który spowodował pojawienie się trudnych konsekwencji w skali mikro- i makroekonomicznej, wynikających z błędów przy podejmowaniu decyzji zakupowych. Każdy konsument myślał o tym, co zrobić, żeby „mieć” więcej dóbr, czy skorzystać z kolejnych reklamowanych usług, tzn. mieć kolejną pralkę, zmywarkę, komputer, samochód, dom czy wyjechać na wakacje w odległe zakątki świata. Dopiero po zakupie okazywało się, że tak naprawdę nie potrzebujemy tych wszystkich nowych dóbr, bo „stare” całkiem dobrze funkcjonują u nowych właścicieli, trafiły jako odpad na wysypisko śmieci lub stoją w zagraconych piwnicach. Usługi natomiast nie były tak atrakcyjne i warte tej ceny, jak wydawało się na początku. Oczywiście każdy z nas popełnia błędy i ma do tego prawo pod warunkiem, że wynagrodzenia pozwalają nam na zakup tych wszystkich dóbr i usług. Problem pojawia się w sytuacji, gdy po prostu nie stać nas na to wszystko, czyli zaczynamy więcej pracować, jeśli mamy takie możliwości, jeśli nie, szukamy innego źródła pieniędzy, czyli zapożyczamy się. W najlepszej sytuacji u rodziny lub u znajomych, a potem pozostaje bank i spirala kredytów, a w najgorszej sytuacji organizacje para-bankowe. Wtedy pojawiają się problemy i poczucie posiadania czegoś nowego, czyli „mieć” schodzi na drugi plan przed „być”, czyli poczuciem nieszczęścia, depresji, chorób somatycznych, a nawet zgonu. Odczuwalna jakość życia obniża się pomimo wysokich wskaźników posiadania przez ludzi wszelkich dóbr i możliwości korzystania z szerokiego wachlarza dostępnych usług. Można więc stwierdzić, że przechodząc z tzw. klasy średniej do wyższej niekoniecznie stajemy się szczęśliwsi pomimo wysokiego stanu posiadania. Badania potwierdzają tę hipotezę. W województwach o wysokim poziomie życia odczuwana jakość nie jest wyższa, a nawet jest niższa niż w województwach o niższym poziomie życia. Mieszkańcy tych województw narzekają na trudny dostęp do lekarzy, zwłaszcza specjalistów, mniejsze bezpieczeństwo na ulicach, nieporządek czy problemy z komunikacją miejską. To wszystko wpływa na odczuwalność jakości życia każdego respondenta. O podobnych spostrzeżeniach wspomina T. Słaby, przedstawiając badania jednej z klas polskiego społeczeństwa, tzw. klasy wyższej. Ponad jedna trzecia badanych utożsamiała wysoką jakość życia z poczuciem bezpieczeństwa i spokoju, co piąty respondent cenił wysoko realizację marzeń, a dla prawie co dziesiątego najważniejsza była wolność i niezależność. Tylko połowa badanych jako czynnik jakości życia wybrała status materialny¹⁴¹.

Drugi pojawiający się problem, ale w ujęciu makroekonomicznym, wynikający również z konsumpcyjnego życia społeczeństw, to produkcja zbyt dużej ilości odpadów, wpływająca na zanieczyszczenie środowiska życia ludzi. Brak działań i życia zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju doprowadza do sytuacji, w której przyszłe pokolenia nie będą mogły skorzystać nawet z połowy dóbr, które nam towarzyszyły w codziennym życiu. To bardzo niekorzystna sytuacja i powinniśmy mieć to na uwadze, zwłaszcza w czasie podejmowania decyzji o zakupie kolejnych dóbr czy usługach. Powinniśmy podejmować decyzje społecznie odpowiedzialne jako odpowiedzialni konsumenci (ConSR). Oznacza to zwracanie uwagi, aby kupowane dobra były wytworzone zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju oraz społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (CSR), czyli

¹⁴¹ T. Słaby, *Jakość życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce*, SGH, Warszawa 2013, s. 118.

np.: przy produkcji tych dóbr nie były zatrudniane dzieci, pracownicy byli wynagradzani uczciwie za wykonaną pracę, a produkty można w łatwy i prosty sposób przetworzyć lub zutylizować. To powinno zapewnić lepszą jakość naszego życia i przyszłych pokoleń. Pojawia się jednak pytanie, jak przekonać do tego ludzi, zwłaszcza Polaków, gdy z jednej strony jest grupa „korzystających z życia”, którzy mogą sobie na wiele pozwolić i kupują bez względu na fakt negatywnego wpływu na środowisko i otoczenia. Z drugiej strony występuje grupa ludzi otrzymujących wynagrodzenia niższe od średniej krajowej lub nawet poniżej linii ubóstwa, których interesuje głównie to, czy ich zarobki pozwolą na zaspokojenie podstawowych potrzeb rodziny. Zastanawiają się raczej nad tym, czy będą mieć pracę i czy zarządzający będą mogli wypłacić im wynagrodzenie za jej wykonanie. Czy ta grupa ludzi może zastanawiać się nad tym, by być społecznie odpowiedzialnymi? Raczej nie. Grupą taką powinna być tzw. klasa średnia, która w Polsce po zmianach ustrojowych przestała istnieć. Część polskiego społeczeństwa stała się albo bogata albo biedna. Niestety grupa biednych stanowi zdecydowanie większy udział niż klasa bogata i często ich dochody nie osiągają pozycji średniej krajowej wynagrodzeń przedstawianych według statystyk Głównego Urzędu Statystycznego.

Przedstawione wyniki są przyczynkiem do dalszych badań nad poziomem i jakością życia. Powinny być również przesłanką dla decydentów w naszym kraju, aby pochylić się nad tym co ważne, a nie tylko medialne. Oczywiście przed wyborami wszyscy obiecują nam poprawę warunków życia, bo to ważne z punktu widzenia programu wyborczego. Jednak po wyborach nikt się nie zastanawia, jak poradzi sobie prawie 80% Polaków, żyjących w gorszych warunkach środowiskowych, bo to problem ogólnospołeczny, gdyż wszyscy oddychamy tym samym powietrzem, korzystamy z tych samych dóbr i usług.

Bibliografia

- [1] Adam J., 1966. Životna urojeń. [W:] Politicka ekonomie socializma, Nakl. Svoboda, Praha.
- [2] Bańka A., 1995. Pomiar i poczucie jakości życia u aktywnych zawodowo oraz bezrobotnych. Wyd. UAM i WSP, Poznań – Częstochowa.
- [3] Batorski D. 2011. Korzystanie z technologii informacyjno-komunikacyjnych. [W:] Diagnoza społeczna 2011. Warunki i jakość życia Polaków – Raport. Contemporary Economics 5(3).
- [4] Berbeka J., 2006. Poziom życia ludności a wzrost gospodarczy w krajach Unii Europejskiej. Wydawnictwo AE Krakowie.
- [5] Bestużew-Łada I.B., 1978. Prognozowanie sposobu życia. [W:] Polityka społeczna a zdrowie, red. M. Sokołowska i J. Hołówka, Warszawa.
- [6] Bombol M., 2005. Ekonomiczny wymiar czasu wolnego. SGH Warszawa.
- [7] Borys T., 2008: Propozycje siedmiu typologii jakości życia. Prace Naukowe UE we Wrocławiu, Gospodarka a środowisko 22.
- [8] Borys T., Rogala P., 2008. Jakość życia na poziomie lokalnym – ujęcie wskaźnikowe. UNDP Warszawa.
- [9] Brdulak J., 2005. Zmiana paradygmatu przestrzeni komunikacyjnej a rozwój infrastruktury społeczno-gospodarczej. [W:] Rozwój elementów infrastruktury życia społeczno-gospodarczego, red. J. Brdulak, SGH Warszawa.
- [10] Brousse H., 1969. Le niveau de vie en France. Presses Universitaires de France Paris.
- [11] Bywalec Cz., 1991. Wzrost gospodarczy a poziom życia społeczeństwa polskiego. Instytut Rynku Wewnętrznego i Konsumpcji Warszawa.
- [12] Bywalec Cz., Wydymus S., 1992. Poziom życia ludności Polski w porównaniu z Krajami Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Ekonomista 5-6.
- [13] Bywalec Cz., Rudnicki L., 2002. Konsumpcja, PWE, Warszawa.
- [14] Bywalec Cz., 2007. Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarowania. PWN Warszawa.
- [15] Bywalec Cz., 2010. Konsumpcja a rozwój gospodarczy i społeczny. Wydawnictwo C.H. Beck Warszawa.
- [16] Cazes B., 1972. Qualité de la vie et choix collectives. Consommation 2.
- [17] Cyfert Sz., Hoppe G., 2011. Społeczna i ekologiczna odpowiedzialność konsumentów jako determinanta skutecznej implementacji CSR i ECSR. Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa 8, AE Poznań.
- [18] Cohen G.A., 1993. Equality of what? On Welfare, Goods and Capabilities. [W:] The Quality of Life, M. Nussbaum, A. Sen (eds.), Clarendon Press.
- [19] Czapiński J., Panek T., 2011. Diagnoza społeczna 2011. Rada Monitoringu Społecznego Warszawa.
- [20] Divenny T., Auger P., Eckhard G., Birtchnell T., 2006. The Other CSR: Consumer Social Responsibility. Stanford Social Innovation Review Fall.
- [21] Drewnowski J., 1974. On Measuring and Planning the Quality of Life. Institute of Social Studies Mouton.

- [22] Duda J. i in., 2004. Mierzenie ilości i jakości usług publicznych jako element programu rozwoju instytucjonalnego. Instytut Badań nad gospodarką rynkową Warszawa.
- [23] Education at a Glance 2009. OECD Indicators, Summary in Polish, OECD.
- [24] Filaber J., 2009. Pojęcie bezpieczeństwa publicznego w prawie administracyjnym (wybrane uwagi). [W:] M. Sadowski, P. Szymaniec (red.), Wrocławskie Studia Erazmiańskie, Prace prawnicze, administracyjne i historyczne, Zeszyty Studenckie, Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych WPAiE UW, Koło Naukowe Doktryn Politycznych i Prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii & Authors, Wrocław.
- [25] Fourastié J., 1962. Maschinisme et bien-être. Les Editions de Minuit Paris.
- [26] Frąckiewicz L., Zrałek M., 2000. Przestrzenne rozmieszczenie kwestii społecznych. AE w Katowicach.
- [27] Gawrycka M., Szymczak A. 2010. Przestrzenne zróżnicowanie rynków pracy z punktu widzenia popytu na pracę. Współczesna Ekonomia 1.
- [28] Gotowska M., 2008. Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania poziomu ludności w Polsce. SGGW Warszawa, praca niepublikowana.
- [29] Grzybowska M., 2011. Administrowanie lokalne jako jeden z kluczowych czynników przeciwdziałania zagrożeniom dla porządku i bezpieczeństwa publicznego RP. [W:] M. Grzybowska, J. Piwowarski (red. nauk.), Zeszyt Naukowy „Apeiron” Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego w Krakowie 6, Kraków.
- [30] Gutkowska K., Ozimek I., Laskowski W., 2001. Uwarunkowania konsumpcji w polskich gospodarstwach domowych. Wydawnictwo SGGW Warszawa.
- [31] Hronský F., 1967. Poňatie výskumu životnej urovne. Nova Myśl 2.
- [32] Jakubczak A., 2010. Economical Effectiveness of Enterprises by the Sectors of Poland's National Economy. International Conference: Contemporary Issues in Economy. Toruń, Poland, [W:] Enterprise in Highly Competitive Environment, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika Toruń.
- [33] Jarosz M., 1987. Dezorganizacja w rodzinie i społeczeństwie. Warszawa.
- [34] Kalka S., 1988. Poziom życia, próba wyceny wartościowej. ZBSE GUS, z. 27, Warszawa.
- [35] Kapustin J.I., 1981. Socjalistyczny sposób życia. Aspekt ekonomiczny. Warszawa.
- [36] Keck A., 1967. Theoretische Aspekte zur Bestimmung Kategorie Lebensstandard, w: Beitrage zur Lebensstandardforschung Berlin.
- [37] Kerce E.W., 1992. Quality of Life: Meaning, Measurement and Models. San Diego.
- [38] Kędzior Z., 1997. Zachowania gospodarstw domowych i przedsiębiorstw (prawidłowości, determinanty). AE w Katowicach.
- [39] Kocot E., 2011. Przemiany demograficzne – świat. Europa, Polska. Wpływ zmian demograficznych na rynek pracy i sektor ochrony zdrowia. Zdrowie Publiczne i Zarządzania IX(1).

- [40] Kryk B., 2003. Jakość życia a społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw za korzystanie ze środowiska. [W:] Jakość życia w perspektywie nauk humanistycznych, ekonomicznych i ekologii, red. J. Tomczyk-Tołkacz, AE we Wrocławiu, Jelenia Góra.
- [41] Kryk B., Włodarczyk-Śpiewak K., 2006. Wybrane aspekty jakości życia na przykładzie województwa zachodniopomorskiego. [W:] Zachowania rynkowe gospodarstw domowych i przedsiębiorstw w okresie transformacji systemowej w Polsce, red. D. Kopczyńska, Uniwersytet Szczeciński.
- [42] Kurzynowski A. (red.), 2006. Polityka społeczna. SGH, IGS Warszawa.
- [43] Kusińska A., Olejniczuk-Merta A. (red.), 2008. Konsumpcja w Polsce 2000-2007. IBRKiK Warszawa.
- [44] Kwasek M., 2002. Poziom życia rolników w ostatniej dekadzie XX wieku. IERiGŻ Warszawa.
- [45] Lane R.E., 1993. Does money buy happiness. Public Interest 113.
- [46] Licznoje L. N., 1972. Potreblenije pri socializmie. Moskwa.
- [47] Luszniwicz A., 1982. Statystyka społeczna. Podstawowe problemy i metody, PWE Warszawa.
- [48] Manz G., 1975. Das materielle und kulturelle Lebensniveau des Volkes und seine volkswirtschaftliche Planung. Berlin.
- [49] Misar M., 1959. Zivotná uroveň za socializmu. Politická Ekonomie 9.
- [50] Mierniki efektywności prowadzonych działań z zakresu prewencji wypadkowej w Polsce i w wybranych krajach UE, Warszawa 2010, Opracowanie wykonane przez BP Consulting Sp. z o.o. z siedzibą w Sieradzu przy ul. Mickiewicza 6 w ramach umowy nr 4882/0/993200/1/2010 z dnia 13.08.2010 r. zawartej z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych, z siedzibą w Warszawie, przy ul. Szamockiej 3.
- [51] Nowak E., 1984. Problemy doboru zmiennych do modelu ekonometrycznego. PWN Warszawa.
- [52] Olejniczak-Szałowska E., Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego jako zadanie powiatu. Zarys problemu.
<https://www.google.pl/webhp?hl=pl&tab=ww#hl=pl&client=psy->
- [53] Olejniczuk-Merta A. (red.), 2009. Konsumpcja w gospodarstwach domowych jako czynnik społeczno-gospodarczego rozwoju regionów. IBRKiK Warszawa.
- [54] Ołdak P.G., 1963. Ekonomiczeskije problemy powyszienija urowni żyzni. Moskwa.
- [55] Ostapski A., 2009. Zadania gminy w zakresie bezpieczeństwa, [W:] Bezpieczeństwo wewnętrzne w działaniach terenowej administracji publicznej, A. Chajbowski, T. Kocowski (red.), Kolonia Limited, Wrocław, ISBN 978-83-606313-9-3.
- [56] Ostasiewicz W., 2004. Badanie jakości życia z perspektywy historycznej. [W:] Ocena i analiza jakości życia, red. W. Ostasiewicz, AE we Wrocławiu.
- [57] Oświata i wychowanie w roku szkolnym 2011/2012, Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2012, <http://www.stat.gov.pl>
- [58] Piasny J., 1971. Konsumpcja w teorii i praktyce gospodarki socjalistycznej. Warszawa.

- [59] Piasny J., 1993. Poziom i jakość życia ludności oraz źródła i mierniki ich określenia. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 2.
- [60] Pieprzny S., 2008. *Administracja bezpieczeństwa i porządku publicznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, ISBN 83-73383-82-4.
- [61] Pisz Z., 2002. *Zadania społeczne. AE we Wrocławiu*.
- [62] Pluta W., 1977. *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach ekonomicznych*. PWE Warszawa.
- [63] Podolski K., Turnowiecki W., 2003. *Polityka społeczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- [64] Pohorille M., 1977. *Dobrobyt społeczny. Pojęcie, mierzenie, metoda, analiza*. *Ekonomista* 5, Warszawa.
- [65] Popiel J., 1961. *Mierzenie stopy życiowej*. *Folia Oeconomica Cracoviensia* 3.
- [66] *Porównanie sytuacji zdrowotnej ludności Polski i wybranych krajów europejskich w 1996 r., 1998*. GUS Warszawa.
- [67] *Przedsiębiorczość w Polsce, 2009*. Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz Warszawa.
- [68] Rapley M., 2003. *Quality of life Research: A Critical introduction*. Londyn.
- [69] *Rapport sur la definition et evaluation des niveaux de vie du point de vue international, 1954*. New York, Nations Unies.
- [70] *Raport z badań „Desk Research”. Jakość życia w obszarze przygranicznym - wzmocnienie ponadgranicznych przepływów dla wspólnego zrównoważonego rozwoju i planowania regionalnego, 2012*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Techniczny w Dreźnie, Jelenia Góra - Drezno.
- [71] Ratyński W., 2003. *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*. Difin Warszawa.
- [72] Rogala P., 2009. *Zaprojektowanie i przetestowanie systemu mierzenia jakości życia w gminach*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Jelenia Góra – Poznań.
- [73] Sirgy N.J., 1986. *A quality-of-life theory derived from Maslow’s development perspective*. *American Journal of Economics and Socjology*.
- [74] Słaby T., 1990. *Poziom życia, jakość życia*. *Wiadomości statystyczne* 6, Warszawa.
- [75] Słaby T., 2012. *Jakość życia wschodzącej klasy wyższej w Polsce w latach 2011-2012*. [W:]. *Badania polskiej klasy wyższej. Problemy, diagnozy, dylematy*. Oficyna Wydawnicza SGH Warszawa.
- [76] Smolska M., 2010. *Przedsiębiorczość w województwie zachodnio-pomorskim na tle pozostałych województw w Polsce*, *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae* 4.
- [77] Sova V., Teichman V., 1959. *K problemu dalšího zvyšování životní urovně*. *Nova Myśl* 4.
- [78] Strojny J., 2012. *Przedsiębiorczość w badaniach empirycznych Instytutu Gospodarki Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie*.
- [79] Szczepański J., Siciński A., Strzelecki J., 1970. *Przeobrażenia stylu życia w Polsce socjalistycznej na tle aktualnych hipotez przemian struktury społecznej*. [W:] *Perspektywiczny model konsumpcji*, Warszawa.
- [80] Szutow I.N., 1972. *Licnoje potreblenije pri socjalizmie*. Izdat. Mysl Moskwa.

- [81] Śmiłowska T., 1977. Statystyczna analiza poziomu życia ludności Polski w ujęciu przestrzennym. GUS Warszawa, 247.
- [82] Tołstych W.J., 1975. Obraz żizni. [W:] Socjalistceskoje obscestwo, Moskwa.
- [83] Trzebiński J., 2011. Jakość życia w perspektywie nauk społecznych i medycznych – systematyzacja ujęć definicyjnych. Hygeia Public Health 41, Oficyna Wydawnicza MA Łódź.
- [84] U.S. Centers for Disease Control 1984., za M.R. Levy, M. Dignan, J.H. Shirreffs, Essentials of Life&Health, New York.
- [85] Wieloaspektowe badania warunków życia ludności, 2001. GUS Warszawa.
- [86] Zeliaś A., 2000. Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym. Wydawnictwo AE w Krakowie.
- [87] Zróżnicowanie regionalne poziomu życia ludności w świetle wybranych wskaźników z badań statystyki publicznej, 2010. Ośrodek Warunków Życia i Badań Ankietowych, Urząd Statystyczny w Łodzi, Łomża.
- [88] Żekoński Z., 1974. Z problemów metodologicznych sformułowania społeczno-bytowych celów rozwoju. Gospodarka Planowa 6.
- [1] Dz.U. z 2007 r., nr 65, poz. 437 z późn. zm.
- [2] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Spis rysunków

- Rys. 1. Wzajemne relacje wskaźników poczucia jakości życia
- Rys. 2. Klasyfikacja jakości życia według T. Borysa
- Rys. 3. Poziom i jakość życia a zrównoważony rozwój i ConSR
- Rys. 4. Podział respondentów ze względu na dochody przypadające na członka gospodarstwa domowego
- Rys. 5. Czy Straż Miejska (wiejska) dobrze wypełnia swoje obowiązki?
- Rys. 6. Czy przestępczość w Państwa województwie jest większa niż w innych, ościennych regionach?
- Rys. 7. Czy w Pana/i okolicy dobrze działają placówki pomocy społecznej?
- Rys. 8. Czy w Pana/i okolicy jest wiele organizacji i punktów pomocy charytatywnej, gdzie można zwrócić się o pomoc finansową i rzeczową?
- Rys. 9. Czy w Państwa miejscu zamieszkania budowane są nowe drogi, które ułatwiają poruszanie po mieście?
- Rys. 10. Czy w Państwa miejscu zamieszkania można ciekawie spędzić czas wolny?
- Rys. 11. Czy Państwa miejsce zamieszkania jest atrakcyjne dla młodzieży?
- Rys. 12. Czy w Państwa miejscu zamieszkania jest praca dla ludzi młodych?
- Rys. 13. Czy w Państwa regionie bezrobocie jest niskie?
- Rys. 14. Czy okolica, w której Państwo mieszkacie, jest brudna, służby komunalne nie dbają o czystość?
- Rys. 15. Czy władze dbają o młodych i wykształconych ludzi?
- Rys. 16. Aktywne uczestnictwo respondentów w inicjatywach na rzecz społeczności lokalnej według wybranych województw
- Rys. 17. Segregacja odpadów w gospodarstwie domowym w opinii respondentów wybranych województw

Spis tabel

- Tabela 1. Zakres badawczy projektu „Poziom a jakość życia mieszkańców Polski”
- Tabela 2. Wyniki wyboru zmiennych za pomocą metody parametrycznej Hellwiga w latach 2002 i 2011
- Tabela 3. Wybrane zmienne diagnostyczne
- Tabela 4. Podstawowe charakterystyki opisowe cech diagnostycznych
- Tabela 5. Zestandaryzowane wartości wzorca rozwoju dla poszczególnych cech diagnostycznych
- Tabela 6. Odległości od wzorca rozwoju według województw w 2002 i 2011 roku
- Tabela 7. Parametry odległości od wzorca w 2002 i 2011 roku
- Tabela 8. Wartości syntetycznych mierników poziomu życia ludności dla poszczególnych województw
- Tabela 9. Charakterystyki opisowe dla zmiennych syntetycznych opisujących poziom życia ludności województw Polski w 2002 i 2011 roku
- Tabela 10. Uporządkowanie województw według syntetycznego miernika poziomu życia ludności w Polsce w 2002 i 2011 roku
- Tabela 11. Przedziały do klasyfikacji województw według syntetycznego miernika poziomu życia w 2002 i 2011 roku
- Tabela 12. Współczynniki zmienności dla całej zbiorowości i dla poszczególnych grup województw wydzielonych na podstawie syntetycznego miernika poziomu życia w 2011 roku
- Tabela 13. Liczebność badanej populacji według płci
- Tabela 14. Liczebność badanej populacji według wieku
- Tabela 15. Liczebność badanej populacji według wykształcenia
- Tabela 16. Liczebność badanej populacji według miejsca zamieszkania
- Tabela 17. Czy mają Państwo problemy z dostaniem się do lekarza specjalisty (NFZ)?
- Tabela 18. Czy, aby zrobić większe zakupy muszą Państwo jechać do innych miast, bo w miejscu Państwa zamieszkania oferta handlowa jest mało atrakcyjna?
- Tabela 19. Czy osoby niepełnosprawne mogą bezpiecznie i łatwo się poruszać w swoim miejscu zamieszkania?
- Tabela 20. Czy sprawy w Twoim Urzędzie są załatwiane szybko i bez zbędnej zwłoki?
- Tabela 21. Znajomość pojęcia „zrównoważony rozwój” wśród respondentów według wieku
- Tabela 22. Promocja zdrowego stylu życia wśród respondentów według poziomu dochodów

Aneks

Załącznik 1

<i>Kod ankietera</i>	<i>Nr ankiety</i>

KWESTIONARIUSZ WYWIADU BEZPOŚREDNIEGO

Szanowni Państwo

Zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie poniższej ankiety, skierowanej do mieszkańców województwa mazowieckiego/kujawsko-pomorskiego/warmińsko-mazurskiego, która ma na celu badanie opinii na temat zadowolenia z jakości życia. Pragnę poinformować, że badanie realizowane jest na zlecenie Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, a udzielone odpowiedzi pozostaną anonimowe.

Serdecznie dziękuję za poświęcenie Państwa cennego czasu

Przeczytam stwierdzenia dotyczące różnych aspektów życia związanych z bezpieczeństwem, ochroną środowiska, zdrowiem itp. Proszę powiedzieć, w jakim stopniu zgadza się Pani/Pan z poniższymi zdaniami. Proszę posłużyć się skalą od 1 do 6, gdzie 1 – zdecydowanie się nie zgadzam; 2 – nie zgadzam się; 3 – raczej się nie zgadzam; 4 – raczej się zgadzam; 5 – zgadzam się; 6 – zdecydowanie się zgadzam. Jeśli nie potrafi Pani/Pan ocenić danego stwierdzenia, proszę zaznaczyć – „bz”, czyli brak zdania.

OCENA POZIOMU BEZPIECZEŃSTWA W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
1. Czuję się bezpiecznie	1	2	3	4	5	6	Bz
2. Policja jest skuteczna w ściganiu przestępczości	1	2	3	4	5	6	Bz
3. Wiem, gdzie jest najbliższy mojemu miejscu zamieszkania komisariat policji	1	2	3	4	5	6	Bz
4. Znam policjanta patrolującego moją dzielnicę (dzielnicowego)	1	2	3	4	5	6	Bz
5. Wiem, jak wezwać straż miejską, straż pożarną i policję	1	2	3	4	5	6	Bz
6. Straż miejska (wiejska) dobrze wypełnia swoje obowiązki	1	2	3	4	5	6	Bz
7. Wiem, gdzie szukać wsparcia dla ofiar przemocy (np. punktów interwencji kryzysowej dla ofiar przemocy w rodzinie)	1	2	3	4	5	6	Bz
8. Bezpieczeństwo mieszkańców regionu poprawiło się w ostatnich latach	1	2	3	4	5	6	Bz
9. Ulice są dobrze oświetlone	1	2	3	4	5	6	Bz
10. Przejścia dla pieszych są dobrze oznakowane	1	2	3	4	5	6	Bz
11. Przestępczość jest większa niż w innych, ościennych województwach	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA FUNKCJONOWANIA POMOCY SPOŁECZNEJ W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
12. W mojej okolicy dobrze działają placówki pomocy społecznej	1	2	3	4	5	6	Bz
13. Powiatowy Urząd Pracy pomaga mieszkańcom miejscowości w jakiej mieszkam, którzy znaleźli się bez pracy w uzyskaniu zatrudnienia	1	2	3	4	5	6	Bz
14. Dla osób, które pozostają bez pracy, są w trudnej sytuacji życiowej jest dobrze rozwinięta i dostępna pomoc psychologów, doradców zawodowych, opiekunów społecznych w mieście	1	2	3	4	5	6	Bz
15. Jest wiele organizacji i punktów pomocy charytatywnej, gdzie można zwrócić się o pomoc finansową i rzeczową	1	2	3	4	5	6	Bz
16. W miejscu mojego zamieszkania jest dobrze rozwinięta pomoc dla osób uzależnionych np. od alkoholu, narkotyków	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA POZIOMU ŚWIADCZENIA I DOSTĘPNOŚCI USŁUG W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
17. Są problemy z dostaniem się do lekarza pierwszego kontaktu	1	2	3	4	5	6	Bz
18. Są problemy z dostaniem się do lekarza specjalisty (NFZ)	1	2	3	4	5	6	Bz
19. Opieka medyczna jest na wysokim poziomie	1	2	3	4	5	6	Bz
20. Pracujące matki mają problem z uzyskaniem miejsca w żłobku dla dziecka	1	2	3	4	5	6	Bz

21. Trudno jest dostać miejsce w przedszkolu dla dziecka	1	2	3	4	5	6	Bz
22. Żeby zrobić większe zakupy jadę do innych miast, bo w miejscu mojego zamieszkania oferta handlowa nie jest atrakcyjna	1	2	3	4	5	6	Bz
23. W miejscu mojego zamieszkania są dobrze rozwinięte usługi dla ludności, nie trzeba szukać w innych miastach	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA POZIOMU FUNKCJONOWANIA KOMUNIKACJI, STANU DRÓG W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
24. Po lokalnych drogach łatwo i bez przeszkód jeździ się samochodem	1	2	3	4	5	6	Bz
25. Jest bardzo dobra informacja o objazdach i utrudnieniach w ruchu	1	2	3	4	5	6	Bz
26. Trudno znaleźć wolne miejsca parkingowe	1	2	3	4	5	6	Bz
27. Drogi są sprawnie remontowane	1	2	3	4	5	6	Bz
28. Budowane są nowe drogi, ułatwiające poruszanie się po mieście	1	2	3	4	5	6	Bz
29. Komunikacja miejska (PKS) działa bez zarzutu	1	2	3	4	5	6	Bz
30. Środki komunikacji miejskiej (PKS) są czyste	1	2	3	4	5	6	Bz
31. Środki komunikacji miejskiej (PKS) są bardzo zatłoczone	1	2	3	4	5	6	Bz
32. Sygnalizacja świetlna działa prawidłowo	1	2	3	4	5	6	Bz
33. Osoby niepełnosprawne mogą się bezpiecznie i łatwo poruszać	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA POZIOMU KULTURY I ROZRYWKI W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
34. W miejscu mojego zamieszkania można ciekawie spędzić czas wolny	1	2	3	4	5	6	Bz
35. Oferta kulturalna jest na wysokim poziomie (opera, galerie, domy kultury, muzeum)	1	2	3	4	5	6	Bz
36. Chętnie uczestniczę w organizowanych imprezach rozrywkowych	1	2	3	4	5	6	Bz
37. Mieszkam w okolicy atrakcyjnej dla młodzieży	1	2	3	4	5	6	Bz
38. Osoby, które chcą aktywnie spędzać wolny czas, mają duży wybór obiektów sportowo-rekreacyjnych	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA POZIOMU EDUKACJI I PRACY W MIEJSCU ZAMIESZKANIA RESPONDENTA							
39. Młodzi ludzie mają duży wybór szkół ponadgimnazjalnych	1	2	3	4	5	6	Bz
40. Można studiować na ciekawych kierunkach uczelni wyższych	1	2	3	4	5	6	Bz
41. Dla młodych ludzi jest stała praca w okolicy	1	2	3	4	5	6	Bz
42. Bezrobocie w regionie jest stosunkowo niskie	1	2	3	4	5	6	Bz

OCENA MIEJSCA ZAMIESZKANIA RESPONDENTA DLA JEGO MIESZKAŃCÓW							
43. Władze stwarzają dobre warunki dla inwestorów, aby zapewnić mieszkańcom pracę i rozwój regionu	1	2	3	4	5	6	Bz
44. Władze pomagają młodym, wykształconym ludziom, aby zatrzymać ich w dotychczasowym miejscu zamieszkania	1	2	3	4	5	6	Bz
45. W Urzędzie Miasta (Gminy) urzędnicy są kompetentni	1	2	3	4	5	6	Bz
46. W Urzędzie sprawy załatwiane są szybko, bez zbędnej zwłoki	1	2	3	4	5	6	Bz
47. Okolica jest brudna, służby komunalne nie dbają o czystość	1	2	3	4	5	6	Bz
48. Władze dbają o zielen w mieście i okolicy	1	2	3	4	5	6	Bz
49. W mieście sprawnie działają wodociągi i kanalizacja	1	2	3	4	5	6	Bz
50. Miasto dobrze zarządza mieszkaniami komunalnymi	1	2	3	4	5	6	Bz
51. Wysoko oceniam warunki mieszkaniowe mojej okolicy	1	2	3	4	5	6	Bz
OCENA MIEJSCA ZAMIESZKANIA ORAZ POSTAW PROSPOŁECZNYCH RESPONDENTA							
52. Bardzo dobrze się mieszka w tej okolicy	1	2	3	4	5	6	Bz
53. Moja dzielnica jest dobrze skomunikowana z miastem, łatwo wszędzie dojechać	1	2	3	4	5	6	Bz
54. Środowisko naturalne w mojej okolicy jest czyste, nieskażone	1	2	3	4	5	6	Bz
55. W okolicy jest za mało miejsc do rekreacji i aktywnego wypoczynku na świeżym powietrzu	1	2	3	4	5	6	Bz
56. Budynki mieszkalne w okolicy są zdewastowane, wymagają remontu	1	2	3	4	5	6	Bz
57. Jest wystarczająca ilość placów zabaw dla dzieci w mojej dzielnicy	1	2	3	4	5	6	Bz
58. Oferta punktów handlowych jest wystarczająca	1	2	3	4	5	6	Bz
59. W mojej okolicy są ciekawe/przyjemne miejsca spędzania czasu wolnego	1	2	3	4	5	6	Bz
60. Chodniki i drogi są w złym stanie	1	2	3	4	5	6	Bz
61. Czuję dumę, że mieszkam w tej okolicy	1	2	3	4	5	6	Bz
62. Jest mi znane pojęcie „zrównoważonego rozwoju”	1	2	3	4	5	6	Bz
63. Prowadzę segregację odpadów w gospodarstwie domowy	1	2	3	4	5	6	Bz
64. Wspieram osoby starsze, chore dzieci przez wolontariat	1	2	3	4	5	6	Bz
65. Rezygnuję z jazdy samochodem na rzecz roweru, spaceru	1	2	3	4	5	6	Bz
66. Preferuję zakupy towarów regionalnych niż producentów zagranicznych	1	2	3	4	5	6	Bz
67. Należę do osób promujących zdrowy styl życia	1	2	3	4	5	6	Bz
68. Jestem aktywnym uczestnikiem inicjatyw na rzecz lokalnej społeczności	1	2	3	4	5	6	Bz
69. Jestem zadowolony z poziomu życia i dochodu	1	2	3	4	5	6	Bz

METRYCZKA

Płeć

Kobieta		Mężczyzna	
---------	--	-----------	--

Wiek

18-29 lat	30-39 lat	40-49 lat	50-59 lat	Powyżej 60 lat

Wykształcenie

podstawowe	zawodowe	średnie	wyższe	jakie - wyższe ?

Miejsce zamieszkania

Wieś	Miasto do 100 tys. mieszkańców	Miasto pow. 100 tys. mieszkańców

Wysokość miesięcznych dochodów na członka gospodarstwa domowego

do 250 zł	251-500 zł	501-750 zł	750-1000 zł	Powyżej 1000 zł	Odmowa

Dziękujemy za poświęcony czas i udzielone odpowiedzi...